ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»
О д е с ь к и й і н с т и т у т

«ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ НАУКОВОЇ ДУМКИ В XXI СТОЛІТТІ»

VII Міжнародної науково-практичної конференції

16 травня 2025 р.

PRIORYTETOWE KIERUNKI ROZWOJU MYŚLI NAUKOWEJ W XXI WIEKU

Zbiór prac naukowych
na podstawie materiałów VII Międzynarodowej konferencji naukowo-praktycznej
z okazji Dnia Nauki Ukrainy (16 maja 2025 r.)

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ НАУКОВОЇ ДУМКИ В XXI СТОЛІТТІ

Збірник наукових праць
за матеріалами VII Міжнародної науково-практичної конференції до Дня науки України
(16 травня 2025 р.)

Redakcja naukowa:

Olha Kuznietsova
Ireneusz Żuchowski
Zoia Sharlovych

Наукова редакція:

Ольга Кузнєцова
Іренеуш Жуховський
Зоя Шарлович

Łomża – Odessa
Ломжа - Одеса
Wydawnictwo: MANS w Łomży
2025

UDK 001.18/.89+330.1“21”

Rekomendowany do publikacji przez Radę Naukową Instytutu Odeskiej Prywatnej Spółki Akcyjnej "Instytucja Szkolnictwa Wyższego "Międzyregionalna Akademia Zarządzania Personelem" (protokół nr 4 z dnia 30.05.2025 r.)

Redakcja naukowa: Olha Kuznietsova, Ireneusz Żuchowski, Zoia Sharlovych

Priorytetowe kierunki rozwoju myśli naukowej w XXI wieku: Zbiór prac naukowych na podstawie materiałów VII Międzynarodowej Konferencji Naukowo-Praktycznej z okazji Dnia Nauki Ukrainy (16 maja 2025 r., m. Odessa) / Redakcja naukowa: Olha Kuznietsova, Ireneusz Żuchowski, Zoia Sharlovych. Wydawnictwo: MANS w Łomży, 2025. 205 s.

Recenzenci:

dr Dryshluk Igor Anatolievich, Odesski Uniwersytetu Narodowego im. I. I. Mechnikova, profesor Międzynarodowej Akademii Kadrowej, Ukraina.

dr Iwona Borawska, prof., Wyższa Szkoła Społeczno-Ekonomiczna w Gdańsku, Rzeczpospolita Polska.

Rada redakcyjna:

dr Olha Kuznietsova, Instytut Odeski Prywatnej Spółki Akcyjnej "Instytucja szkolnictwa wyższego "Międzyregionalna Akademia Zarządzania Personelem", Ukraina;

dr inż. Ireneusz Żuchowski, prof. MANS, Międzynarodowa Akademia Nauk Stosowanych w Łomży, Rzeczpospolita Polska;

dr hab. Oleksandr Kaplia, Instytut Odeski Prywatnej Spółki Akcyjnej "Instytucja szkolnictwa wyższego "Międzyregionalna Akademia Zarządzania Personelem", Ukraina;

dr hab. Alla Nerubasska, Instytut Odeski Prywatnej Spółki Akcyjnej "Instytucja szkolnictwa wyższego "Międzyregionalna Akademia Zarządzania Personelem", Ukraina;

dr Tetiana Lozova, Instytucja Państwowa "Instytut Rynku, Badań Ekonomicznych i Środowiskowych Narodowej Akademii Nauk Ukrainy", Ukraina;

dr Minakowa Olena, Instytut Odeski Prywatnej Spółki Akcyjnej "Instytucja szkolnictwa wyższego "Międzyregionalna Akademia Zarządzania Personelem", Ukraina.

dr Zoia Sharlovych, Międzynarodowa Akademia Nauk Stosowanych w Łomży, Rzeczpospolita Polska;

ISBN 978-83-68480-09-2

DOI https://doi.org/10.58246/IOWD6797

Zbiór składa się z abstraktów i artykułów zgłoszonych do publikacji, które odpowiadają tematyce konferencji naukowej i praktycznej. Materiały zbioru referatów polecane są ekonomistom, menedżerom, prawnikom, politologom, urzędnikom, psychologom, historykom, kulturoznawcom, badaczom, pracownikom naukowym, doktorantom i studentom.

Zbiór został opracowany na podstawie materiałów dostarczonych przez autorów. Wydawca nie ponosi odpowiedzialności za materiały przesłane do publikacji. Artykuły są składane na podstawie oryginalnego rękopisu w języku ukraińskim, polskim lub angielskim.

Wydawnictwo: MANS w Łomży

© Instytut Odeski Prywatnej Spółki Akcyjnej "Instytucja szkolnictwa wyższego "Międzyregionalna Akademia Zarządzania Personelem", Ukraina, 2025
© Międzynarodowa Akademia Nauk Stosowanych w Łomży, Rzeczpospolita Polska, 2025
© Instytucja Państwowa "Instytut Rynku, Badań Ekonomicznych i Środowiskowych Narodowej Akademii Nauk Ukrainy", Ukraina, 2025
© Państwowy Uniwersytet Technologii Intelektualnych i Komunikacji, 2025
© Autorzy artykułów i streszczeń, 2025
© A. Kuznetsova, Z. Sharlovych, oryginalny makiet, 2025

УДК 001.18/.89+330.1“21”

Рекомендовано до друку Вченою радою ОІ ПрАТ «ВНЗ «МАУП»
(протокол № 4 від 30.05.2025).

Наукова редакція: Ольга Кузнєцова, Іренеуш Жуховський, Зоя Шарлович

Пріоритетні напрями розвитку наукової думки в XXI столітті: Збірник наукових праць за матеріалами VII Міжн. наук. -практ. конф. до Дня науки України **(**16 травня, 2025 р., м. Одеса) / Наукова редакція: Ольга Кузнєцова, Іренеуш Жуховський, Зоя Шарлович. Видавництво: MANS в Ломжі, 2025. 205 с.

Рецензенти:

Дришлюк Ігор, к. ю. н., доцент кафедри кримінального права, процесу та криміналістики Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, професор Міжнародної Кадрової Академії.

Івона Боравська, PhD, , Вища суспільно-економічна школа в Ґданську, Республіка Польща.

Редакційна колегія:

Кузнєцова Ольга, к. е. н., доцент кафедри, т.в.о, директора Одеського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП», Україна.

Жуховський Іренеуш, д-р інж., проф., ректор Міжнародної Академії Прикладних Наук в Ломжі, Республіка Польща.

Капля Олександр, д. ю. н., старший науковий співробітник, професор кафедри правових дисциплін Одеського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП», Україна.

Нерубасська Алла, д. ф. н., доцент, завідувач кафедри загальнонаукових, соціальних та поведінкових дисциплін Одеського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП», Україна.

Лозова Тетяна, к. е. н., доцент, науковий співробітник відділу інтеграції науки, освіти та бізнесу ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»; доцент кафедри Управління, фінансів та адміністрування Одеського інституту МАУП, Україна.

Мінакова Олена Олександрівна - к.е.н., доцент кафедри, в.о. зав. каф. управління, фінансів та адміністрування Одеського інституту ПрАТ "ВНЗ "МАУП", Україна.

Шарлович Зоя, к. п. н., продекан з міжнародної діяльностіі, Міжнародної Академії Прикладних Наук в Ломжі, Республіка Польща.

ISBN 978-83-68480-09-2

DOI https://doi.org/10.58246/IOWD6797

Збірник складається з тез та статей, поданих до публікації, які відповідають тематиці наукової та практичної конференції. Матеріали збірника доповідей рекомендуються економістам, менеджерам, юристам, політологам, чиновникам, психологам, історикам, культурологам, дослідникам, науковцям, аспірантам та студентам.

Збірник підготовлено на основі матеріалів, наданих авторами. Видавець не несе відповідальності за матеріали, надіслані до друку. Статті подаються на основі оригінального рукопису українською, польською або англійською мовами.

Видавництво: MANS w Łomży

© Одеський інститут ПрАТ «ВНЗ « МАУП», 2025
© ДУ "Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України", 2025
© Міжнародна академія прикладних наук в Ломжі (Республіка Польща), 2025
© Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку, 2025
© Автори статей і тез, 2025
© А. В. Кузнєцова, З. П. Шарлович, оригінал-макет, 2025

ЗМІСТ

Wprowadzenie 7
Вступ 8
РОЗДІЛ 1. МІСЦЕ І РОЛЬ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ НАУК У РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА. ОСВІТА В XXI СТОЛІТТІ..... 9
Бальбуза Олена
НЕЙРОПСИХОЛОГІЧНА КОРЕКЦІЯ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ АДАПТАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ..... 9
Bohdanova Nataliia
SOCIAL AND HUMANITARIAN SCIENCES AS THE BASIS OF THE DEVELOPMENT OF MODERN SOCIETY: CHALLENGES AND PROSPECTS OF EDUCATION IN THE 21ST CENTURY..... 12
Ємельяненко Ганна
ОСВІТА XXI СТОЛІТТЯ: ВЗАЄМОДІЯ ФІЛОСОФІЇ НАУКИ, ПСИХОЛОГІЇ ТА ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ 17
Нерубасська Алла
ПРОБЛЕМНЕ ПОЛЕ ПИТАНЬ ПРО АДАПТПЦІЮ ЛЮДИНИ В ПЕРЕХІДНОМУ СУСПІЛЬСТВІ: СТРАХИ ТА ЇХ ПОДОЛАННЯ 19
Пєров Андрій, Перова Людмила
КАДРОВА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИТА ЕТАПИ ЇЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ 22
Лентарева Тетяна
ВПЛИВ ЕМОЦІЙНОЇ ДИСТАНЦІЇ БАТЬКІВ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ 28
Шульга Ірина
ВПЛИВ НЕЙРОПЛАСТИЧНОСТІ НЕРВОВОЇ СИСТЕМИ НА РОЗВИТОК ДИТИНИ МОЛОДШОГО ВІКУ 31
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ СУЧАСНОГО УПРАВЛІННЯ, РИНКУ, ЕКОНОМІКИ ТА ЕКОЛОГІЇ 34
Братусь Ганния, Демчик Олександр
СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА 34
Захарченко Олег, Крамський Сергій, Євдокімова Ольга
АНАЛІЗ МІЖНАРОДНОГО І НАЦІОНАЛЬНОГО ДОСВІДУ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ В УМОВАХ ТУРБУЛЕНТОСТІ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ 38
Лозова Тетяна
ТРАНСФОРМАЦІЙНИЙ ШЛЯХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ: ЧАСОВІ ОРІЄНТИРИТА ІННОВАЦІЙНИЙ ВЕКТОР 49
Мінакова Олена, Захарець Ліна
КОРПОРАТИВНЕ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ 56
Казарян Генріх, Абрамов Максим
КАДРОВА ПОЛІТИКА ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 60
Казарян Генріх, Андріадіс Віктор
ІНТЕГРАЦІЯ ПРИНЦИПІВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В МАРКЕТИНГОВУ ПОЛІТИКУ ПІДПРИЄМСТВА 66

Ігнатушенко Олександра
ЛІДЕРСТВО У ВІРТУАЛЬНИХ КОМАНДАХ: НОВІ РОЛІ КЕРІВНИКА В ЕПОХУ ЦИФРОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ 74
Олійник Кристина
ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕАЛОКАЦІЇ БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 77
Казарян Олександра, Черненко Владислав
ОПТИМІЗАЦІЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА 80
Казарян Олександра, Тертицький Вадим
СТРАТЕГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ПАРТНЕРСТВА У ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ 83
Жаданова Юлія, Шумков Віталій
СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА 85
Жаданова Юлія, Кравченко Андрій
ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЯК ЧИННИК КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА 88
Казарян Олександра, Крамар Ігор
АДАПТИВНА СТРАТЕГІЯ ВИЖИВАННЯ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ДИНАМІЧНОГО ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА 91
Жаданова Юлія, Саламаха Олександр
УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ РИЗИКОВОГО СЕРЕДОВИЩА 94
РОЗДІЛ 3. РОЗВИТОК НАУКОВОЇ ДУМКИ ОЧИМА МОЛОДІ (СТУДЕНТСЬКІ ПУБЛІКАЦІЇ) 97
Якимова Валерія, Поленчук Вікторія
АВТОМАТИЗАЦІЯ ПРОЦЕСІВ УПРАВЛІННЯ ГОТЕЛЕМ 97
Якимова Вікторія, Поленчук Вікторія
НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ГОТЕЛЬНОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ 100
Український Денис, Братусь Ганна
УПРАВЛІННЯ КОНФЛІКТАМИ НА ПІДПРИЄМСТВІ ТА МЕТОДИ ЇХ ВИРІШЕННЯ 104
Бекергердт Олександр, Кузнєцова Ольга
ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ТА ЇХ ВПЛИВ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ 107
Сапега Павло, Кузнецова Анастасія
НЕЙРОПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЕРОТИЧНИХ ФАНТАЗІЙ 111
Чернецький Владислав, Нерубасська Алла
ПІКЛУВАННЯ ПРО ЗДОРОВ'Я В КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНИХ ЧИННИКІВ СТАВЛЕННЯ ДО ЗДОРОВ'Я 115
Сапега Павло, Бальбуза Олена
РЕЛІГІЯ ЯК КОГНІТИВНА КОНСТРУКЦІЯ 120
Сапега Павло, Нерубасська Алла
ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ТЕОРІЇ ПРО ПСИХОАКТИВНІ РЕЧОВИНИ 124
Осташ Надія, Нерубасська Алла
ЕВОЛЮЦІЯ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ У 21 СТОЛІТТІ: ВІД ТРАДИЦІЙНИХ УЯВЛЕНЬ ДО ІНКЛЮЗИВНОГО МИСЛЕННЯ 128
Шелепун Єлизавета, Кузнецова Анастасія
РОЛЬ ІНТЕЛЕКТУ В РЕАБІЛІТАЦІЇ: НЕЙРОПСИХОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД 134

Шевченко Яна, Крюкова Марина
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ПОДОЛАННЯ ВАЖКИХ ЖИТТЄВИХ СИТУАЦІЙ 138
Терзі Вікторія, Кузнецова Анастасія
ПЛАСТИЧНІСТЬ МОЗКУ В ДОРОСЛОМУ ВІЦІ: НОВІ ГОРИЗОНТИ ДЛЯ САМООЗДОРОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ 142
Стадніченко Катерина, Крюкова Марина
ОСОБИСТІСНІ ЧИННИКИ СТІЙКОСТІ ДО СИНДРОМУ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ У ПЕДАГОГІВ 146
Сердюкова Тетяна, Нерубасська Алла
СЕНС ЖИТТЯ СУЧАСНОЇ ОСОБИСТОСТІ ТА КОНЦЕПЦІЯ ВІКТОРА ФРАНКЛА 151
Крупєніна Катерина, Нерубасська Алла
АНАЛІЗ ВПЛИВУ НЕФОРМАЛЬНИХ ЛІДЕРІВ У КОЛЕКТИВІ 155
Кірєєва Тетяна, Прокоф'єва-Акопова Світлана
НЕЙРОПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАЦІЇ ПІДЛІТКІВ 158
Арикул Марія, Крюкова Марина
СОЦІАЛЬНІ ЕМОЦІЇ ЯК ЧИННИК МІЖОСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ 163
Миленька Олена, Бальбуза Олена
ІНТЕГРАЦІЯ КІНЕЗІОЛОГІЧНИХ МЕТОДІВ У ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ 167
Сандуленко Руслана, Нерубасська Алла
ПСИХОЛОГІЯ ПОХИЛОГО ВІКУ: ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ 172
Петриман Діана, Нерубасська Алла
ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА ВЗАЄМОДІЮ ПІДЛІТКІВ І БАТЬКІВ: ЗМІНИ В КОМУНІКАЦІЇ ТА ДОВІРІ 175
Паладе Аліна, Прокоф'єва-Акопова Світлана
НЕЙРОПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТИЛІВ КЕРІВНИЦТВА, КОНФЛІКТНІСТЬ КОЛЕКТИВУ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ПСИХОСОМАТИЧНІ НАСЛІДКИ 180
Пайкіна Анастасія, Крюкова Марина
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОЇ СКЛАДОВОЇ ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКИХ ВІДНОСИН 185
Бичков Андрій, Мінакова Олена
ЦИФРОВІЗАЦІЯ ТА АВТОМАТИЗАЦІЯ ЛОГІСТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ 188
Веліканов Олександр, Казарян Олександра
ГНУЧКЕ УПРАВЛІННЯ МАЛИМ БІЗНЕСОМ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ 194
Грицаєнко Юрій, Казарян Олександра
МОДЕЛІ АДАПТАЦІЇ БІЗНЕСУ ДО ІННОВАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ 198
Даценко Максим, Кузнєцова Ольга
ВПЛИВ СТИЛЮ УПРАВЛІННЯ НА КОРПОРАТИВНУ КУЛЬТУРУ ПІДПРИЄМСТВА 202

WPROWADZENIE

W XXI wieku myśl naukowa przechodzi okres głębokich przemian spowodowanych szybkim rozwojem technologii cyfrowych, globalizacją, zmianą paradygmatów społecznych i wzrostem wyzwań interdyscyplinarnych. W tych warunkach szczególne znaczenie ma połączenie wysiłków naukowców, praktyków i pedagogów w celu poszukiwania skutecznych rozwiązań aktualnych problemów współczesności.

VII Międzynarodowa konferencja naukowo-praktyczna „ Priorytetowe kierunki rozwoju myśli naukowej w XXI wieku ”, która odbyła się 16 maja 2025 r., stała się platformą konstruktywnego dialogu między przedstawicielami społeczności akademickiej Ukrainy, Polski i innych krajów. Uczestnicy konferencji przedstawili wyniki badań w dziedzinie zarządzania, ekonomii, nauk społecznych, dyscyplin technicznych, prawa, edukacji i nauk humanistycznych.

Materiały zawarte w niniejszym zbiorze odzwierciedlają szerokie spektrum podejść naukowych, innowacyjnych pomysłów i praktycznych rozwiązań, które mają potencjał do dalszego rozwoju zarówno w kontekście krajowym, jak i międzynarodowym. Szczególną uwagę poświęcono kwestiom zrównoważonego rozwoju, transformacji cyfrowej, integracji nauki i edukacji, a także tworzeniu nowych modeli zarządzania w warunkach niepewności.

Organizatorzy konferencji — Instytut Odeski Prywatnej Spółki Akcyjnej "Instytucja szkolnictwa wyższego "Międzyregionalna Akademia Zarządzania Personelem", Ukraina; Państwowa Instytucja „Instytut Rynku i Badań Ekonomiczno-Ekologicznych Narodowej Akademii Nauk Ukrainy”, Międzynarodowa Akademia Nauk Stosowanych w Łomży (Rzeczpospolita Polska) oraz Państwowy Uniwersytet Technologii Intelektualnych i Komunikacji — wyrażają szczerą wdzięczność wszystkim uczestnikom za aktywny udział, wysoki poziom przedstawionych badań i wkład w rozwój dyskursu naukowego.

Mamy nadzieję, że niniejszy zbiór stanie się źródłem nowych pomysłów, inspiracji i odkryć naukowych dla szerokiego grona czytelników.

Materiały zbioru prac naukowych są polecane ekonomistom, menedżerom, prawnikom, politologom, urzędnikom państwowym, psychologom, historykom, kulturoznawcom, pracownikom naukowym i pedagogicznym, doktorantom i studentom.

Zbiór zawiera gotowe materiały dostarczone przez autorów. Wydawca nie ponosi odpowiedzialności za materiały przekazane do publikacji.

Rada Redakcyjna

ВСТУП

У XXI столітті наукова думка переживає період глибоких трансформацій, зумовлених стрімким розвитком цифрових технологій, глобалізацією, зміною соціальних парадигм та зростанням міждисциплінарних викликів. У цих умовах особливої ваги набуває об'єднання зусиль науковців, практиків та освітян задля пошуку ефективних рішень актуальних проблем сучасності.

VII Міжнародна науково-практична конференція «Пріоритетні напрями розвитку наукової думки в XXI столітті», що відбулася 16 травня 2025 року, стала платформою для конструктивного діалогу між представниками академічної спільноти України, Польщі та інших країн. Учасники конференції представили результати досліджень у галузях управління, економіки, соціальних наук, технічних дисциплін, права, освіти та гуманітаристики.

Матеріали, включені до цього збірника, відображають широкий спектр наукових підходів, інноваційних ідей та практичних рішень, що мають потенціал для подальшого розвитку як у національному, так і в міжнародному контексті. Особливу увагу приділено питанням сталого розвитку, цифрової трансформації, інтеграції науки й освіти, а також формуванню нових моделей управління в умовах невизначеності.

Організатори конференції — Одеський інститут ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», Державна установа «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України», Міжнародна Академія Прикладних Наук в Ломжі (Республіка Польща) та Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку — висловлюють щиру вдячність усім учасникам за активну участь, високий рівень представлених досліджень та внесок у розвиток наукового дискурсу.

Сподіваємося, що цей збірник стане джерелом нових ідей, натхнення та наукових відкриттів для широкого кола читачів.

Матеріали збірника наукових праць рекомендовані для економістів, менеджерів, юристів, політологів, державних службовців, психологів, істориків, культурологів, наукових та науково-педагогічних працівників, аспірантів і студентів.

Збірник містить готові матеріали, надані авторами. Видавець не несе відповідальності за надані до публікації матеріали.

Редакційна колегія

НЕЙРОПСИХОЛОГІЧНА КОРЕКЦІЯ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ АДАПТАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Бальбуза Олена, *доктор філософії в галузі Психології (PhD/МКА МАУП), завідувач Одеським обласним ресурсним центром підтримки інклюзивної освіти, старший викладач кафедри психології, соціальної роботи та інклюзивної освіти, КЗВО «ОАНО ООР»* *ebalbuza1@gmail.com*

У сучасних умовах розвитку інклюзивної освіти та розширення підходів до психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами (ООП) особливої значущості набуває питання їх соціальної, емоційної та поведінкової адаптації. Адаптаційні труднощі в таких дітей часто пов'язані з дисфункцією нейропсихологічних процесів, що ускладнює процеси навчання, комунікації та інтеграції в соціальне середовище.

Останнім часом зростає інтерес до нейропсихологічної корекції (нейрокорекції) як до інноваційного напряму, який враховує індивідуальні особливості функціонування мозку та спрямований на активацію та гармонізацію нейропсихологічних механізмів розвитку дитини. Проте питання ефективності та практичної реалізації нейрокорекційних програм у контексті покращення адаптаційних процесів у дітей з ООП залишається недостатньо дослідженим.

Отже, актуальним є наукове обґрунтування можливостей нейрокорекції як засобу підвищення адаптаційної здатності дітей з ООП у сучасній освітній практиці.

В основі нейропсихологічної корекції лежить глибоке розуміння закономірностей розвитку мозку та його ролі у формуванні психічних процесів. Цей підхід ґрунтується на фундаментальних працях видатних вчених, таких як О. Лурія з його вченням про три функціональні блоки мозку та системну динамічну організацію вищих психічних функцій, та Л.Виготський з його культурно-історичною теорією розвитку психіки та концепцією зони найближчого розвитку.

Сучасна нейропсихологічна корекція активно розвивається завдяки внеску плеяди талановитих нейропсихологів, серед яких особливо слід відзначити: Т. Ахутіну, Ж. Глозман, Ю. Мікадзе, В. Лубовського, Н. Корсакову, А. Семенович, Г. Новікову та ін.

У своїй роботі, «Нейропсихологічна корекція дітей з розладами аутистичного спектру», А. Венгер та В.Заграничної, розглядають нейропсихологічні підходи до корекції у дітей з розладами аутистичного спектру (РАС), які включають методи, спрямовані на розвиток

когнітивних функцій, сенсорної інтеграції та соціальних навичок у дітей з розладами артистичного спектру.

У статті І. Захожої «Вплив нейрокорекції на розвиток дітей з аутизмом» розглядається ефективність нейрокорекційних методів у покращенні когнітивних функцій у дітей з аутизмом. Також, робота І. Мойсеєнко «Нейронауки як підґрунтя до корекції сенсомоторики дітей з розладами аутистичного спектру» аналізує застосування нейронаук у корекції сенсомоторних порушень у дітей з РАС.

Поняття нейрокорекції охоплює широку сукупність спеціалізованих методик, терапевтичних вправ та стратегій, які цілеспрямовано застосовуються для корекції, відновлення та гармонійного розвитку нейропсихологічних функцій дитини. Ці функції, такі як увага, пам'ять, сприйняття, мовлення, мислення, саморегуляція та рухові навички, є фундаментальними будівельними блоками для успішного навчання, соціальної адаптації та загального психічного розвитку.

В основі нейрокорекційного підходу лежить глибоке розуміння принципів нейропластичності – здатності мозку змінювати свою структуру та функціонування протягом життя під впливом досвіду, навчання та зовнішніх стимулів. Через цілеспрямовану стимуляцію певних ділянок мозку та формування нових нейронних зв'язків, нейрокорекційні методики допомагають оптимізувати мозкову активність, компенсувати наявні дефіцити та сприяти розвитку недостатньо сформованих нейропсихологічних процесів.

Діти з особливими освітніми потребами (ООП) демонструють значний спектр труднощів адаптаційних процесів, які є вагомою перешкодою на шляху їхньої повноцінної інтеграції та розвитку. Ці порушення не є однорідними та варіюються залежно від освітніх труднощів, індивідуальних особливостей дитини, а також соціального та освітнього контексту, в якому перебуває дитина.

Труднощі взаємодії з оточенням у дітей з ООП можуть мати під собою різне підґрунтя. Наприклад, у дітей з РАС – через особливості комунікації та розуміння соціальних сигналів; у дітей з порушеннями інтелекту – через обмежені когнітивні можливості; у дітей з СДУГ – через імпульсивність, що ускладнює соціальні зв'язки.

Знижена навчальна мотивація у дітей з ООП часто є наслідком попередніх невдач, відчуття некомпетентності та невідповідності вимогам. Нейропсихологічні особливості (дефіцит уваги, проблеми з пам'яттю, виконавчим функціонуванням) також ускладнюють засвоєння матеріалу.

Розуміння складної природи порушень адаптаційних процесів у дітей з ООП є ключовим для розробки ефективних стратегій їхньої підтримки та сприяння інклюзивній освіті.

Методи нейрокорекції, такі як біологічний зворотний зв'язок (біофідбек), нейропсихологічні вправи, ігрова нейростимуляція та сенсомоторна корекція, відіграють ключову роль у покращенні фундаментальних нейропсихологічних функцій, які є критично важливими для успішної адаптації дітей з ООП в освітньому середовищі.

У комплексі ці методи нейрокорекції створюють потужний інструмент для підтримки дітей з ООП, допомагаючи їм подолати труднощі в навчанні та соціальній взаємодії, підвищити їхню самостійність та впевненість у власних силах, що є безцінним для їхньої успішної адаптації в інклюзивному освітньому просторі.

Ефективність роботи з дітьми з ООП значно зростає, коли ми відходимо від фрагментарного застосування методик ми переходимо до цілісної, системної підтримки. Традиційна психолого-педагогічна підтримка (діагностика, ІПР, консультування, логопедія, соціально-педагогічний супровід, корекційно-розвиткові заняття для навчальних навичок, емоційно-вольової сфери та соціальної адаптації) створює основу для інтеграції дитини в освіту.

Висновок: Нейропсихологічна корекція являє собою інтегрований комплекс спеціалізованих тілесно-орієнтованих психотерапевтичних та власне нейропсихологічних методів, націлених на системну корекцію різноманітних відхилень у розвитку дитини. Її головна мета полягає у відновленні оптимального функціонування мозкових механізмів, що лежать в основі психічної діяльності, забезпечуючи таким чином гармонійний розвиток когнітивних, емоційно-вольових та поведінкових сфер.

Список використаних джерел:

1. Венгер А. С. Нейропсихологічна корекція дтей з розладами аутистичного спектру. *Проблеми реабілітації: збірник наукових праць (за матеріалами науково-практичної конференції)*. Одеса: 2023. С. 33-36.
2. Кокун О.М. Психофізіологія. Навчальний посібник. К: Центр навчальної літератури, 2006. 184 с.
3. Навчально-методичний посібник «Організаційно-методичний супровід дитини з особливими освітніми потребами в умовах ДНЗ». / Компанець Н.М., Луценко І.В., Коваль Л.В. – К.: Видавнича група «Атопол», 2018. 100 с..
4. Федорченко О. В. Нейрокорекція в роботі з дітьми із затримкою психомовленнєвого розвитку: *кваліфікаційна робота магістра спеціальності 053 «Психологія» / наук. керівник О. Г. Малина. Запоріжжя: ЗНУ*, 2020. 85 с.

SOCIAL AND HUMANITARIAN SCIENCES AS THE BASIS OF THE DEVELOPMENT OF MODERN SOCIETY: CHALLENGES AND PROSPECTS OF EDUCATION IN THE 21ST CENTURY

Bohdanova Nataliia, *Doctor of Philosophical Sciences, Professor,*
Bakhmut Educational and Scientific Professional and Pedagogical Institute of V.N. Karazin Kharkiv National University, Acting Head of the Department of Educational Technologies and Labor Protection, Professor, bogdanovang@ukr.net

Анотація. У тезах доповіді розглядається важливість соціально-гуманітарних наук у розвитку сучасного суспільства та їх роль у формуванні освіти XXI століття. Зроблено акцент на викликах, що постають перед гуманітарною освітою в умовах глобалізації, цифровізаціїі технічного прогресу. Визначено основні функції гуманітарних наук, серед яких формування критичного мислення, етичних норм та культурної ідентичності. Окрему увагу приділено необхідності інтеграції соціально-гуманітарних дисциплін в міждисциплінарні підходи для вирішення складних соціальних проблем. Також, у тезах доповіді, підкреслено важливість гуманітарної освіти для забезпечення гармонійного розвитку суспільства і підготовки фахівців, здатних ефективно адаптуватися до нових умов. Проблеми та перспективи розвитку соціально-гуманітарних наук розглядаються через призму сучасних тенденцій і вимог до освітніх систем.

Abstract. The theses of the report consider the importance of social and human sciences in the development of modern society and their role in shaping education in the 21st century. Emphasis is placed on the challenges facing humanities education in the context of globalization, digitalization, and technological progress. The main functions of the humanities are identified, including the formation of critical thinking, ethical norms, and cultural identity. Special attention is paid to the need to integrate social and humanitarian disciplines into interdisciplinary approaches to solving complex social problems. The report also emphasizes the importance of humanitarian education for ensuring the harmonious development of society and training specialists capable of effectively adapting to new conditions. The problems and prospects for the development of social and human sciences are considered through the prism of modern trends and requirements for educational systems.

Social sciences and humanities, covering a wide range of disciplines such as philosophy, sociology, psychology, political science, history, and literary studies, are key elements in the structure of educational and scientific systems of modern society. They not only shape cultural identity, but

also help solve social and ethical problems, raising the level of civic consciousness and activism. Education in the 21st century is undergoing significant changes due to digitalization and globalization. In the 21st century, social and human sciences are becoming important not only for analyzing the past, but also for forming a development strategy for modern society, which is facing new technological and social challenges. In view of this, it becomes necessary to rethink the role of these sciences in the development of society.

One of the key problems is the lack of attention to social and humanities disciplines against the background of technological and economic changes. The growing popularity of technical and natural sciences in educational programs threatens the preservation of a full-fledged humanities education. This can lead to the loss of cultural identity, social stability and moral guidelines in society. As a result, there is a risk of losing the balance between technological progress and cultural and ethical guidelines, which can lead to social crises, violation of moral norms and slowing down of cultural development. It is important to understand what role social and human sciences should play in the 21st century and how their impact can be optimized for the sustainable development of society. «The humanization of education is a systemic problem – a problem of theory and practice and must develop on a completely new basis, the essence of which is a turn to a human-creating model of education. …The humanization of education must be understood not only at the creative level, but also at the level of modern constructive practical developments that provide for a system of normative knowledge focused on various subjects of activity. Today, real education, due to Ukraine's accession to the Bologna concept, creates a deficit of humanitarian culture, which leads to spiritual decline…» [1, p. 190]. Thus, one of the main problems is the need to revise and improve humanitarian education, its integration with other fields of knowledge for a more effective solution to global social problems.

An analysis of scientific works of recent years indicates a variety of approaches to considering the problem of the place of the humanities in society. In their research, Ukrainian and foreign scientists have emphasized the importance of the humanities for the formation of consciousness, moral and ethical principles of the individual. At the same time, in the context of globalization and the development of information technologies, the issues of integrating the humanities into interdisciplinary research are becoming more relevant, which allows solving complex social problems associated with rapid changes in society.

Well-known researchers Holovakha E.I. [1] and Pavlyk N.V. [2] emphasize the need to rethink the role of the humanities in the development of innovative approaches to education, focusing on their integration with other fields of knowledge to solve modern global problems. «The vocation of the humanitarian component of education requires thorough understanding. The effectiveness of teaching

humanitarian disciplines is directly dependent on the level of their conceptual unity. It should be based on the awareness of the fundamental problems of the methodology of scientific knowledge, methods of pedagogical innovations and the philosophical understanding of truth. In general, the mission of the humanitarian block of education in forming a worldview, value orientations, the general culture of the individual and their civic position is difficult to overestimate - it is obviously unique» [1, p. 192-193]. However, in Ukraine there is still a need to intensify such research, which reflects the discrepancy between theoretical developments and the real needs of educational practice.

Recent research in Ukraine and abroad emphasizes the importance of social and human sciences for the formation of a well-rounded personality and the strengthening of civil society. In particular, Danylenko O. V. [3], Yakovenko N. M. [4] and Shevchenko V. M. [5], in their works, emphasize the importance of humanities in the development of critical thinking, emotional intelligence, and moral consciousness, and emphasize the need to pay attention to interdisciplinary approaches in education.

The purpose of the report's theses is to study the role of social and humanities in the development of society, determine the main directions of their integration into educational processes of the 21st century, study the challenges and opportunities facing humanitarian education in the context of globalization and digitalization, and justify the need to adapt educational programs to a rapidly changing world, innovative technologies, and global social changes.

Social sciences and humanities perform several important functions in the development of society. One of the main functions of social sciences and humanities is the formation of critical thinking and ethical guidelines of citizens. «The most practical significance for reforming the education system is the axiological aspect of the new paradigm of education – a new system of values and ethical relations between teacher and pupil, lecturer and student. The central value is, of course, the individual, personality, since the development of its potential, the process of creative self-actualization is the absolute goal of both social development and the functioning of the education system» [1, p. 192].

Scientists Danylenko O.V. [3] and Yakovenko N.M. [4] note in their research that history, philosophy, sociology, and psychology help people understand social mechanisms, contribute to moral development, and cultural adaptation.

The humanities also contribute to the development of cultural identity. In a world where globalization processes often lead to the loss of local cultural characteristics, the humanities are important for the preservation and development of national traditions, as well as for the establishment

of intercultural dialogue. Yakovenko N.M. [4] notes that the humanities help to form a deep understanding of cultural differences, which is especially important in the context of globalization.

In addition, the humanities contribute to the training of specialists who are able not only to solve highly specialized tasks, but also to navigate the ethical and social aspects of their profession, adapting to the constantly changing social environment [5]. The integration of the humanities with other disciplines is also important, allowing for the creation of interdisciplinary approaches to solving global problems, including environmental, political, economic, and cultural ones.

However, there are challenges associated with insufficient attention to the humanities component in educational programs, especially in the context of technological progress. The growing popularity of technical and natural sciences may lead to a reduction in humanities disciplines in universities, which threatens to ensure a comprehensive approach to education and social development. Therefore, researchers emphasize the need to preserve the humanitarian component, which should remain no less important than the natural and technical sciences. «The need for humanization and humanitarianization of education is currently a subject of consensus in the educational environment. Dehumanization is seen primarily in the transformation of education into an instrumental category of industrial and market relations, in the loss of meaning of education, as a result of which it turns into a utilitarian assimilation of a narrow spectrum of professional knowledge and skills. Undoubtedly, the dehumanization of education is a result (illustration) of the dehumanization of social institutions. This process undermines the prospects for social development, narrows the horizons of democracy, and levels spiritual and ethical values. The danger of dehumanized education is that it is a factor of social instability, the distinctive features of which are not difficult to recognize in modern Ukraine» [1, p. 190-191].

In conclusion, it should be noted that social sciences and humanities play an important role in the development of society, as they form the cultural, moral, and ethical foundations of civilized coexistence. Education in the 21st century must take these aspects into account, as well as adapt the humanities to new social, cultural and technological conditions. It is necessary to strengthen their integration into interdisciplinary approaches, which will ensure the harmonious development of society in the face of global changes.

List of used sources:

1. Головаха, Є. І., Паніна, Н. В. Готовність до соціального протесту: динаміка, регіональні особливості і чинники формування // Українське суспільство: десять років

незалежності (соціологічний моніторинг та коментар науковців). Київ : Ін-т соціології НАН України, 2001. С. 190-193.

2. Павлик, Н. В. Ціннісні орієнтації як головний фактор формування моральної свідомості в підлітковому та юнацькому віці / : матеріали наук.-практ. конф. Київ : Новий Акрополь, 2000. С. 34-41.

3. Даниленко, О. В. Соціально-гуманітарні науки в контексті розвитку сучасної освіти. Львів : Сполом, 2017. С. 112-125.

4. Яковенко, Н. М. Філософія освіти: гуманітарний вимір. Київ : Наукова думка, 2013. С. 57-72.

5. Шевченко, В. М. Освіта та культура в умовах глобалізації: нові виклики для гуманітарних наук. Київ : Ніка-Центр, 2019. С. 203-220.

ОСВІТА XXI СТОЛІТТЯ:
ВЗАЄМОДІЯ ФІЛОСОФІЇ НАУКИ, ПСИХОЛОГІЇ ТА ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ

Ємельяненко Ганна, *професор, доктор філософських наук, професор кафедри філософії, історії та соціально-гуманітарних дисциплін ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» м. Дніпро-Слов'янськ, Україна*
yemelianenkoad@gmail.com

В епоху цифровізації освіта постає не лише як система передачі знань, а як складний соціокультурний феномен, що формує особистість, цінності, правову свідомість та наукове мислення громадянина. Очевидно, що у цьому контексті ключову роль відіграє взаємодія трьох дисциплінарних площин: філософії, психології та правової культури. Саме така триєдність дозволяє переосмислити мету та функції освіти в сучасному світі.

Безперечно, філософія науки є тим інтелектуальним підґрунтям, яке дозволяє критично осмислювати природу наукового знання та його роль в освітньому процесі. Зокрема, вона розкриває питання істини, обґрунтованості знання, методів наукового дослідження та взаємозв'язку науки з іншими формами духовного життя. Як зазначають автори навчального посібника «Філософія освіти і науки», «наука органічно втілена в процес людства, будучи його ланкою і рушійною силою» [2, с. 189].Таким чином, цей вислів особливо актуальний для освітнього середовища, в якому критичне мислення має стати основою формування особистості. Отже, філософія науки вчить майбутніх фахівців не лише засвоювати знання, а й ставити під сумнів авторитети, самостійно шукати істину, виявляти логіку та суперечності у пізнавальному процесі.

Насамперед, психологія має надзвичайно важливе значення для розуміння механізмів навчання та розвитку особистості в умовах швидких змін. Як відомо, сучасний освітній простір - це середовище постійного інформаційного тиску, цифрової взаємодії та мультикультурності. Відповідно, психологічна підготовленість учня або студента, його мотивація, емоційний інтелект та адаптивність стають запорукою успішного засвоєння знань. Згідно з науковою позицією, викладеною у праці «Філософія освіти і науки» (Г.Д. Ємельяненко, Л.В. Абизова), «освіта – це своєрідний «шлюз» між людиною та суспільством, тому що вона розвиває природні задатки людини, розвиває форми чуттєвості і раціональності, формує світогляд, дає професію, залучає до надбань культури» [2, с. 87], тобто саме через освітню діяльність формуються вищі психічні функції. Сьогодні цей процес набуває нових форм завдяки онлайн-навчанню, нейропсихологічним методам у педагогіці. Водночас,

надзвичайно актуальним постає питання психологічного здоров'я учасників освітнього процесу, що потребує інтеграції психопедагогічного підходу.

Зі свого боку, освіта має не лише розвивати розум і характер, а й формувати свідомого громадянина, який здатен жити й діяти у правовому полі. Як відомо, правова культура - це сукупність знань, переконань і практик, пов'язаних із дотриманням норм права, що формуються ще зі шкільного віку. Справді, без неї неможлива ані академічна доброчесність, ані відповідальне громадянство. Як свідчать матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Формування і розвиток професійної культури фахівців у галузі освіти: виклики, наукові підходи, досвід», дотримання принципів академічної доброчесності є ключовим інструментом подолання сучасних викликів у професійній підготовці педагогів, «академічна доброчесність є фундаментальною цінністю наукової спільноти» [3, с.180]. У цьому контексті правова культура проявляється у ставленні до авторського права, недопустимості плагіату, дотриманні етичних норм у дослідницькій діяльності. Крім того, важливим елементом є формування у здобувачів освіти здатності критично осмислювати правові норми, усвідомлювати зв'язок між правами й обов'язками, бути активними учасниками громадянського суспільства. Таким чином, освіта стає не лише передачею знань, а й школою демократії.

Отже, взаємодія філософії науки, психології та правової культури в освітньому процесі XXI століття створює умови для формування цілісної, критично мислячої, психологічно зрілої та правосвідомої особистості. Очевидно, що освіта повинна бути не лише трансляцією знань, а й простором формування гуманістичних і демократичних цінностей. Лише в такому міждисциплінарному підході можливий справжній прорив у якості та гуманізації сучасної освіти.

Список використаних джерел:

1. Правознавство: навчальний посібник. К.: «ВД «Професіонал», 2007. 400 с.
2. Філософія освіти і науки: навчальний посібник / І.С. Алексейчук та ін. 2-ге видання перероблене та доповнене. Слов'янськ, 2019, 365 с.
3. Формування і розвиток професійної культури фахівців у галузі освіти: виклики, наукові підходи, досвід: матеріали Усеукр. наук.-практ. конф. (21 листопада 2024 р., м. Харків) / за заг. ред. Г. Ф. Пономарьової; Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради [Електронне видання]. Харків: ХГПА, 2024. 621 с.

ПРОБЛЕМНЕ ПОЛЕ ПИТАНЬ ПРО АДАПТПЦІЮ ЛЮДИНИ В ПЕРЕХІДНОМУ СУСПІЛЬСТВІ: СТРАХИ ТА ЇХ ПОДОЛАННЯ

Нерубасська Алла, *доктор філософських наук, доцент, доцент кафедри загальнонаукових, соціальних та поведінкових дисциплін, Одеський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»»*
Saylor03@ukr.net

Анотація. В тезах розглядаються проблемні питання соціальної адаптації у перехідному українському суспільстві. Піднімається проблема формування природного та соціального страху. Акцент зроблено на масовому страху, який з'являється не у окремої людини, а у великих групах людей.

Abstract. The theses address the pressing issues of social adaptation in transitional Ukrainian society. The problem of the formation of natural and social fear is raised. Particular attention is given to mass fear, which emerges not in isolated individuals but within large groups of people.

Вступ. Суперечність ситуації, що виникає під впливом соціальних змін, полягає в тому, що трансформація соціального простору, яка включає зміну його функцій і навіть значні втрати для окремих соціальних груп, водночас стимулює розвиток особистісної суб'єктності. Це дає людям змогу відкривати нові сфери соціального життя, які раніше були для них недосяжними, нецікавими або взагалі невідомими. Порушення балансу в соціальній структурі не лише спричиняє руйнування, а й сприяє виникненню нових соціальних спільнот, які формуються найактивнішими та найкреативнішими індивідами. Таким чином, втрати на рівні групи для окремих осіб можуть обертатися здобутками.

Метою дослідження буде аналіз сучасної системи адаптивних можливостей особистості під час трансформаційних процесів в українському суспільстві.

Виклад основного матеріалу. Ми звертаємо увагу, що перехідне суспільство є трансформаційним. Більш того, наполягаємо на використанні поняття «трансформаційне» суспільство тому, що сучасні процеси змін у суспільстві непередбачувані, не підлягають точному прогнозуванню, тому коректна говорити про трансформації. «Варто зазначити, що в соціологічній науці існують дві позиції: одна з них базується на твердженні, що процес перебудов передбачає собою цілеспрямований перехід суспільства із вихідного до більш прогресивного стану. Інша позиція, полягає в тому, що цей процесс набув спонтанного характеру, тому правильніше буде назвати його трансформацією» [2].

«Процеси перебудови соціальної структури "запускають" механізм особистісної пошукової активності, який водночас забезпечує як перебудову особистості, так і

переструктурацію соціального простору. Соціальна мобільність скеровується не лише з зовні, з боку панівного владного порядку, що встановлює правила гри, а й із середини, самими акторами, які прокладають у соціальному просторі траєкторію власного життя. Цей опір зовнішнім домінантам є елементом утворення нового соціального порядку» [1, 430-431]. Сучасна ситуація існування людини в перехідному суспільстві вимагає від неї багатьох зусиль, особливо якщо ці зміни затягнулися на декілька десятиліть. Ситуація в українському суспільстві погіршилася внаслідок пандемії 2019 року та початку війни у 2022 році, а якщо бути точнішими, то й гібридної війни, розпочатою у 2014 році. Звернемо увагу на психологічні складнощі особистості в такі складні періоди.

Опинившись у складних життєвих обставинах, людина стикається з глибоким внутрішнім конфліктом: або наважитися на подолання проблеми, приймаючи супутні труднощі, стреси й невизначеність, або ж залишити все як є, змирившись із наявною ситуацією й власною безпорадністю. Такий психологічно напружений стан вибору особливо характерний для періоду суспільних змін, коли нестабільність і відсутність чітких орієнтирів охоплюють не лише окремих осіб, а більшість населення, визначаючи їхню поведінку на рівні масової свідомості. Під час війни в Україні ми стикнулися з таким варіантом внутрішнього конфлікту. В.Франкл писав: «Людина не звільнена від умов. Однак вона вільна обирати позицію щодо них» [3].

Дослідниками відмічається, що у сучасному українському суспільстві домінують вимушені форми адаптації, які реалізуються переважно через захисні, компенсаторні та депривaційні механізми[2]. Захисні стратегії спрямовані на збереження внутрішньої стабільності особистості, тобто на підтримку існуючого стану речей, навіть за умови необхідності змін у способах взаємодії з навколишнім середовищем. При цьому зберігаються традиційні цінності та життєві орієнтири. Компенсаторні практики передбачають внутрішню перебудову шляхом перемикання між різними, але взаємодоповнюючими моделями функціонування особистості у відповідь на нові виклики.

Окрему групу становлять депривaційні стратегії, які базуються на принципі зниження власних потреб, спрощення внутрішньої організації особистості та її поведінкових шаблонів. Ці практики формують модель виживання через добровільне самообмеження. За роки соціальних трансформацій в Україні накопичилась значна кількість прикладів такої адаптації: зниження стандартів споживання, продаж цінностей людьми з низьким рівнем доходів (ювелірних виробів, книжок, предметів розкоші), здавання житла в оренду або обмін просторих квартир на менше й менш комфортне житло у віддалених районах[2].

Серед цих процесів ми забуваємо про таке особисте та соціальне явище, феномен, як страх. Страх – це й негативна емоція, й фактор становлення людини.Втім, страх є емоцією, яка проявляється не лише на індивідуальному рівні — як особистий пережиток конкретної людини в певній ситуації, — але й може набувати масштабів колективного феномену. У таких випадках мова йде про масовий страх, коли подібні відчуття тривоги, небезпеки чи невизначеності охоплюють великі групи людей, формуючи загальну атмосферу напруження в суспільстві. Такий страх часто виникає у відповідь на масштабні соціальні потрясіння, війни, економічну нестабільність або інші кризи, коли індивідуальні емоції переходять у площину колективної психіки, впливаючи на поведінку мас. В цьому розрізі ми звернемо вашу увагу на цій феномен. Страх виникає як перед соціальними, так й перед природними явищами. Іноді складно подолати страх – це окрема проблема для адаптації людини. Він може бути перешкодою до нормального життя, тому необхідно навчитися долати страхи різного походження, іноді це буває дуже складно та необхідно медикаментозна допомога. Також страх може бути мобілізуючим механізмом для людини.

Незалежно від того, чи є страх обґрунтованим, він здатен виконувати важливу мобілізуючу функцію. У багатьох випадках саме страх ставав рушієм активних дій, спрямованих на запобігання можливим загрозам. Він спонукає людей до обачності, змін у поведінці та прийняття рішень, які дозволяють уникнути небажаних наслідків і стабілізувати ситуацію.

Висновок. Таким чином, в тезах піднімається питання адаптації людини, її складнощів в суспільстві, українському суспільстві, яке є перехідним та трансформаційним. Події та розвиток в такому суспільстві несе непередбачувані наслідки як для самого суспільства, так й для окремої особистості. У людини розвиваються різні страхи, більш того феномен страху набуває масовості й стає масовим страхом, що тягне за собою нові складнощі в адаптації до ситуації. Люди, часто не встигають адаптуватися до змін, й можна почути від них фразу: «ми звикли, все нормально» - що є дзвоником про виснажений психологічний стан, який потребує втручання спеціалістів.

Список використаних джерел:

1. Злобіна О.Г. Рухливість соціальної структури і динаміка особистісної суб'єктивності. Проблеми розвитку соціологічної теорії. − К.: Соціологічна асоціація України, Інститут соціології НАН України, 2002. С.429-434

2. Камбур А. В. Соціальна адаптація особистості. – Чернівці: «Золоті литаври», 2012. 252 с.

3. Франкл Віктор. Людина в пошуках справжнього сенсу. Психолог у концтаборі». -Книжковий Клуб "Клуб Сімейного Дозвілля". 2020.Електр.версія

КАДРОВА ПОЛІТИКА
ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ТА ЕТАПИ ЇЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Пєров Андрій, *кандидат юридичних наук, доцент кафедри права та правоохоронної діяльності Одеський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»»*
perov-mauv@gmail.com
Перова Людмила, *кандидат юридичних наук, доцент кафедри права та правоохоронної діяльності Одеський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»»*
perova_maup@gmail.com

Анотація. В статті зазначаються етапи трансформації кадрової політики державної служби України та нормативно-правові акти, які приймались в той чи інший період. Надані пропозиції щодо вдосконалення системи підбору, підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації, перекваліфікації кадрів державного управління у зв'язку з євроінтеграцією. Доведено, що необхідність подальшої трансформації кадрової політики лежить в площині активізації людського ресурсу та переходу держави до сервісних функцій.

Ключові слова: кадрова політика, державне управління, реформа державної служби, система підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців

Annotation: The article indicates the stages of transformation of the personnel policy of the civil service of Ukraine and the regulatory legal acts that were adopted in a particular period.Proposals are made to improve the system of selection, training, retraining, advanced training, and retraining of public administration personnel in connection with European integration.It is proven that the need for further transformation of personnel policy lies in the area of activating human resources and the transition of the state to service functions.

Keywords: personnel policy, public administration, civil service reform, system of training, retraining and advanced training of civil servant.

Вступ. Важливим завданням в сфері публічного управління під час трансформації держави та інтеграції її до європейського товариства є забезпечення висококваліфікованими та компетентними кадрами. Оновлений інститут державної служби повинен в сфері публічної служби почати управління суспільством через сервісні функції, які дозволять не директивно управляти людськими ресурсами, а перетворювати їх на актив, який дозволить вивільнити енергію для досягнення суспільно-корисних цілей, що є благом для усієї нації.Науковою новизною цієї статті є проведення комплексного теоретичного аналізу проблем

ретроспективної трансформації кадрової політики, надання пропозицій та рекомендацій розвитку та вдосконалення кадрової політики в системі державного управління.

Постановка проблеми. В теперішній час в державі Україна накопичилось багато проблем та прогалин законодавства, які роблять недосконалою систему кадрової політики державної служби.Актуальність цієї проблеми визначає необхідність вдосконалення та осучаснення кадрової політики в державному управлінні. Щоб виявити шляхи вирішення цієї проблеми потрібно ретроспективно дослідити, методологічно обґрунтувати генезу цього явища та запропонувати шляхи вирішення,розглянути кадровий процес як сукупність заходів із підбору, професійної підготовки, перепідготовки та розстановки кадрів державного управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами кадрової політики займались Авер'янов В., Ковбасюк Ю., Оболенський О., Серьогін М., Малиновський В., Пархоменко-Куцевіл О., Кагановська Т. Особливої уваги, на нашу думку, заслуговують визначення вчених Серьогіна М. та Ковбасюка Є. За словами Серьогіна М., «кадрова політика – це послідовна діяльність щодо підготовки та раціонального використання управлінських кадрів з урахуванням кількісної та якісної потреби в посадових особах системи державного управління». На його думку, «саме кадрова політика відображає насамперед процес підготовки кадрів в органах державної влади» [1, с. 306].Такої ж думки є Ковбасюк Ю., який стверджує, що «державна кадрова політика – це цілеспрямована, розрахована на тривалий період стратегічна діяльність держави з формування, збереження, нарощування, розвитку та раціонального використання кадрового потенціалу суспільства»[2, с. 3].

Мета статті полягає в ретроспективному дослідженні кадрової політики в Україні та трансформаційних процесів у її публічному управлінні.

Методи дослідження. Під час дослідження були застосовані методи історизму, аналізу, індукції, дедукції, моделювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні процеси реформування державного управління та кадрової політики потребують вирішення задач з осучаснення відповідно до глобальних світових процесів та інтеграції України до європейського співтовариства, шлях до якого обрав український народ.У зв'язку з цим гостро стоїть розробка нової кадрової політики, яка повинна бути ефективною та відповідати вимогам часу та викликам, які стоять перед українською державою по збереженню її суверенітету та сталому розвиткові.

Аналізуючи теоретико-методичні концепції та програми вдосконалення кадрової

політики в підготовці кадрів державного управління, прийшли до висновку, що вони себе вичерпали й тому не можуть слугувати раціональному використанню та відтворенню людського капіталу.Професіоналізм та культура управління, які забезпечували технологічні процеси формування кадрів, втратили мотиваційну складову та привабливість у суспільстві, що, в свою чергу, не дало можливості реалізуватися принципу меритократизму та загальмувало розвиток системи та підсистеми професійної підготовки державних службовців.

В теорії державного управління «кадрова політика – це система теоретичних знань, ідей, принципів та поглядів, відносин та організаційно-практичних заходів державного управління, спрямованих на встановлення цілей, завдань і характеру цієї політики. Метою цієї політики є формування системи роботи з кадрами, яка орієнтується на отримання найвищого економічного та соціального результату»[3].

В дослідженнях праць вітчизняних науковців було з'ясовано, що «кадри – це основний склад працівників будь-якої організації» [4], а кадри державного управління – це «особи, які займають державні посади, керують з доручення і від імені держави» [5, с. 7]. Як вважає Кагановська Т. Є., «колись робота з кадрами полягала в заходах щодо набору та добору робочої сили. В організації ж сучасної справи управління вважають, що набір придатних людей – є усього лише початком» [6, с. 149].

Характерною особливістю трансформації формування та розвитку кадрової політики в Україні є те, що вона, хоча й формується лінійно, але поділена на декілька етапів, бо миттєвого переходу від тоталітарного суспільства до демократії не буває. Вона проходить період осмислення, помилок та їх виправлення, тому що люди, які задіяні в цих процесах, постійно розвиваються, переходячи зі щабля на щабель, оформлюючи правовим регулюванням суспільні відносини. Проміжні етапи є невідворотніми, бо як у людини, так і у суспільства тільки через досвід відбувається осмислення необхідності перетворень. Як стверджують наукові дослідження, кожні десять років оновлюються знання, формуються доктринальні уявлення вчених та викладачів, які займаються професійним розвитком державних службовців та тих, від кого залежить правове забезпечення оновлень в кадровій політиці.

Перший етап трансформації кадрової політики, який почався у 1991 р. з перших днів незалежності України та закінчився у 1993 р. прийняттям Закону «Про державну службу». На початках кадрова політика базувалась на методико-правових засадах радянських часів, наповнюючись правовим регулюванням незалежної України[7].

Другий етап почався у 1993 р., проходив у часи розбудови держави й закінчився

прийняттям нового Закону «Про державну службу» у 2011 р. та сформував основну правову базу підбору, підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців України [8].

Третій етап почався у 2011 р. та закінчився у 2015 р. прийняттям нового Закону «Про державну службу». В цей час відбувалось удосконалення нормативної бази кадрової політики в сфері підготовки кадрів державного управління та їх інтеграції до європейського товариства [9].

Четвертий етап почався у 2015 р. й продовжується по сьогодення. Він характерен тим, що відбувається поглиблення євроінтеграційних процесів. Для реалізаціїцієї мети керівництво держави розробило стратегію державної кадрової політики на 2012-2020 роки, яка передбачала три етапи розвитку, але, на жаль, на теперішній час вона не була виконана, а сьогодні на законодавчому рівні немає нормативного акту, який концептуально визначив би кадрову політику. Хоча кадрова політика в Україні сягає періоду до незалежності та охоплює період становлення української держави, дві революції та три закони про державну службу, вона не повною мірою відповідає викликам та сучасним вимогам.Державна служба України, хоча й спромоглась зазначити шляхи її реформування, але цього недостатньо.

В теперішній час для вдосконалення кадрової політики в державному управлінні Національне Агентство з питань державної службизапропонувало для забезпечення проведення комплексних реформ у різних сферах державної політики розвивати дієву систему державного управління та формувати професійних, доброчесних, етичних державних службовців. Для розбудови країни потрібна професійна державна служба, що є основою державного управління.

Пріоритетами реформування державної служби є:

- прийняття нормативно-правових актів та ефективна реалізація Закону України “Про державну службу”;

- формування висококваліфікованої, компетентної групи фахівців з питань реформ;

- визначення оптимальної кількості державних службовців з урахуванням функцій та організаційної структури державних органів, оптимізація чисельності працівників органів державної влади;

- реформування системи оплати праці державних службовців з метою підвищення рівня їх заробітної плати за умови забезпечення стабільності державних фінансів; утворення служб управління персоналом у міністерствах та інших центральних органах виконавчої влади;

- утворення інтегрованої інформаційної системи управління людськими ресурсами на

державній службі;

- реформування системи професійного навчання державних службовців;

- підвищення рівня інституційної спроможності НАДС для забезпечення ефективної реалізації Закону України “Про державну службу” та повноцінного реформування державної служби [10].

Висновки. Дослідивши процеси трансформації українського суспільства, які пришвидчилися у зв’язку з інтеграцією України до європейського співтовариства, було встановлено, що вони потребують суттєвих змін у підготовці ефективних кадрів державного управління, які б могли її втілити. Оглянувши ретроспективно стан проблем кадрової політики в Україні, було встановлено, що кадрова політика є неефективною і потребує удосконалення, яке дозволить перейти від командно-адміністративного та директивного методу управління до надання сервісних послуг, які притаманні постіндустріальномуукладу.Для цього необхідно розробити основи нової кадрової політики, унормувати їх та на цій базі прийняти новий закон. Завданням цього етапу реформаціїта трансформації кадрової політики в державному управлінні буде використання громадян як активу, котрий, завдяки своїй енергії зрушить з місця, зробить прискорені, прогресивні перетворення суспільних відносин та економіки, залишить в минулому управлінські практики, які використовували громадян як людський капітал, який можна витрачати.

На політичному рівні, щоб комплексно вирішити питання трансформації кадрів, потрібно прийняти новий суспільний договір. На його базі прийняти нову Конституцію, де врахувати полегшений вхід до державної служби на базі репутації та покликання,реформувати систему управління державною службою на базі інформаційних технологій та штучного інтелекту. Для цього в контексті трансформації потрібно розробити відповідні учбові програми, за якими ведеться підготовка, перепідготовка та вдосконалення кадрів для державного управління, розробити та ввести нову термінологію до науки державного управління.Підготувати науково-педагогічних працівників експертного рівня, які б могли не тільки пояснювати основні категорії та структури інститутів, а й ще навчати, як використовувати на практиці отримані знання. З цією метою таким науково-педагогічним працівникам робити щорічні обов’язкові стажування як в Україні, так і за кордоном.

Список використаних джерел:

1. Серьогін М. С., Гончарук Н. Т., Липовська Н. А. та ін. Кадрова політика і державна

служба: навч.посіб. Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2011. 352 с.

2. Ковбасюк Ю. В.. Державна кадрова політика в україні: стан, проблеми та перспективи розвитку. К.: НАДУ, 2012. 72 с.

3.Стратегія державної кадрової політики на 2012-2020 роки: Указ Президента України від 23 квітня 2013 р. №229/2013.URL: https://prezident.gov.ua

4. Словник української мови. Електронний ресурс: URL: https://sum.in.ua]

5. Організація державної служби в Україні: теорія та практика: Навч.посібн. /За заг.ред.М. О. Багмета. Миколаїв, 2007. 244 с.

6. Кагановська Т. Є. Правові засади підготовки, перепідготовки та підвищеня кваліфікації державних службовців Науковий вісник Міжнародного гуманітрного університету. Сер.: Юриспруденція, 2013. №6-1. Том 1. С. 149-152

7. Про державну службу : Закон України від 16 грудня 1993 р. № 3723-XII.*Відомості Верховної Ради України.* 1993. № 52. 490 ст.

8. Про державну службу: закон України від 17.11.2011 № 4050-VI.*Відомості Верховної Ради України (ВВР)*.2012. №26. 273ст.

9. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. №889-VIII: *Відомості Верховної Ради України.* 2016. №4. ст.92.

10. Реформа державної служби. URL: https://nads.gov.ua/

ВПЛИВ ЕМОЦІЙНОЇ ДИСТАНЦІЇ БАТЬКІВ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ

Лентарева Тетяна, *методист Одеського обласного ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» м. Одеса, Україна, yantareva.t@gmail.com*

Реалії нашої сучасності, на жаль, змушують визнати факт того, що стрес, постійна напруга та емоційне вигорання стають нормою в нашому суспільстві. Доросла людина починає відчувати бажання закритись, сховатись, не відчувати болі та горя. Поведінка батьків, зокрема їхня поведінка емоційної соціалізації, зумовлює емоційну соціалізацію дітей. Внаслідок чого, актуальності набуває проблема емоційної дистанції батьків у вихованні дітей. Заборона батьків на прояв, або, навіть, нездатність прояву емоцій,в свою чергу призводить до такої ж поведінки стосовно власних дітей, що формує атмосферу емоційної відчуженості в родині, спотворюючи уявлення дитини про стосунки.Це може мати довготривалі наслідки для психічного здоров'я дитини, її самооцінки, здатності до прив'язаності та соціальної адаптації. В таких родинах діти зростають в середовищі, де емоції та почуття не обговорюються, замовчуються, навіть забороняються. В таких несприятливих умовах унеможливлюється забезпечення адекватного психологічного, когнітивного та фізичного розвиткудля досягнення компетентної дорослості.

Проблема емоційної дистанції батьків як чинника негативного впливу на психоемоційний розвиток дитини привертала увагу багатьох дослідників у різних наукових традиціях. У психологічній літературі цей феномен розглядається як відсутність або дефіцит емоційної підтримки, тепла та прийняття в стосунках між дорослими й дітьми, що позначається на формуванні базових елементів емоційної регуляції, самооцінки й здатності до побудови близьких стосунків у майбутньому.

В основі багатьох досліджень лежить теорія прив'язаності Джона Боулбі, згідно з якою перші стосунки дитини з матір'ю або іншою значущою особою визначають її здатність до формування довіри, безпеки та емоційної відкритості. Оскільки діти безпосередньо залежать від захисту з боку дорослих, навчання та взірця для наслідування, то їхній розвиток глибоко залежить від якості батьківської прив'язаності.У випадку емоційної дистанції з боку батьків дитина формується в атмосфері тривожної або дезорганізованої прив'язаності, що згодом може проявлятись у недовірливості, емоційному відстороненні або, навпаки, патологічній залежності у міжособистісних стосунках[1].

Згідно з психоаналітичними теоріями, створення емоційної дистанції може бути результатом використання захисних механізмів, таких як витіснення або проекція. Батьки, які самі не отримували емоційної підтримки в дитинстві, можуть несвідомо передавати ці моделі поведінки своїм дітям, що впливає на формування їхньої емоційної сфери [2].

К. Роджерс, представник гуманістичної психології, акцентував на важливості безумовного позитивного прийняття. На його думку, коли дитина відчуває, що її приймають лише «за правильну поведінку» чи успіхи, у неї формується умовна цінність себе, що є основою майбутніх психологічних бар'єрів, зокрема страху перед емоційною відкритістю [3].

Карен Горні вважала, що у дітей, які відчувають себе ізольованими та безпорадними в потенційно ворожому світі виникає базова тривога. Це почуття часто є наслідком емоційної холодності, відсутності тепла та підтримки з боку батьків. Для подолання цієї тривоги діти можуть розвивати невротичні потреби - стійкі поведінкові стратегії, спрямовані на забезпечення безпеки та прийняття[4].

Згідно з концепціями формування справжнього та хибного «Я» (True Self vs. False Self) Дональда Віннікота, «справжнє Я» розвивається в умовах прийняття та підтримки, на відміну від «хибного Я», яке формується як захисна реакція на емоційну холодність або неприйняття з боку батьків. «Хибне Я» може призвести до проблем з ідентичністю та емоційною регуляцією в дорослому віці [5].

Р. Фейрберн, засновник теорії об'єктних відносин, підкреслював, що дитина, яка не отримує емоційного тепла від батьків, може внутрішньо ідеалізувати або демонізувати їх, що впливає на її здатність до формування здорових стосунків у майбутньому [6].

Особливе місце в поясненні формування емоційної поведінки займає теорія соціального навчання А. Бандури, яка наголошує на ролі моделювання поведінки. Згідно з цією теорією, діти здобувають не лише знання, а й емоційні патерни через спостереження за значущими дорослими, насамперед - за батьками. Якщо в родині відсутнє емоційне вираження, або ж прояви почуттів засуджуються, дитина засвоює репресивну модель: пригнічує власні емоції, вважає прояв чуттєвості ознакою слабкості, боїться відкритого діалогу. Емоційна стриманість, переживання "всередині себе", складнощі у вираженні прив'язаності - все це може мати витоки саме у спостереженні за батьківською поведінкою. Бандура підкреслювала, що поведінкові шаблони, засвоєні через наслідування в дитинстві, відтворюються в майбутньому - в дружбі, партнерстві, вихованні власних дітей, створюючи своєрідне міжпоколінне емоційне передавання[7].

Таким чином, здійснений аналіз літератури дає розуміння важливості змін в емоційній культури сім'ї в цілому. Емоційна дистанція батьків спотворює уявлення дітей про стосунки, які є надзвичайно важливими для міжособистісної близкості, дружби, процесу навчання. Деструктивний вплив емоційної дистанції тягне за собою відповідне самосприйняття дитини, що є відзеркаленням її стосунків з батьками.

Список використаних джерел:

1. Bowlby J. *Attachment and loss. Vol. 3: Loss*. – New York: Basic Books, 1980. – 496 p.
2. Quinodoz J.- M. *Reading Freud: A Chronological Exploration of Freud's Writings*. – London: Routledge, 2005. – 320 p.
3. Rogers C.R. *A Way of Being*. – Boston: Mariner Books, 1980. – 416 p.
4. Horney K. *Our Inner Conflicts*. – New York: W. W. Norton & Co., 1945. – 250p.
5. Віннікот Д. В. Сім'я та розвиток особистості: мати та дитина. – Київ: Сварог, 2021. – 376 с.
6. Fairbairn W.R.D. *Psychoanalytic Studies of the Personality*. – London: Routledge and Kegan Paul, 1981. – 312 p.
7. Бандура А.Теорія соціального навчання. – Київ: Україна, 2000. – 320 с.

ВПЛИВ НЕЙРОПЛАСТИЧНОСТІ НЕРВОВОЇ СИСТЕМИ НА РОЗВИТОК ДИТИНИ МОЛОДШОГО ВІКУ

Шульга Ірина, *методист обласного ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти кафедри психології, соціальної роботи та інклюзивної освіти КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»*
м. Одеса, Україна iren.0104.2013@gmail.com

Мета: Проаналізувати роль нейропластичності у формуванні когнітивних, емоційних та моторних функцій у дітей раннього віку, визначити критичні періоди розвитку та обґрунтувати значення стимулюючого середовища для оптимального розвитку.

Ключові слова: нейропластичність, синаптогенез, мієлінізація, критичні періоди, сенсорна стимуляція, когнітивний розвиток, раннє дитинство, нейронні зв'язки, інтервенція, адаптація.

У сучасному світі, де зростає увага до якості раннього дитячого розвитку, дослідження процесів нейропластичності набуває особливої актуальності. Розуміння того, як функціонує мозок у ранньому віці, дає змогу педагогам, батькам і фахівцям ефективно підтримувати розвиток дитини, формуючи середовище, яке стимулює її інтелектуальні, емоційні та соціальні здібності. Актуальність проблеми також зумовлена необхідністю своєчасного виявлення і корекції затримок у розвитку, що можливо завдяки знанням у різних сферах діяльності мозку. Такий підхід сприяє формуванню більш інклюзивної та результативної системи підтримки дітей з особливими освітніми потребами.

У сфері дослідження нейропластичності вагомий внесок зробили такі вчені, як Дональд Хебб (Hebb), який сформулював принцип синаптичної пластичності, Ерік Кендел (Eric Kandel), лауреат Нобелівської премії за дослідження механізмів навчання і пам'яті, а також Майкл Мерзеніх (Michael Merzenich), який вивчав вплив досвіду на мозкові зміни. Серед сучасних дослідників також варто відзначити Нормана Дойджа (Norman Doidge), автора популярних праць про нейропластичність мозку, і Джудіт Левероні (JudyCameron), яка вивчає вплив раннього стресу на розвиток мозку. В Україні активну наукову діяльність у галузі нейропсихології ведуть такі дослідники, як Тетяна Ткаченко, Світлана Чеботарьова, Валентин Костюк.

Нейропластичність — це здатність мозку змінювати свою структуру та функції у відповідь на досвід, навчання та зовнішні впливи. У дітей молодшого віку цей процес особливо активний і відіграє ключову роль у формуванні когнітивних, моторних та емоційних навичок.

У перші роки життя розвиток дитини проходить надзвичайно динамічно. У новонародженого вже закладена база для формування сенсорних, емоційних та рухових функцій, протее саме у віці від 0 до 3 років відбувається найбільш активнее встановлення синапсів, тобто зв’язків між нейронами. На кожен нейрон можуть утворюватися тисячі нових зв’язків щодня, особливо в умовах багатого сенсорного середовища.

У цей період активно розвиваються зони мозку, відповідальні за зір, слух, дотик, мову та емоційну регуляцію. Значення має все: від тактильного контакту з батьками до ігрової діяльності, яка стимулює мовлення, логіку та уяву.

У перші роки життя відбувається інтенсивна мієлінізація нервових волокон, що сприяє швидшій передачі нервових імпульсів та покращенню координації рухів. Особливо важливими є періоди до 3 років, коли формуються основні нейронні зв'язки, що впливають на подальший розвиток дитини.

До 7-річного віку пластичність мозкових систем залишається високою, що дозволяє ефективно адаптуватися до нових умов та навчання. Однак після цього віку функціональні зв'язки стають більш стабільними, що зменшує гнучкість мозку.

Розуміння механізмів нейропластичності має важливе значення для розробки ефективних методик навчання та реабілітації дітей з особливими освітніми потребами. Знання про те, як мозок адаптується до зовнішніх стимулів і нової інформації, дозволяє педагогам і спеціалістам з розвитку дітей створювати індивідуалізовані програми навчання, що базуються на сильних сторонах дитини. Наприклад, акцент на мультисенсорному навчанні — залучення зору, слуху, дотику та руху одночасно — сприяє кращому закріпленню матеріалу. Крім того, вправи, що включають повторення та варіативність, активізують формування нових нейронних зв’язків, що, у свою чергу, зміцнює пам’ять і покращує увагу. Також, створення позитивного емоційного клімату під час занять має стимулюючий вплив на лімбічну систему мозку, що підвищує мотивацію та емоційне залучення дитини до навчального процесу, та реабілітації дітей з особливими освітніми потребами. Використання ігрових, сенсорних та емоційнозабарвлених методів навчання може значно покращити засвоєння інформації та розвиток необхідних навичок.

Важливо підкреслити, що кожен етап розвитку дитини — від сенсомоторного до мовленнєвого та когнітивного — має свої сходинки можливостей, коли мозок особливо чутливий до певних видів стимуляції. Пропущені або недостатньо підтримані ці етапи можуть призвести до затримок у розвитку та зниження адаптивних можливостей у майбутньому. Саме тому своєчасне виявлення потреб дитини, створення стимулюючого середовища та

цілеспрямоване навчання відповідно до вікових і нейропсихологічних особливостей є критично важливими.

Таким чином, нейропластичність забезпечує гнучкість нервової системи дитини, дозволяючи їй адаптуватися до змін середовища, засвоювати нові знання і навички, а також компенсувати можливі порушення розвитку. Розуміння цього феномену відкриває перспективи для створення індивідуалізованих освітніх програм, ранніх інтервенцій та терапевтичних методик, які враховують нейробіологічні особливості мозку дитини. Забезпечення належних умов розвитку у критичні періоди дозволяє максимально реалізувати потенціал дитини, запобігає появі вторинних труднощів у навчанні та сприяє формуванню адаптивної поведінки.

Список використаних джерел:

1. Kandel E. R., Schwartz J. H., Jessell T. M. Principles of Neural Science. – New York: McGraw-Hill, 2013.
2. Merzenich M. Soft-Wired: How the New Science of Brain Plasticity Can Change Your Life. – San Francisco: Parnassus Publishing, 2013.
3. Левероні Дж. Впливстресу на розвитокмозкудитини // Психологіярозвитку. – 2020. – № 2. – С. 45–52.
4. Костюк В. Теоретико-практичніаспектинейропсихологічногосупроводу. – Львів: ЛНУ, 2020.
5. Ткаченко Т. Психонейрологічніосновинавчаннядітей. – Київ: Логос, 2018.
6. Чеботарьова С. Актуальніпроблеминейропсихології. – Харків: НТУ, 2019.

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ СУЧАСНОГО УПРАВЛІННЯ, РИНКУ, ЕКОНОМІКИ ТА ЕКОЛОГІЇ

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА

Братусь Ганна, *д.е.н., професор*
Демчик Олександр, *студент Міжрегіональна Академія Управління Персоналом*
м. Київ, Україна sasha.demchik@gmail.com

У сучасних умовах глобалізації, цифровізації та стрімких змін у зовнішньому середовищі здатність підприємства зберігати та підвищувати свою конкурентоспроможність стає ключовим фактором його стабільного та стійкого розвитку. Вирішальну роль у цьому процесі відіграє стратегічне управління, яке забезпечує довгострокову орієнтацію діяльності, адаптацію до змін і ефективне використання внутрішнього потенціалу підприємства для досягнення визначених цілей.

Стратегічне управління є цілісним і динамічним процесом формування, реалізації та контролю за виконанням стратегії підприємства з урахуванням змін у зовнішньому середовищі та внутрішніх можливостей організації. У межах цього процесу здійснюється всебічний аналіз факторів, що впливають на ефективність діяльності підприємства [2]. На основі отриманої аналітичної інформації формуються місія, бачення майбутнього розвитку та стратегічні цілі, які визначають довгострокові орієнтири організації.

Зважаючи на вищезазначене, варто наголосити, що у сучасних економічних умовах поняття «стратегічне управління підприємством» тісно пов’язане з категорією «конкурентоспроможність підприємства». У науковій літературі представлено різноманітні підходи до її трактування, що свідчить про багатовимірність цього явища, однак досі не існує єдиного універсального визначення. Різні дослідники наголошують на окремих аспектах конкурентоспроможності, залежно від теоретичного підходу чи галузевої специфіки. Аналізуючи різні наукові підходи, можна узагальнити, що конкурентоспроможність підприємства - це його здатність ефективно функціонувати в умовах конкурентного середовища, забезпечуючи адаптацію до ринкових змін, раціональне використання внутрішніх ресурсів, пропозицію продукції чи послуг, що відповідають або перевищують очікування споживачів, а також досягнення стабільних конкурентних переваг у довгостроковій перспективі. Це комплексне поняття охоплює економічні, управлінські,

організаційні та інноваційні аспекти, що дозволяє підприємству не лише виживати на ринку, а й активно впливати на його умови.

Узагальнюючи визначення стратегічного управління та конкурентоспроможності підприємства, доцільно розглядати сутність поняття «стратегічне управління конкурентоспроможністю підприємства» як цілеспрямований, довгостроковий і безперервний процес формування, реалізації та коригування управлінських рішень, орієнтованих на забезпечення й підтримку стійких конкурентних переваг підприємства в умовах динамічного зовнішнього середовища [6]. Такий підхід передбачає не лише системний аналіз ринку та внутрішнього потенціалу, а й розробку стратегічних орієнтирів, інструментів впливу на ринкові позиції та ефективне використання ресурсів для досягнення високої адаптивності, інноваційності та результативності функціонування підприємства.

Головною метою стратегічного управління конкурентоспроможністю підприємства є забезпечення його стабільного функціонування та розвитку в умовах динамічного конкурентного середовища шляхом досягнення і збереження стійких конкурентних переваг [3]. Така мета передбачає не лише реагування на зміни зовнішнього середовища, а й проактивне формування ринкових позицій підприємства через стратегічне планування, інноваційний розвиток та ефективне використання внутрішнього потенціалу.

Ефективність стратегічного управління значною мірою залежить від правильного вибору та застосування інструментів і методів стратегічного аналізу та планування. Ці інструменти допомагають виявити сильні й слабкі сторони підприємства, оцінити зовнішнє середовище, визначити можливі сценарії розвитку та обґрунтувати стратегічні рішення. Наприклад, SWOT-аналіз дає змогу оцінити внутрішні переваги та недоліки, а також можливості та загрози зовнішнього середовища. PEST-аналіз оцінює вплив політичних, економічних, соціальних і технологічних чинників на діяльність підприємства, а матриця BCG допомагає класифікувати бізнес-напрями за темпами зростання та часткою ринку. Модель п’яти сил Портера дозволяє визначити рівень конкурентного тиску на ринку, що є важливим для розробки стратегій конкурентної боротьби. Сучасним інструментом для стратегічного моніторингу є Balanced Scorecard, що інтегрує фінансові й нефінансові показники для узгодження оперативних дій із довгостроковими цілями [7]. Окрім того, для комплексної оцінки конкурентоспроможності використовують GAP-аналіз, бенчмаркінг, стратегічні карти, сценарне прогнозування та аналіз життєвого циклу продукції. Комбінація кількох інструментів дозволяє охопити різні аспекти внутрішнього потенціалу підприємства та

змінюваного зовнішнього середовища, що забезпечує базу для прийняття обґрунтованих стратегічних рішень.

Вибір конкретного набору інструментів залежить від розміру підприємства, його галузевої специфіки, рівня конкуренції та стратегічних цілей. Застосування цієї комбінації інструментів дозволяє детально проаналізувати поточний стан організації, оцінити можливості для розвитку і визначити найбільш ефективні шляхи підвищення конкурентоспроможності.

Фактори, що впливають на конкурентоспроможність підприємства, можна поділити на внутрішні та зовнішні. Внутрішні фактори включають фінансові ресурси, технологічний потенціал, кваліфікацію персоналу та ефективність організаційної структури. Вони визначають здатність підприємства адаптуватися до змін, інвестувати в інновації і оптимізувати внутрішні процеси. Зовнішні фактори охоплюють економічні, політичні, соціальні, культурні та технологічні зміни, а також рівень конкуренції на ринку [4]. Ці чинники формують можливості та загрози для підприємства, що безпосередньо впливають на його стратегічні рішення щодо розвитку, інвестицій та виходу на нові ринки.

Врахування взаємодії цих внутрішніх та зовнішніх факторів є критично важливим для досягнення стійких конкурентних переваг. Стратегічне управління конкурентоспроможністю підприємства передбачає постійне моніторинг і адаптацію стратегії відповідно до змін у ринкових умовах, що дозволяє підприємству не лише зберігати, а й посилювати свої позиції на ринку.

Отже, стратегічне управління конкурентоспроможністю підприємства є ключовим фактором для забезпечення стабільного розвитку в умовах постійних змін у зовнішньому середовищі. Для досягнення та підтримки стійких конкурентних переваг необхідно використовувати різноманітні інструменти та методи стратегічного аналізу, орієнтуючись на внутрішні ресурси та зовнішні можливості. Важливим є системний підхід до формування і реалізації стратегії, що враховує як внутрішні, так і зовнішні фактори, і сприяє адаптації підприємства до нових умов. Тільки завдяки постійному моніторингу і коригуванню стратегії можна забезпечити стійкість і конкурентоспроможність підприємства в умовах динамічного ринку.

Список використаних джерел:

1. Балдинюк В.М. Система управління конкурентоспроможністю підприємства. *Економіка та суспільство.* 2022. (42). URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-35

2. Євтушенко Н. О., Дрокіна Н. І., Савенко Н. В. Стратегічне управління конкурентоспроможністю підприємства: теоретичний аспект. *Економічний простір*, (156), 2020. С.129-135. https://doi.org/10.32782/2224-6282/156-23

3. Ковтуненко К. В., Дідан К. О., Ковальчук О. В. Конкурентоспроможність підприємства: сутність і підходи до визначення. *Бізнес Інформ*. 2021. № 3. С. 100–104. DOI: https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-3-100-104

4. Кошельок Г. В., Царьов О. С. Фактори, що впливають на конкурентоспроможність підприємства. *Підприємницька модель економіки та управління розвитком підприємства*: II Міжнар. наук.-практ. конф., м. Житомир, 6–8 листопада 2019 р. Житомир : ДУ «Житомирська політехніка», 2019. С. 213–217.

5. Лук'янчук О. М., Ніколаєва Є. В. Система управління конкурентоспроможністю підприємства: наукові підходи та практичні виклики. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету:* зб. наук. праць; за ред.: В.В. Коваленко (голов. ред.). Одеса: Одеський національний економічний університет. 2024. № 3-4 (316-317). С. 110-116.

6. Полякова Є. С. Теоретичні аспекти поняття управління конкурентоспроможністю підприємства. *Бізнес Інформ*. 2024. №10. С. 315–321.

7. Сусліков С. В., Клименко М. А. Система управління конкурентоспроможністю підприємства в умовах невизначеності. *Економіка: реалії часу.* Науковий журнал. 2023. № 3 (67). С. 56-64. URL: https://economics.net.ua/files/archive/2023/No3/56.pdf.

АНАЛІЗ МІЖНАРОДНОГО І НАЦІОНАЛЬНОГО ДОСВІДУ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ В УМОВАХ ТУРБУЛЕНТОСТІ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

***Захарченко Олег**, д. е. н., професор, професор кафедри маркетингу, фінансів, банківської справи та страхування, Східноєвропейський університет імені Рауфа Аблязова, Черкаси*
***Крамський Сергій**, кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри публічного управління та адміністрування, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, Одеса*
kramskojs4@gmail.com
***Євдокімова Ольга**, старший викладач кафедри економіки підприємництва, Одеська державна академія будівництва та архітектури, Одеса*

Анотація. Актуальність дослідження має потенціал ефективного використання ресурсів Інтернет у якості основного засобу обміну інформацією сприяє активному розвитку електронної комерції у багатьох сферах підприємницької діяльності. Для подолання бар'єрів розвитку електронної комерції потрібно проводити розумну та зважену державну політику у сфері інформаційних технологій. Обґрунтовується доцільність розвитку електронної комерції в сучасних умовах військового стану.

Ключові слова: менеджмент; е-коммерс; економіка підприємств; бізнес-середовище; турбулентність; військовий стан; логістика.

Streszczenie. Znaczenie badania ma potencjał efektywnego wykorzystania zasobów Internetu jako głównego środka wymiany informacji, przyczyniając się do aktywnego rozwoju handlu elektronicznego w wielu obszarach działalności gospodarczej. Aby pokonać bariery rozwoju handlu elektronicznego, konieczne jest prowadzenie rozsądnej i zrównoważonej polityki państwa w zakresie technologii informacyjnych. Uzasadniono wykonalność rozwoju handlu elektronicznego w nowoczesnych warunkach stanu wojennego.

Słowa kluczowe: zarządzanie; e-commerce; ekonomika przedsiębiorstwa; środowisko biznesowe; turbulencje; stan wojenny; logistyka.

Abstract. The relevance of the study has the potential for effective use of resources. The Internet as the main means of information exchange contributes to the active development of electronic commerce in many areas of business activity. To overcome barriers to the development of electronic commerce, it is necessary to conduct a reasonable and balanced state policy in the field of information technologies. The feasibility of developing electronic commerce in modern conditions of martial law is substantiated.

Keywords: management; e-commerce; enterprise economics; business environment; turbulence; martial law; logistics.

Вступ. Сучасна цифрова епоха радикально трансформує усі сфери людської діяльності, і однією з найбільш динамічних та стратегічно важливих є саме електронна комерція. Завдяки стрімкому розвитку інформаційних технологій, глобальному доступу до Інтернету та зміні споживчих звичок, Е-комерція вже давно перестала бути лише альтернативним каналом продажів — вона стала основою нового економічного ландшафту. Усе більше компаній, від світових гігантів до малих підприємств, впроваджують онлайн-продажі як невід'ємну частину своєї бізнес-моделі. Це створює нові можливості для підприємництва, але водночас висуває вимоги до цифрової грамотності, адаптивності та інноваційності. Електронна комерція охоплює не лише торгівлю товарами через інтернет-магазини, а й широкий спектр послуг: від цифрового банкінгу до дистанційного надання юридичних, освітніх, медичних та інформаційних послуг. Її вплив відчувається у логістиці, маркетингу, платіжних системах, аналітиці поведінки споживачів та навіть у законодавчому полі. Вона не має чітких географічних кордонів, що дозволяє підприємствам виходити на глобальні ринки з мінімальними інвестиціями в інфраструктуру. Проте водночас така відкритість породжує нові виклики — питання захисту персональних даних, кібербезпеки, конкурентоспроможності, а також необхідність адаптації законодавства до нових реалій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Предметом основних публікацій вектору дослідження є методологія розвитку і функціонування електронної комерції, що має історичне, теоретичне і методологічне підґрунтя, та засновані на: концепціях електронної, економічної конкуренції, інформаційної логістики, представлені у роботах [1;2;4-11], а також аналізі відповідних практик та досвіду кращих підходів у галузі електронної комерції. Практична значимість одержаних аналітичних результатів полягає в тому, що узагальнено підходи індустрії електронної комерції на основі публікацій авторів [12;14-25].

Метою дослідження є аналіз розвитку і функціонування «електронної комерції», окреслення окремих переваг та недоліків електронної комерції, а також обґрунтування доцільності її розвитку у сучасних вітчизняних економічних, політичних умовах на базисі турбулентного оточення під час військового стану в Україні.

Постановка проблеми. Війна завжди була одним із найважчих випробувань для суспільств і країн, впливаючи на всі аспекти економіки, соціального життя та державного управління. З кожним роком все більше підприємств у різних країнах світу використовують

інструменти електронної комерції з метою залучення клієнтів для збільшення власних доходів в умовах військового стану в Україні. Проблеми та виклики. Серед основних проблем, з якими стикаються українські продавці та покупці, можна виокремити обмежену інфраструктуру, недостатню розвиненість сервісів повернення товарів та відсутність єдиного стандарту у сфері безпеки онлайн-платежів. У сучасному цифровому суспільстві інформація стала потужною зброєю, яка здатна як надихати, так і деморалізувати, як будувати імідж, так і руйнувати довіру. Медійні особи та організації відіграють ключову роль у формуванні нашого сприйняття реальності. Люди довіряють інформації, що надходить від впливових медійних фігур, блогерів чи офіційних акаунтів, що має значний вплив на їхнє ставлення до різних тематик.

Виклад основного матеріалу дослідження. Світова практика розвитку електронної комерції демонструє стрімке зростання та розширення її впливу на глобальну економіку. Упродовж останніх десятиліть багато країн зробили суттєвий прорив у сфері цифрової торгівлі, використовуючи переваги новітніх технологій, мобільного інтернету, аналітики великих даних та інноваційних підходів до обслуговування клієнтів. У розвинених країнах електронна комерція стала не лише важливою частиною економіки, а й рушієм змін у традиційних бізнес-моделях, сприяючи підвищенню конкурентоспроможності, ефективності та прозорості торгівлі [1, с.35]. Кожна країна має свої унікальні умови розвитку e-commerce - від законодавчого регулювання до рівня цифрової інфраструктури. Розгляд міжнародного досвіду дозволяє виявити найуспішніші практики, які можуть бути адаптовані в інших державах, зокрема і в Україні. Особливий інтерес становлять такі ринки, як США, Китай та країни Європейського Союзу, де сформувалися потужні екосистеми електронної торгівлі з мільйонами споживачів і тисячами компаній-учасниць [2, с.40]. Сполучені Штати Америки є світовим лідером у сфері електронної комерції, демонструючи високі темпи зростання та інноваційні підходи до цифрової торгівлі. У 2024 році обсяг онлайн-продажів у США досяг 1,192 трлн. дол. США, що становить 16,1% від загального обсягу роздрібної торгівлі країни [3, с.120]. Amazon залишається домінуючим гравцем на американському ринку електронної комерції, контролюючи понад 40% ринку. Компанія постійно впроваджує інновації, зокрема використання штучного інтелекту для персоналізації покупок та оптимізації логістики [1, с.34]. Інші великі ритейлери, такі як Walmart, також активно розвивають свої онлайн-платформи, збільшуючи частку електронної комерції у своїх загальних продажах.

Серед ключових тенденцій американського ринку e-commerce у 2024 році варто відзначити:

- інтеграція штучного інтелекту: аі використовується для прогнозування поведінки споживачів, персоналізації контенту та автоматизації обслуговування клієнтів.
- розвиток омніканальної торгівлі: поєднання онлайн- та офлайн-каналів забезпечує безперервний досвід для споживачів.
- зростання соціальної комерції: платформи соціальних мереж стають важливими каналами продажів, особливо серед молодої аудиторії.
- впровадження нових платіжних рішень: зростає популярність безконтактних платежів, цифрових гаманців та "купуй зараз - плати пізніше" сервісів.

Проте, американський ринок електронної комерції стикається і з викликами. Зокрема, у 2025 році уряд США скасував податкове звільнення для імпорту малих посилок з Китаю та Гонконгу, що призвело до введення нових мит та збільшення вартості товарів для споживачів. Це рішення вплинуло на бізнес-моделі компаній, що покладалися на дешевий імпорт, та змусило їх адаптуватися до нових умов. Загалом, Сполучені Штати продовжують залишатися еталоном у сфері електронної комерції, демонструючи як високі темпи зростання, так і здатність адаптуватися до змін у глобальному торговельному середовищі. Китай є беззаперечним лідером у сфері електронної комерції, демонструючи вражаючі темпи зростання та інноваційні підходи до цифрової торгівлі. У 2024 році обсяг онлайн-продажів у Китаї досяг 1,5 трлн. дол. США, що становить майже половину світового ринку електронної комерції [4, с.90]. Серед ключових гравців китайського ринку виділяються:

- Alibaba Group: Через платформи Taobao та Tmall компанія контролює близько 40% ринку онлайн-роздрібної торгівлі в Китаї. У другому кварталі 2024 року Alibaba повідомила про доходи в розмірі 243,24 млрд юанів (приблизно 33,4 млрд. дол. США), що на 4% більше порівняно з попереднім роком [5, с.160].
- Pinduoduo: Ця платформа соціальної комерції стала другим за величиною гравцем на ринку в 2023 році, обійшовши JD.com, з обсягом валового товарообігу в 597 млрд. дол. США [6, с.140].
- JD.com: Незважаючи на посилену конкуренцію, компанія залишається одним із провідних ритейлерів, зосереджуючись на високоякісному обслуговуванні та швидкій доставці.

Китайський ринок електронної комерції характеризується кількома унікальними тенденціями:

- розвиток соціальної комерції: Платформи, такі як Douyin (китайський аналог TikTok) та Xiaohongshu, інтегрують функції онлайн-покупок безпосередньо в соціальні

мережі, що дозволяє користувачам здійснювати покупки під час перегляду контенту.

- популярність прямих трансляцій: Лайвстрімінг став важливим каналом продажів, де інфлюенсери та продавці демонструють товари в реальному часі, взаємодіючи з аудиторією та стимулюючи імпульсивні покупки.
- інновації в логістиці: Китайські компанії активно впроваджують передові логістичні рішення, такі як автоматизовані склади та дрони для доставки, що дозволяє скоротити час доставки та підвищити ефективність обслуговування клієнтів. Крім того, китайські платформи, такі як Shein та Temu, активно виходять на міжнародні ринки, пропонуючи споживачам по всьому світу доступ до широкого асортименту товарів за конкурентними цінами. Однак ці компанії стикаються з викликами, пов'язаними з регуляторними обмеженнями та змінами в торговельній політиці інших країн, зокрема США [7, с.255].

Загалом, Китай продовжує задавати темп розвитку глобальної електронної комерції, впроваджуючи інновації та адаптуючись до змін у споживчих вподобаннях і технологічному середовищі. Європейський Союз (ЄС) є одним із провідних гравців на світовому ринку електронної комерції, демонструючи стабільне зростання та активне впровадження регуляторних ініціатив для забезпечення безпеки та справедливості в цифровій торгівлі. У 2024 році обсяг роздрібної електронної комерції в Європі досяг 958 мільярдів євро, що на 8% більше порівняно з попереднім роком. Це перше суттєве зростання з 2021 року, що свідчить про відновлення споживчої довіри та адаптацію до нових умов торгівлі [8, с.183]. Прогнозується, що до 2029 року обсяг онлайн-продажів у п’яти найбільших економіках ЄС (Франція, Німеччина, Італія, Іспанія та Велика Британія) зросте до 565 мільярдів євро, що становитиме майже 21% від загального обсягу роздрібної торгівлі [9, с.183].

Рівень проникнення електронної комерції серед інтернет-користувачів також зростає: у 2024 році 77% користувачів інтернету в ЄС здійснювали покупки онлайн, що на 17 процентних пунктів більше порівняно з 2014 роком. Найактивнішими онлайн-покупцями є вікові групи 25–34 та 35–44 років [10, с.311]. ЄС активно впроваджує нові регуляторні механізми для забезпечення безпеки споживачів та справедливої конкуренції на ринку електронної комерції. З 17 лютого 2024 року набув чинності Закон про цифрові послуги (Digital Services Act), який встановлює жорсткі вимоги до онлайн-платформ щодо модерації контенту, прозорості алгоритмів та захисту прав споживачів [11, с.277]. Крім того, з 13 грудня 2024 року починає діяти новий Регламент про загальну безпеку продукції (General Product Safety Regulation), який зобов'язує виробників, імпортерів та дистриб'юторів забезпечувати

відповідність продукції стандартам безпеки, особливо для товарів, імпортованих з третіх країн [12, с.180]. У відповідь на зростаючий обсяг імпорту дешевих товарів з Китаю через платформи, такі як Shein та Temu, Франція запропонувала запровадити збори за обробку недорогих посилок, що надходять до ЄС, з метою захисту споживачів та місцевих виробників від небезпечних та контрафактних товарів [13, с.114]. Крім того, Європейська комісія планує посилити митний контроль за товарами, що продаються через онлайн-платформи, такі як Shein та Temu, для боротьби з потоком небезпечних та контрафактних товарів на ринок ЄС. Ці заходи включають посилення нагляду за ринком та тестування продукції, а також реформування митного союзу [14, с.4].

Загалом, міжнародний досвід використання електронної комерції демонструє її динамічний розвиток як в економічно розвинених країнах, так і в тих, що стрімко зростають. Приклади США, Китаю та Європейського Союзу свідчать про значну роль e-commerce у модернізації торгівлі, цифровізації економік, створенні нових робочих місць і спрощенні доступу до товарів та послуг. Кожна з цих країн і регіонів розвиває власну модель із урахуванням національних особливостей, але всі вони приділяють велику увагу інфраструктурі, регуляції та безпеці цифрового середовища. Це підтверджує стратегічну важливість електронної комерції у глобальному масштабі [15, с.200].

Національний досвід використання електронної комерції в Україні. В Україні електронна комерція поступово перетворюється на важливий елемент економіки та споживчої культури. Незважаючи на порівняно пізній старт у порівнянні з провідними країнами світу, сектор e-commerce демонструє динамічне зростання. Цьому сприяють зростання доступу до інтернету, розвиток цифрової інфраструктури, активізація малого та середнього бізнесу в онлайн-просторі, а також підвищення довіри споживачів до онлайн-покупок. Українські компанії поступово впроваджують сучасні технології, автоматизують бізнес-процеси та адаптуються до нових споживчих очікувань, що дозволяє вітчизняному ринку електронної торгівлі набирати обертів, навіть в умовах кризових явищ та війни. E-Commerce від споживача до бізнесу – C2B. Модель електронної комерції від споживача до бізнесу – C2B являє собою можливість для покупців пропонувати свої послуги та компанії через інтернет [16, с.360]. Ключовими особливостями цієї бізнес-моделі вважаються:

- гнучкість для споживачів – покупці мають можливість встановлювати свою вартість, умови та інші важливі параметри в процесі продажу товарів та послуг.
- розширений доступ до ринку – надається можливість ширшого охоплення споживачів та бізнесів, які шукають конкретні послуги чи продукти.

- створення конкуренції між бізнесами – модель c2b стимулює бізнеси підвищувати якість товарів і послуг, створюючи здорову конкуренцію.
- задоволення попиту на недоступних ринках – завдяки e-commerce c2b споживачі можуть задовольняти свій попит на ринках, недоступних для традиційного збуту товарів і послуг [18, с.62].
- персоналізація пропозицій – споживачам надається можливість персоналізувати свої пропозиції для бізнесів, забезпечуючи індивідуалізований підхід до продажу товарів і послуг. Особливо ефективною модель C2B є для творчих особистостей, професіоналів, фрілансерів та користувачів, які пропонують бізнесам цінні товари та послуги [17, с.55].

E-commerce від споживача до споживача – C2C. Модель електронної комерції C2C передбачає продаж товарів або послуг між споживачами без прямої участі бізнесу. Цей тип комерції широко використовують онлайн-платформи, такі як eBay, Etsy, Craigslist та інші маркетплейси, на яких користувачі можуть розміщувати оголошення про продаж своїх товарів або послуг іншим споживачам [19, с.83]. В цій моделі продавці і покупці одночасно виконують обидві ролі, що створює двосторонній ринок. E-Commerce у відносинах між бізнесом і державою – B2G. E-Commerce у відносинах між бізнесом і державою (B2G) є моделлю електронної комерції, за якою підприємства взаємодіють із державними органами або установами для надання товарів або послуг. В рамках моделі B2G бізнеси можуть брати участь у різних процедурах, таких як: здійснення закупівель; подання заявок на ліцензії; участь у державних тендерах [21, с.165].

Ця модель також забезпечує виконання контрактів з урядом через онлайн-платформи або спеціалізовані портали, що сприяє підвищенню ефективності, прискоренню процесів і збільшенню прозорості у відносинах між бізнесом і державними органами. Електронна комерція в Україні за останні роки пережила значний розвиток, ставши важливим сегментом економіки. І хоча початково інтернет-торгівля не була широко поширена, сьогодні багато українських компаній активно працюють у цифровому середовищі [20, с.276].

1. Розвиток онлайн-магазинів та маркетплейсів. Одним з головних драйверів розвитку E-commerce в Україні є величезне збільшення кількості онлайн-магазинів. Серед популярних платформ варто згадати такі як Rozetka, Prom.ua, Allo. Rozetka, наприклад, стала найбільшим інтернет-магазином в Україні, пропонуючи широкий асортимент товарів, від побутової техніки до продуктів харчування. Більше того, вона активно розвиває власну логістику та доставку товарів, що забезпечує ще більшу зручність для покупців [23, с.239].
2. Фінансові технології та платіжні системи. Один із важливих аспектів розвитку

електронної комерції в Україні – це створення надійних платіжних платформ. Такі сервіси як Privat24, Monobank стали важливими інструментами для здійснення онлайн-платежів в Україні. Вони значно спрощують процес покупок, пропонуючи безпечні та зручні способи оплати через інтернет.

3. Мобільна комерція та соціальні мережі. Зростання використання смартфонів стало важливим фактором для розвитку мобільної комерції в Україні. Багато компаній активно адаптують свої платформи до мобільних пристроїв, забезпечуючи зручний доступ до онлайн-магазинів через мобільні додатки. Також в Україні зростає популярність продажів через соціальні мережі, такі як Instagram та Facebook, де продавці можуть просувати свої товари та залучати нових клієнтів [22, с.331].

4. Логістика та доставка. Ще одним важливим аспектом розвитку українського e-commerce є розвиток логістичних послуг. Оскільки доставка товарів є важливою складовою онлайн-торгівлі, компанії такі як Nova Poshta активно інвестують у розвиток мережі відділень і кур'єрських послуг по всій країні. Успішно працюють також сервіси з доставлення товарів до дому на замовлення, такі як Meest Express та інші [25, с.241].

5. Електронна комерція в умовах війни в Україні набула нових змістів. Онлайн-збори, фандрейзинг через мобільні додатки, благодійний мерч, NFT-проєкти — усе це стало щоденною реальністю. Донат перетворився на нову форму участі, а кожен репост або покупка футболки із символікою бригади — на внесок у перемогу. Проте, український ринок електронної комерції продовжує активно розвиватися, і інновації в технологіях логістики, платіжних системах і маркетингу відкривають нові можливості для підприємців і споживачів.

6. Цей національний досвід демонструє не лише потенціал для зростання в межах України, але й можливість для міжнародних компаній інтегрувати свої послуги на вітчизняному ринку. Українські підприємці мають всі можливості для створення успішних бізнес-моделей, адаптуючи світовий досвід до специфіки місцевого цифрового ринку. Таким чином, принцип інтерактивності та персоналізації забезпечує тісніший зв'язок між споживачем і бізнесом, підвищуючи цінність кожної взаємодії та створюючи індивідуальний досвід, що відповідає очікуванням і потребам кожного клієнта [24, с.634].

Висновки. Розгляд авторами міжнародного та національного досвіду використання електронної комерції свідчить про її стрімкий розвиток і трансформаційний вплив на світову та українську економіку. Провідні країни, зокрема США, Китай та держави Європейського Союзу, демонструють різні моделі впровадження e-commerce, адаптовані до місцевих умов, із акцентом на інновації, регулювання, захист прав споживачів та розвиток інфраструктури.

Україна, попри виклики, активно розвиває власний ринок електронної торгівлі, впроваджуючи сучасні технології, платіжні системи та логістичні рішення. Досвід інших країн є цінним джерелом для формування ефективної національної стратегії у сфері e-commerce, що дозволить інтегруватися в глобальний цифровий ринок та забезпечити сталий економічний розвиток. Завдяки створенню глобальної мережі Інтернет, електронна комерція набула нових можливостей для масштабного розвитку. Основним рушійним фактором цього процесу стали удосконалення платіжних систем, розвиток онлайн-торгівлі та створення безпечних методів для здійснення транзакцій. Таким чином, сучасна електронна комерція є результатом багаторічного розвитку технологій та інновацій, що дозволяють створювати ефективні, надійні та доступні рішення для здійснення комерційних операцій у всьому світі. Було проаналізовано структуру електронної комерції як складної, багатокомпонентної системи, що охоплює різноманітні моделі взаємодії між учасниками цифрового ринку - B2B, B2C, C2B, C2C та B2G. Розгляд кожної з моделей дозволив окреслити її специфічні характеристики, переваги та ключові напрями розвитку. Електронна комерція демонструє гнучкість і здатність адаптуватися до потреб як бізнесу, так і споживача, формуючи багаторівневу інфраструктуру торгівлі в цифрову епоху. Таким чином, електронна комерція сьогодні є невід'ємною складовою сучасного бізнес-середовища, яка не лише спрощує процеси купівлі та продажу, а й забезпечує підприємствам ширший доступ до ринків, підвищення ефективності, зручність для споживачів та нові можливості для розвитку в умовах цифровізації економіки в Україні.

Список використаних джерел:

1. Kolodinskyi S.B., Zakharchenko O.V. Conceptual model for managing the phases of implementation of infrastructure projects and programmes in the post-war period. Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series "Economics", 2023. 10(3). P.33-40. doi: 10.52566/msu-econ3.2023.33

2. Kolodinskyi S.B., Hutsaliuk O.M. Internet marketing and structural changes E-commerce in Ukraine. Economic Herald of the Donbas. 2022. 4, P.38–44. https://doi.org/10.12958/1817-3772-2022-4(70)-38-44.

3. Darushin O.V. Optional mechanism for formation of freight business strategies of shipping companies. Науковий журнал «Бізнес-навігатор». Херсон: ВД «Гельветика». 2024. №3(76). С.116-123.

4. Гуцалюк О.М., Аблязова Н.Р., Мальцев М.М. Використання проєктного менеджменту як інноваційно-енвайронментального підходу в системі підготовки фахівців з

економіки та управління науково-технічною сферою. "Економічний Вісник Донбасу". КиївПолтава. 2023. №3 (73). С.88-96.

5. Дарушин О.В. Theoretical basis of maritime transport markets management in modern conditions of uncertainty. «Grail of science». 2025. № 48. С.158-165.

6. Маніта О.О. Організаційно-економічний інструмент з фрахтування в умовах невизначенності на прикладі судноплавних компаній. Науковий збірник «Грааль науки». 2024. №43. С.136-143.

7. Целлєр В.І. Мультимодальна логістика в умовах турбулентного навколишнього бізнесередовища транспортно-логістичної системи. Науковий збірник "Економічний простір". Дніпро. ПДАБА. ВД «Гельветика». 2024. № 190. С.254-258.

8. Комлєва Т.М. Економічний вимір процесів управління інфраструктурою водного транспорту в умовах турбулентності в Україні. Науковий журнал «Сталий розвиток економіки». Хмельницький: УЕіП, ВД «Гельветика». 2025. 1(52) С.180-187.

9. Manita O.V. Analysis of organizational and economic approaches to management and chartering parameters in conditions of uncertainty of vessel work. «Grail of science». 2024. № 44. P.181-191.

10. Darushin O.V. Analysis of the economic dynamics of the functioning of shipping and maritime transport chartering in Ukraine. «Grail of science». 2024. № 46. P.309-318.

11. Циналєвська І.А. Організаційно-економічні механізми трансформації внутрішнього водного транспорту в умовах впливу активних бойових дій на території України. Науковий журнал «Сталий розвиток економіки». Хмельницький: УЕіП, ВД «Гельветика». №2(49). 2024. С.275-281.

12. Manita O.O. Economic component effectiveness of chartering and impact of uncertainty on commercial&operational exploitation of vessels under modern conditions. «Grail of science». 2024. № 45. P.175-185.

13. Євдокімова О.М. Аналіз розвитку інвестиційних процесів агропродовольчої сфери в умовах довоєнного впливу та повоєнний період на прикладі Миколаївської області. «Via Economica» Рівне: РДГУ. ВД Гельветика. 2024. №4. С.109-118.

14. Целлєр В.І. Інфраструктурна підтримка інновацій в сфері транспортної логістики в умовах турбулентності під час війни. Науковий журнал "Економіка та суспільство". Мукачево. МДУ. ВД Гельветика. 2024. № 67. 1-7.

15. Darushin O.V. A comprehensive approach to the operation of vessels within the framework of economic and production freighting in conditions of uncertainty of the parameters of

transport processes. «Grail of science». 2024. № 47. P.197-204.

16. Захарченко О.В. Вплив економічних мит і тарифних ставок на логістичні перевезення в умовах турбулентності. «Грааль науки». 2025. № 51. С.358-369.

17. Євдокімова О.М., Дарушин О.В., Система досягнення цілей проєкту фрахтування флоту судноплавних компаній у повоєнний період. "Управління розвитком складних систем". Київ: КНУБА. 2024. №1(57). С.60-68.

18. Дарушин О.В., Захарченко О.В. Метод опціону управління проєктами в бізнес-середовищі на морському транспорті у повоєнний період. Управління розвитком складних систем. КНУБА. 2024. (3) №59. 53-61.

19. Лайко О.І. Організаційно-економічні механізми розвитку внутрішнього водного транспорту під час військового впливу в Україні. «Бізнес-навігатор». Херсон: ВД «Гельветика». 2024. №2(75). 163-168.

20. Komleva T.M. Management processes of infrastructure projects and programs in the sphere of water transport during turbulence in Ukraine. Науковий журнал «Бізнес-навігатор». Херсон: ВД «Гельветика». 2025. №1(78). P. 274-278.

21. Целлєр В.І. Аналіз інтермодальної логістики у вимірі інновацій в умовах турбулентності під час війни. Науковий журнал «Цифрова економіка та економічна безпека». Суми. ВД Гельветика. 2025. № 1(16). С.81-87.

22. Євдокімова О.М., Дарушин О.В. Аналіз економічної ефективності інфраструктурних проєктів та програм у вимірі водного транспорту на базисі моделей з управління їх продуктами в умовах турбулентності. «Грааль науки». 2025. № 49. С.329-344.

23. Дарушин О.В. Концептуальна економіко-математична модель для управління параметрами результатів інфраструктурних проєктів і програм у вимірі водного транспорту в умовах турбулентності. Грааль науки. 2025. № 50. С.236-251.

24. Целлєр В.І. Порівняльний аналіз логістичних ставок та тарифів різних видів транспорту у вимірі турбулентності. Науковий журнал «Бізнес-навігатор». Херсон: ВД «Гельветика». 2025. №2(79). С.239-245.

25. Целлєр В.І. Вплив мультимодальних перевезень та інновацій на логістичне бізнес-середовище у вимірі турбулентності. Науковий журнал «Сталий розвиток економіки». Хмельницький: УЕіП, ВД «Гельветика». 2(53) 2025. С.632-638.

ТРАНСФОРМАЦІЙНИЙ ШЛЯХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ: ЧАСОВІ ОРІЄНТИРИТА ІННОВАЦІЙНИЙ ВЕКТОР

Лозова Тетяна, *канд.екон. наук, доцент, науковий співробітник відділу інтеграції науки, освіти та бізнесу Державної установи «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»; доцент кафедри Управління, фінансів та адміністрування Одеського інституту МАУП, ua.lozovaya@gmail.com*

Анотація. У статті проаналізовано ключові етапи трансформацій у сфері вищої освіти України в контексті інноваційності. Досліджено динаміку впровадження сучасних освітніх технологій, зміну підходів до організації навчального процесу та розвитку цифрової інфраструктури закладів вищої освіти. Особлива увага приділяється хронологічній послідовності реформ, що визначають інноваційний вектор освітньої політики держави.

Abstract. The article analyzes the key stages of transformations in the sphere of higher education in Ukraine in the context of innovation. The dynamics of the introduction of modern educational technologies, changes in approaches to the organization of the educational process and the development of the digital infrastructure of higher education institutions are studied. Special attention is paid to the chronological sequence of reforms that determine the innovative vector of the state's educational policy.

У сучасних умовах цифровізації освіта зазнає глибоких змін, спрямованих на забезпечення її відповідності вимогам інформаційного суспільства та світовим освітнім тенденціям. Ці інноваційні трансформації охоплюють як педагогічні підходи, так і організаційно-управлінські моделі функціонування закладів вищої освіти. Щоб чітко простежити динаміку впровадження інновацій у сфері вищої освіти України, доцільно звернутися до **хронології ключових етапів інноваційних змін**, представлених в таблиці 1[1].

Таблиця 1

Хронологія інноваційних трансформацій у сфері вищої освіти України

Рік	Подія	Опис	Інноваційний підхід
2004	Запровадження дистанційного навчання [2]	В Україні офіційним початком запровадження дистанційного навчання вважається 21 січня 2004 року. У цей день МОН видало наказ № 40, яким було затверджено «Положення про дистанційне навчання». Положення визначає дистанційне навчання як	Перехід від традиційного навчання в режим інноваційного

		«індивідуалізований процес передання і засвоєння знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчання у спеціалізованому середовищі, яке створене на основі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій» [3].	
2005-2010 рр.	Впровадження Болонського процесу [4]	У 2005 році Україна підписала Болонську декларацію та приєдналась до Болонського процесу.	• Запровадження дворівневої системи освіти в навчальних закладах; • впровадження бально-рейтингової системи оцінювання знань; • допрацювання навчальних программ до відповідності європейським стандартам; • видача додатку до диплома європейського зразку з оцінками та кількістю кредитів за кожним із прослуханих предметів.
2014-2015 рр.	Створення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти [5]	7 жовтня 2014 року на офіційному веб-сайті МОН розміщено проєкт постанови КМУ «Про утворення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти» (НАЗЯВО), а 15 квітня 2015 року було ухвалено рішення про його утворення.	- Акредитація освітніх програм; - розробка стандартів вищої освіти; - оцінювання якості освітнього процесу; - забезпечення академічної доброчесності; - міжнародна співпраця та інтеграція; - аналіз та моніторинг якості освітніх програм; - цифровізація усіх процесів та прозорої співпраці з закладами освіти; - ефективне партнерство зі стейкхолдерами -
2019 р.	Подвійні дипломи	У разі здобуття особою вищої освіти за узгодженими між	- можливість отримання дипломів двох закладів

		закладами вищої освіти (науковими установами), у тому числі іноземними, освітніми програмами заклади вищої освіти (наукові установи) мають право виготовляти та видавати спільний (подвійний) документ про вищу освіту за зразком, визначеним спільним рішенням вчених рад таких закладів вищої освіти (наукових установ) [6]	освіти – українського та іноземного, після завершення навчання за спільними програмами
весна 2020 р.	Пандемія 2019 та її вплив на якість освіти (адаптивний карантин, локдаун) [7]	Пандемія 2019 призвела до переходу всіх навчальних закладів України на дистанційне навчання. З запровадженням «адаптивного карантину» Україна була поділена на зони епідеміологічної безпеки: «зелену», «жовту», «помаранчеву» та «червону». У більшості випадках ЗВО залишалися на дистанційному навчанні.	Використання різноманітних платформ для навчання, таких як Zoom, Moodle, GoogleClassroom, GoogleMeet та ін.
2020 р.	Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 рр.[8]	Необхідність розробки нової Стратегії розвитку вищої освіти виникла через завершення дії Національної стратегії розвитку освіти в Україні у 2021 році (згідно з Указом Президента України від 25 червня 2013 року № 344/2013). Ця потреба також зумовлена посиленням глобальних викликів для світової економіки, зростаючим впливом міжнародного ринку праці та освітніх послуг, а також ризиками й загрозами, з якими зіткнулася економіка країни за останні роки. Крім того, ключовими факторами стали стрімкий розвиток нових технологій та загострення демографічних і соціальних проблем.	«…забезпечення сталого інноваційного розвитку України через підготовку висококваліфікованих фахівців, створення та поширення знань, формування інтелектуального, соціального та духовного капіталу суспільства, готового до викликів майбутнього»
2022	Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 рр. [9]	Стратегія окреслює напрямки розвитку системи вищої освіти відповідно до сучасних потреб суспільства та економіки країни, а також визначає ключові характеристики, які мають бути досягнуті до 2032 року, формуючи загальне бачення. Для досягнення мети Стратегії передбачені	Цілі: - створення умов для розвитку інновацій, ефективне впровадження нових знань і технологій за участю закладів вищої освіти; - модернізація інфраструктури, освітнього

		стратегічні й операційні цілі та завдання на найближчі десять років, разом із показниками (індикаторами) їх виконання.	простору та навчально-наукового обладнання, зокрема з урахуванням вимог інклюзивності; - врахування наукових досліджень та інновацій під час визначення змісту та розвитку освітніх програм. - створення умов для участі здобувачів вищої освіти у наукових дослідженнях, в ініціюванні та реалізації інноваційних проектів; - сприяння використанню інноваційних технологій та новітніх засобів навчання в освітньому процесі, розвиток дослідницьких інфраструктур. Завдання: - розвиток інноваційної інфраструктури на базі закладів вищої освіти, сприяння їх інтеграції до регіональних інноваційних екосистем та кластерів Індустрії 4.0 з урахуванням SMART- спеціалізації регіонів [9].
2022 р.	Повномасштабне вторгнення росії на територію України	Після двотижневих канікул з 14 березня 2022 р. в тих областях, в яких ситуація була більш менш спокійною, почав відновлюватись освітній процес. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану» передбачав державні гарантії для здобувачів освіти, працівників закладів освіти, наукових установ незалежно від місця проживання: • організацію освітнього процесу у найбільш безпечній формі (дистанційній або в будь-якій іншій);	Освітня система України продемонструвати високу гнучкість і здатність до інновацій. Виклики війни стимулювали інтенсивну цифровізацію, нові підходи до навчання, адаптацію освітніх програм до потреб країни в умовах війни, та значну співпрацю з міжнародними партнерами.

		• збереження робочого місця та середньої зарплати, виплати стипендії та ін. виплат [10].	
Листопад 2022 р.	Відкритий доступ до сервісу ChatGPT [11]	ШІ стає доступним для широкого кола освітян через інструменти, такі як чат-боти, автоматичні системи оцінювання, платформи для створення інтерактивних матеріалів, а також інструменти, що допомагають у персоналізації навчального процесу.	Полегшення роботи викладачів у забезпеченні індивідуального підходу до навчання.
Червень 2023 р.	Кадрові зміни в МОН	Наприкінці березня керівництво країни прийняло рішення про зміну міністра освіти і науки. На посаду керівника МОН було призначено Оксена Лісового, а заступником міністра – Михайла Винницького	Реалізація рішень, які передбачають трансформацію системи вищої освіти в Україні: - зміна системи держзамовлення та запровадження державних грантів; - запровадження індивідуальних освітніх траєкторій; - посилення управлінської спроможності ЗВО; - модернізація мережі ЗВО[12].
2023 р.	Зміни у фінансуванні ЗВО та освітні гранти	Нова модель фінансування ЗВО, розроблена МОН, враховує показники діяльності закладів вищої освіти та передбачає надання грантів на навчання здобувачам освіти певних спеціальностей.	Замовлення державою у закладів освіти фахівців необхідних спеціальностей за рахунок отриманого гранту, який буде покривати вартість навчання у обраному закладі освіти.
2024 р.	Реалізація експериментального проєкту щодо надання державних грантів на здобуття вищої освіти [13]	У 2024 році уряд ухвалив Постанову про реалізацію експериментального проєкту, що стане революційним кроком української системи вищої освіти. Державний грант – цільова безповоротна фінансова допомога за рахунок коштів державного бюджету, що забезпечує повну або часткову оплату вартості навчання в закладах фахової перед вищої або вищої освіти (далі – заклади освіти) здобувачів вищої освіти – громадян України, які зараховані на місця, що фінансуються за кошти	Нова система фінансування використовує принцип «гроші ходять за студентом». Так абітурієнти отримають більше свободи у виборі майбутньої професії, адже орієнтуватимуться на власні бажання, а не на явність бюджетних місць в університеті. З іншого боку, такий підхід стимулюватиме конкуренцію за вступників між ЗВО. У довгостроковій

		фізичних та/або юридичних осіб (далі – здобувачі освіти). Сертифікат на державний грант - повідомлення, сформоване засобами мобільного додатка Порталу Дія, про можливість надання або продовження надання здобувачу освіти державного гранту.	перспективі це сприятиме покращенню якості освіти, професійному розвитку викладачів, розвитку науки та інновацій [14].

Трансформаційний процес у вищій освіті України засвідчує поступову, але впевнену адаптацію системи до вимог цифрової епохи. Хронологічний аналіз інноваційних змін виявив наявність стратегічних етапів, кожен з яких був зумовлений соціально-економічними, політичними та технологічними викликами. Цифровізація, запровадження новітніх освітніх практик, формування цифрових компетентностей і створення сучасної освітньої екосистеми — усе це визначає нову якість вищої освіти.

Водночас,ефективність цих трансформацій залежить від цілісності державної політики, готовності закладів освіти до змін та активної участі всіх зацікавлених сторін. Формування сталого інноваційного середовища у вищій школі має спиратися на синергію освіти, науки та виробництва. Лише в такому випадку вища освітаУкраїни зможе не лише відповідати сучасним викликам, а й бути рушієм сталого розвитку суспільства.

Список використаних джерел:

1. Лозова Т.П. Трансформаційні зміни в системі вищої освіти України в контексті інноваційності. Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. 2 (32) 2024. С. 34-47. https://doi.org/10.58253/2078-1628-2024-2(32)-003

2. Дистанційне навчання. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B5_%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F

3. Про затвердження Положення про дистанційне навчання № z0464-04 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0464-04#Text

4. Що таке Болонська система освіти? Все, що ви хотіли знати. URL: https://www.gostudy.cz/uk/blog/sovety-eksperta/chto-takoe-bolonskaya-sistema-obrazovaniya-vsyo-chto-vy-hoteli-znat

5. Про утворення Національного агентства із забезпечення якості вищої

освіти. Постанова КМУ від 15.04.2015р. №244 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/244-2015-%D0%BF#Text

6. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014р. № 1556-VII, поточна редакція від 16.08.2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text

7. Назаренко Ю., Поліщук О. Освіта в умовах пандемії у 2020/2021 р.: аналіз проблем і наслідків. URL: https://cedos.org.ua/researches/osvita-v-umovah-pandemiyi-analiz-problem-i-naslidkiv/

8. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 рр. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf

9. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 рр. №286 від 23.02.2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text

10. Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану: Закон України №2126-IX від 15.03.2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2126-20#Text

11. Штучний інтелект в освіті: три аспекти. OCBITA.UA. URL: https://osvita.ua/school/method/91077/

12. Гроші за студентом, індивідуальні освітні траєкторії та модернізація мережі: якою буде трансформація вищої освіти. Українська правда. URL: https://life.pravda.com.ua/columns/2024/01/19/258908/

13. Про реалізацію експериментального проекту щодо надання державних грантів на здобуття вищої освіти. Постанова КМУ №822 від 18.07.2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/822-2024-%D0%BF#Text

14. Додаткова фінансова підтримка для вступників від держави: запроваджуємо державні гранти URL: https://mon.gov.ua/news/dodatkova-finansova-pidtrymka-dlia-vstupnykiv-vid-derzhavy-zaprovadzhuiemo-derzhavni-hranty

КОРПОРАТИВНЕ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ

***Мінакова Олена**, кандидат економічних наук, доцент кафедри управління, фінансів та адміністрування Одеського інституту МАУП*
***Захарець Ліна**, студентка 2 курсу магістратури спеціальності Менеджмент Одеського інституту МАУП, levan.glamur@gmail.com*

Анотація. Корпоративне управління підприємством відіграє ключову роль у забезпеченні ефективності та сталого розвитку. Через систему управлінських механізмів забезпечується інтеграція економічних, соціальних та екологічних аспектів у загальну стратегію компанії.

Ефективне корпоративне управління дозволяє підприємству оптимізувати внутрішні процеси, підвищити прозорість та підзвітність, а також забезпечити відповідальне управління ризиками. Крім того, воно сприяє впровадженню сталих бізнес-моделей, що відповідають міжнародним стандартам та враховують глобальні виклики, такі як зміна клімату, цифровізація та глобалізація ринків.

Abstract. Corporate governance plays a key role in ensuring efficiency and sustainable development. Through a system of management mechanisms, the integration of economic, social and environmental aspects into the overall company strategy is ensured.

Effective corporate governance allows an enterprise to optimize internal processes, increase transparency and accountability, and ensure responsible risk management. It also contributes to the implementation of sustainable business models that meet international standards and take into account global challenges such as climate change, digitalization, and globalization of markets.

Вступ. У сучасних умовах глобалізації та економічної невизначеності корпоративне управління відіграє ключову роль у забезпеченні ефективності та сталого розвитку підприємств. Розвиток конкурентоспроможності, впровадження прозорих управлінських механізмів та адаптація до змін ринкового середовища є визначальними факторами успішної діяльності компанії.

Постановка проблеми: Проблема ефективного корпоративного управління полягає в необхідності збалансування інтересів власників, керівництва та зовнішніх стейкхолдерів. Виклики, пов’язані з прозорістю, управлінням ризиками, адаптацією до економічних змін та впровадженням сталих бізнес-практик, потребують комплексного підходу для забезпечення

довгострокової конкурентоспроможності підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій: Останні дослідження корпоративного управління підприємством зосереджуються на оцінці ризиків та адаптації до сучасних викликів. Бабенко В., Назарова Т. аналізують стратегії управління ризиками в кризових умовах, включаючи фінансово-економічні, комерційні та організаційно-управлінські ризики [1]. Перерва І., Єдинак В. розглядають специфіку реалізації корпоративного управління в умовах невизначеності, спричиненої війною та економічними викликами, підкреслюючи важливість прозорості та механізмів контролю [2].

Мета статі: Дослідження принципів корпоративного управління, які сприяють ефективності підприємства та його сталому розвитку. Аналізуються механізми прозорості, управління ризиками та впровадження соціально-економічних стратегій, що забезпечують довгострокову конкурентоспроможність компанії.

Виклад основного матеріалу дослідження: Корпоративне управління є наріжним каменем успішного функціонування сучасного підприємства. Воно являє собою складну систему відносин, правил і практик, що визначають розподіл прав і обов'язків між різними зацікавленими сторонами, такими як акціонери, рада директорів, менеджмент та інші стейкхолдери. Ефективне корпоративне управління не лише сприяє зростанню прибутковості та залученню інвестицій, але й забезпечує прозорість, підзвітність та сталий розвиток підприємства в довгостроковій перспективі.

Термін «корпоративне управління» є багатогранним і може трактуватися по-різному залежно від контексту та теоретичних підходів. Розглянемо деякі з основних значень:

Корпоративне управління охоплює всю сукупність механізмів, що спрямовані на забезпечення контролю та координації діяльності підприємства для досягнення його цілей. Це включає не лише формальні структури та процедури, але й неформальні практики, етичні норми та культуру управління.

В більш вузькому розумінні корпоративне управління часто ототожнюється з діяльністю ради директорів (наглядової ради) та її взаємодією з менеджментом і акціонерами. У цьому контексті акцент робиться на функціях нагляду, стратегічного керівництва та забезпечення підзвітності.

Згідно з теорією агентства, корпоративне управління розглядається як механізм для вирішення конфлікту інтересів між власниками (принципалами) та менеджерами (агентами). Ефективні системи корпоративного управління мають мінімізувати агентські витрати та забезпечувати узгодження інтересів.

Корпоративне управління також є предметом законодавчого регулювання та кодексів найкращих практик. Ці норми встановлюють мінімальні стандарти щодо структури управління, прав акціонерів, розкриття інформації та відповідальності посадових осіб.[4]

Ефективне корпоративне управління спрямоване на вирішення низки ключових задач, що забезпечують стабільність, зростання та відповідальність підприємства:

Захист прав акціонерів: Однією з головних задач є забезпечення прав акціонерів, включаючи право голосу, право на отримання інформації про діяльність компанії, право на участь у прибутку та право на продаж акцій. Системи корпоративного управління мають запобігати зловживанням з боку менеджменту та контролюючих акціонерів.[2]

Ефективне стратегічне керівництво: Рада директорів несе відповідальність за визначення стратегічного напряму розвитку підприємства, затвердження ключових політик та контроль за їх виконанням менеджментом. Ефективне керівництво передбачає наявність компетентних та незалежних членів ради.

Контроль за діяльністю менеджменту: Корпоративне управління має забезпечувати ефективний контроль за діяльністю виконавчого менеджменту, включаючи фінансовий контроль, операційний контроль та контроль за ризиками. Це допомагає запобігти шахрайству, неефективному використанню ресурсів та прийняттю необґрунтованих рішень[2].

Забезпечення прозорості та підзвітності: Важливим аспектом корпоративного управління є забезпечення прозорості діяльності підприємства шляхом своєчасного та повного розкриття інформації про його фінансовий стан, результати діяльності, структуру власності та систему управління. Підзвітність передбачає відповідальність менеджменту та ради директорів перед акціонерами та іншими зацікавленими сторонами.

Управління ризиками: Ефективна система корпоративного управління має включати процеси ідентифікації, оцінки та управління різноманітними ризиками, з якими стикається підприємство[3].

Корпоративне управління в Україні значною мірою залежить від загальної політичної та економічної ситуації в країні. Нестабільність та корупція можуть негативно впливати на якість корпоративного управління.

Незважаючи на ці виклики, в Україні спостерігається певний прогрес у розвитку корпоративного управління. Приймаються нові законодавчі акти, розробляються кодекси найкращих практик, підвищується увага до питань прозорості та відповідальності. Важливу

роль у цьому процесі відіграють міжнародні організації, інститути громадянського суспільства та професійні об'єднання.

Подальший розвиток корпоративного управління в Україні є важливим фактором для підвищення конкурентоздатності національної економіки, залучення інвестицій та забезпечення сталого економічного зростання. Це потребує спільних зусиль держави, бізнесу та суспільства, спрямованих на вдосконалення законодавства, підвищення рівня корпоративної культури та зміцнення інститутів захисту прав інвесторів та інших зацікавлених сторін.

Висновки. Корпоративне управління є комплексною та динамічною системою, що постійно еволюціонує під впливом глобальних тенденцій та національних особливостей. Ефективне корпоративне управління є критично важливим для забезпечення сталого розвитку підприємства, підвищення його інвестиційної привабливості та зміцнення довіри з боку всіх зацікавлених сторін. В умовах глобалізації та зростання вимог до прозорості та відповідальності, вдосконалення систем корпоративного управління стає необхідною умовою для успішної діяльності будь-якого сучасного підприємства, включаючи українські компанії, які прагнуть до інтеграції у світову економіку.

Список використаних джерел:

1. Бабенко Владислав, Назарова Тетяна. Стратегії і інструменти оцінки ризиків управління підприємством в кризових умовах. International Science Journal of Management, Economics & Finance. Vol. 3, No. 4, 2024, pp. 9-16. doi: 10.46299/j.isjmef.20240304.02.
2. Перерва І., Єдинак В. Стратегічне управління підприємством як основний інструмент в руках сучасного керівника. Innovation and Sustainability. 2022. № 3, 159–164. https://doi.org/10.31649/ins.2022.3.159.164.
3. Лиска П. Управління корпоративною соціальною відповідальністю підприємства як фактор сталого розвитку. Економіка та суспільство, 2023. Вип. 54. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-89.
4. Гарафонова О., Покотилова О., Ященко І., Єфремов І. Основні тенденції та проблеми щодо політики сталого розвитку та практики корпоративного управління в світі. Development Service Industry Management, 2024. Вип. 1, С. 186-195. DOI: https://doi.org/10.31891/dsim-2024-5(27).

КАДРОВА ПОЛІТИКА ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Казарян Генріх, *доктор економічних наук, доцент кафедри управління, фінансів та адміністрування Одеського інституту МАУП*
olkuzya80@ukr.net
Абрамов Максим*, студент 2 курсу магістратури спеціальності Менеджмент Одеського інституту МАУП*

Анотація. Стаття присвячена аналізу особливостей кадрової політики підприємства в умовах воєнного стану. Розглянуто виклики, з якими стикаються компанії, а також стратегії управління персоналом, спрямовані на збереження продуктивності, мотивації та соціального захисту працівників. Окрема увага приділяється адаптації управлінських рішень до кризових умов, впровадженню антикризових заходів та підтримці корпоративної культури. Доведено, що ефективне управління персоналом є ключовим фактором стабільності та довгострокового розвитку підприємства.

Abstract. The article is devoted to the analysis of the peculiarities of the personnel policy of the enterprise under martial law. The challenges faced by companies, as well as personnel management strategies aimed at maintaining productivity, motivation and social protection of employees, are considered. Special attention is paid to the adaptation of management decisions to crisis conditions, the implementation of anti-crisis measures and the support of corporate culture. It has been proven that effective personnel management is a key factor in the stability and long-term development of the enterprise.

Вступ: Зміни в соціально-економічному середовищі, спричинені воєнним станом, висувають нові вимоги до системи управління персоналом підприємства. Адаптація кадрової політики до кризових умов потребує гнучких рішень, що сприяють ефективному використанню трудового потенціалу.

Сучасні підприємства мають забезпечити високу адаптивність персоналу, здатність оперативно реагувати на зміни попиту, проявляти комунікаційну гнучкість, працювати в команді та ефективно взаємодіяти з зовнішнім середовищем. Важливим чинником залишається психологічна стійкість співробітників, що є ключовою умовою стабільного функціонування компанії в умовах високої невизначеності.

З огляду на ці виклики, кадрова політика підприємства повинна включати механізми стимулювання професійної мобільності, підтримку творчого потенціалу працівників та сприяти їхньому постійному розвитку. Організації, що прагнуть зберегти

конкурентоспроможність, мають впроваджувати сучасні методи управління персоналом, включаючи інноваційні моделі мотивації, розвиток корпоративної культури та інтеграцію соціально-психологічних підходів.

Фокус управління людськими ресурсами в нових умовах зміщується на управління людиною як носієм інтелектуального капіталу, що формується завдяки взаємодії з іншими елементами організаційної структури. Це зумовлює необхідність перегляду методів та принципів управління, зокрема через акцент на економічному аналізі, удосконаленні мотиваційної системи та створенні сприятливого робочого середовища.

Таким чином, для ефективного функціонування підприємства в умовах воєнного стану необхідно впроваджувати комплексний підхід до управління персоналом, що поєднує економічну доцільність, соціальну підтримку та стратегічний розвиток кадрового потенціалу.

Постановка проблеми: Сучасні підприємства стикаються з новими викликами, спричиненими воєнним станом, стрімким розвитком інформаційних технологій та глобальними тенденціями. Постійні зміни у внутрішньому та зовнішньому середовищі змушують компанії діяти в умовах високої невизначеності, що висуває жорсткі вимоги до їх конкурентоспроможності.

Одним із ключових факторів, що визначають здатність підприємства адаптуватися до кризових умов та зберігати свої позиції на ринку, є ефективна система управління персоналом. Саме вона забезпечує стабільну роботу організації, розвиток її кадрового потенціалу та формування унікальних управлінських здібностей, необхідних для досягнення стратегічних цілей.

Головна мета управління персоналом полягає у створенні та реалізації системи ефективного використання трудового потенціалу працівників. Це означає забезпечення умов для розвитку професійних навичок, стимулювання творчості та підвищення продуктивності кожного співробітника, що сприятиме досягненню корпоративних цілей.

Важливо, щоб кадрова політика не лише відповідала потребам компанії, а й враховувала особисті інтереси працівників, забезпечуючи баланс між організаційними завданнями та мотивацією персоналу. Постійне вдосконалення системи управління людськими ресурсами є необхідною умовою для збереження та ефективного використання кадрового потенціалу.

Отже, у сучасних умовах воєнного стану підприємствам необхідно впроваджувати нові підходи до управління персоналом, що сприятимуть підвищенню конкурентоспроможності,

створенню сприятливого робочого середовища та забезпеченню мотивації співробітників для стабільного розвитку компанії.

Актуальність досліджень у сфері розвитку персоналу, ефективного використання трудового потенціалу, мотивації праці та сучасних методів управління кадрами підтверджується роботами багатьох науковців. Серед тих, хто зробив значний внесок у формування теоретичних і практичних засад кадрового менеджменту, варто відзначити Л. Балабанову, О. Черепа, А. Сардака, Т. Балановську, Б. Холода, І. Хміля, Д. Богиню, І. Прокопу, В. Василенка, М. Ведерникова, Л. Михайлову, М. Шкробота, А. Кредісова, М. Мурашка, В. Нижника та інших дослідників [1–5]. Їхні праці стали основою для розробки сучасних підходів до управління персоналом та впровадження ефективних стратегій розвитку трудових ресурсів.

Постановка завдання. Система управління персоналом підприємства в умовах воєнного стану стикається з серйозними викликами, що вимагають комплексного перегляду кадрової політики. Забезпечення її ефективності та адаптивності до кризових умов потребує впровадження інноваційних стратегій, спрямованих на підтримку стійкості бізнесу та збереження кадрового потенціалу.

Метою цього дослідження є аналіз ключових напрямів удосконалення управління персоналом, розробка дієвих механізмів мотивації співробітників, а також вивчення підходів до формування сприятливого морально-психологічного клімату в умовах нестабільності. Окрема увага приділяється розвитку інструментів адаптації персоналу, зниженню рівня стресу та підтримці командної ефективності, що дозволить забезпечити безперервне функціонування підприємства та його довгострокову стабільність.

Виклад основного матеріалу дослідження. Управління персоналом в умовах високих ризиків є складним завданням, яке визначається не лише загрозами, пов’язаними з військовими діями, а й особливостями людського фактора та багатогранністю поняття «ризик». Як зазначають дослідники, кадрові ризики часто є неочевидними, їх важко ідентифікувати та оцінити, оскільки вони тісно пов’язані з особистісними характеристиками працівників та їхньою здатністю адаптуватися до кризових умов [1].

Ефективне управління людськими ресурсами вимагає комплексного підходу, що враховує специфіку кожного типу ризику. В умовах воєнного стану важливо розробити стратегії адаптації персоналу, підтримки психологічної стабільності працівників та забезпечення їхньої безпеки. Крім того, необхідно впроваджувати механізми швидкого реагування на кадрові виклики, що дозволить зберегти ефективність управлінських процесів навіть у періоди нестабільності.

Успішна система кадрового управління, що здатна протистояти викликам та ризикам, має включати елементи гнучкого планування, мотивації працівників, інтеграції соціальних та економічних заходів, а також механізми комунікації, спрямовані на підтримку стабільності команди.

Система управління персоналом у період воєнного стану зазнає значних трансформацій, спрямованих на адаптацію до кризових умов та забезпечення стабільного функціонування підприємства. Вона охоплює координацію кадрових процесів, включаючи підбір, мотивацію, управління трудовими відносинами та створення сприятливого робочого середовища.

Збереження ефективності роботи персоналу вимагає гнучких управлінських рішень, що враховують як зовнішні фактори (ринкові умови, законодавчі зміни), так і внутрішні (структуру підприємства, корпоративну культуру, перспективи розвитку). Важливу роль відіграє підтримка психологічної стійкості працівників, забезпечення їхньої мотивації та соціального захисту[4].

Кадрова стратегія має базуватися на оперативному реагуванні на виклики, впровадженні антикризових заходів, розвитку механізмів підтримки працівників та використанні сучасних технологій для оптимізації кадрових процесів. Ефективне управління персоналом у складних умовах сприятиме не лише стабільності підприємства, а й його довгостроковій конкурентоспроможності.

Одним із ключових аспектів розвитку підприємства в кризових умовах є вдосконалення системи управління персоналом. Для її ефективності необхідні знання у сферах психології, комунікації, мотивації та управління конфліктами.

Основними елементами кадрового управління є:

- Суб’єкт управління – керівники, які здійснюють контроль та приймають стратегічні рішення.

- Об’єкт управління – працівники, на яких спрямований управлінський вплив.

- Методи управління – механізми стимулювання, організаційні заходи та інструменти підвищення ефективності роботи.

- Зворотний зв’язок – система моніторингу кадрових процесів та коригування управлінських рішень[2].

У кризових умовах необхідно забезпечити безпеку працівників, зокрема обладнати укриття, проводити інструктажі щодо надзвичайних ситуацій та роз’яснювати зміни в трудових відносинах відповідно до актуального законодавства.

У кризових умовах підприємства отримують підтримку для оптимального розміщення виробництва, перевезення та розміщення персоналу, пошуку нових працівників, відновлення логістики та ринків збуту.

Ефективне управління персоналом під час війни потребує особливого акценту на мотивації та корпоративній культурі. Працівники повинні отримувати не лише матеріальну, а й моральну підтримку, що сприятиме стабільності та продуктивності[5].

Стратегічний підхід до мотивації персоналу допомагає зберегти ефективність роботи, зменшити стресові фактори та підвищити залученість співробітників. Формування позитивної корпоративної культури сприяє утриманню талантів, стимулює інновації та довгостроковий розвиток компанії.

Управління персоналом в умовах воєнного стану потребує створення сприятливих умов для професійного розвитку, підвищення кваліфікації та самовдосконалення співробітників.

Ключовим фактором ефективності кадрової політики є мотивація до інвестування в соціальний розвиток персоналу, що сприяє стабільності та успішності компанії. Важливо розробляти програми, які враховують потреби працівників, залучати їх до процесу створення та реалізації ініціатив, а також регулярно оцінювати ефективність соціальних заходів, вносячи необхідні корективи для досягнення максимальних результатів.

Висновки. Покращення управління персоналом є ключовим фактором успішного розвитку підприємства в умовах воєнного стану. Ефективне керівництво, мотивація працівників та налагоджена комунікація сприяють стабільності та продуктивності команди.

Розвиток мотиваційних стратегій створює сприятливу атмосферу, де співробітники почуваються залученими та натхненними працювати ефективніше. Інвестування в соціальний розвиток персоналу не лише підвищує їхнє благополуччя, а й формує міцну корпоративну культуру, що забезпечує довгостроковий успіх організації.

Список використаних джерел:

1. Балановська Т. І., Михайліченко М. В., Троян А. В. Сучасні технології управління персоналом: навч. посіб. Київ : ФОП Ямчинський О. В. 2020. 466 с.

2. Козак К. Б., Корсікова Н. М., Петренко Ю. О. Управління мотивацією персоналу в умовах постпандемії та воєнного стану. Економіка харчової промисловості. № 4. 2022. С. 26–34.

3. Насад Н. В., Юрченко А. В. Стратегія управління персоналом підприємства в умовах воєнного стану. Економіка. Менеджмент. Бізнес. 2023. № 1-2 (41). С. 56-58.

4. Пшик-Ковальська О. О., Ковальський О. І. Особливості управління персоналом в умовах воєнного стану. Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку. 2022.№ 2 (8). С. 88–93.

5. Череп О. Г., Калюжна Ю. В., Михайліченко Л. В. Особливості управління персоналом в умовах воєнного стану в Україні. Економіка та суспільство. 2023. № 48. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/ article/view/2214/2136

ІНТЕГРАЦІЯ ПРИНЦИПІВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В МАРКЕТИНГОВУ ПОЛІТИКУ ПІДПРИЄМСТВА

***Казарян Генріх**, доктор економічних наук, доцент кафедри управління, фінансів та адміністрування Одеського інституту МАУП, oominakova@gmail.com*
***Андріадіс Віктор**, студент 2 курсу магістратури спеціальності Менеджмент Одеського інституту МАУП*

Анотація: Інтеграція принципів сталого розвитку в маркетингову політику підприємства є важливим чинником його довгострокової конкурентоспроможності. У статті розглядаються основні аспекти впровадження екологічно та соціально відповідального маркетингу, а також їхній вплив на формування позитивного іміджу компанії та підвищення лояльності споживачів. Аналізуються сучасні тенденції, стратегічні підходи та практичні інструменти, що сприяють ефективному поєднанню маркетингових цілей із принципами сталого розвитку. Отримані результати дослідження демонструють значення цих процесів для стійкості бізнесу в умовах динамічних ринкових змін.

Abstract: The integration of sustainable development principles into the marketing policy of an enterprise is an important factor in its long-term competitiveness. The article examines the main aspects of the implementation of environmentally and socially responsible marketing, as well as their impact on the formation of a positive image of the company and increasing consumer loyalty. The study analyzes current trends, strategic approaches, and practical tools that contribute to the effective combination of marketing goals with the principles of sustainable development. The results of the study demonstrate the importance of these processes for business sustainability in conditions of dynamic market changes.

Вступ: У сучасних умовах бізнесу сталий розвиток стає не просто трендом, а необхідністю для довгострокової конкурентоспроможності підприємств. Інтеграція його принципів у маркетингову політику дозволяє компаніям не лише задовольняти потреби споживачів, а й відповідати вимогам соціальної відповідальності та екологічної безпеки.

Розвиток технологій, зміни споживчих уподобань та глобальні екологічні виклики стимулюють підприємства до впровадження стратегій, що враховують економічну, соціальну та екологічну складові. Формування сталих маркетингових підходів сприяє створенню позитивного іміджу компанії, підвищенню її довіри серед клієнтів та ефективному використанню ресурсів.

Ця стаття розглядає ключові аспекти інтеграції принципів сталого розвитку в маркетингову політику підприємства, її значення для довгострокової стабільності компанії та практичні шляхи впровадження.

Постановка проблеми: У сучасних умовах розвитку бізнесу підприємства стикаються з необхідністю інтеграції принципів сталого розвитку в маркетингову політику. Однак виникають проблеми, пов’язані з адаптацією традиційних маркетингових стратегій до вимог екологічної відповідальності, соціальної орієнтованості та економічної ефективності. Недостатня обізнаність споживачів, складність оцінки впливу таких змін на фінансові показники компанії, а також високі витрати на впровадження нових підходів створюють додаткові виклики для бізнесу. Вирішення цих проблем потребує комплексного підходу, що поєднує аналіз сучасних тенденцій, розробку інноваційних стратегій та ефективне використання маркетингових інструментів.

Мета статі: є дослідження підходів до інтеграції принципів сталого розвитку в маркетингову політику підприємства. Аналізуються ефективні стратегії, що сприяють формуванню конкурентоспроможного, соціально відповідального та екологічно стійкого бізнесу. Особливу увагу приділено впливу цих змін на поведінку споживачів, фінансову стабільність компанії та її репутацію в умовах сучасного ринкового середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження: У сучасному світі, де екологічні виклики стають дедалі гострішими, бізнес змушений переглядати свої підходи до ведення діяльності. Маркетинг не є винятком, адже зростаючий суспільний запит на сталі бізнес-практики змінює споживчі преференції та вимоги до брендів. Концепція сталого розвитку, що базується на гармонійному поєднанні економічних, соціальних та екологічних факторів, активно впливає на стратегічні рішення компаній, змушуючи їх адаптувати маркетингові стратегії відповідно до сучасних викликів.

Однією з ключових проблем є необхідність інтеграції принципів сталого розвитку в маркетингову політику підприємств. Це передбачає не лише зміну виробничих процесів, а й комплексний перегляд комунікаційної та ринкової діяльності, спрямованої на формування відповідального підходу до просування товарів і послуг. Водночас, зміни у споживчих перевагах, де екологічно чиста продукція та етичне виробництво набувають дедалі більшого значення, створюють нові виклики для компаній у питаннях позиціонування та взаємодії з аудиторією.

Запровадження сталих маркетингових практик може принести значні переваги, такі як покращення іміджу бренду, зміцнення лояльності клієнтів та розширення ринкових

можливостей. Водночас, ці процеси можуть потребувати значних інвестицій, змін у бізнес-моделі та перебудови усталених маркетингових стратегій. Особливо важливим є розробка оновленого маркетинг-міксу, що враховує сталі принципи у ціноутворенні, каналах збуту, рекламних кампаніях та взаємодії зі споживачами.

Окремої уваги потребує ефективна комунікація сталих ініціатив. Підприємства не лише повинні впроваджувати відповідальні практики, а й вміти правильно комунікувати свої зусилля, щоб отримати підтримку споживачів і партнерів. Це вимагає прозорих та достовірних методів звітності, інтеграції повідомлень про сталий розвиток у загальну маркетингову стратегію, а також застосування інноваційних підходів до комунікації.

Дослідження взаємозв'язку між сталим розвитком та маркетинговою діяльністю підприємств є критично важливим для розуміння шляхів адаптації бізнесу до сучасних ринкових умов. Воно дозволяє визначити оптимальні стратегії, що забезпечують як відповідність екологічним та соціальним стандартам, так і довгострокову конкурентоспроможність компаній. Отримані результати можуть стати основою для розробки практичних рекомендацій щодо впровадження сталих маркетингових стратегій, сприяючи трансформації підприємств у відповідальні, стійкі та конкурентоспроможні учасники ринку.

Отже, інтеграція принципів сталого розвитку у маркетингову політику є не просто тенденцією, а необхідністю для підприємств, які прагнуть залишатися актуальними та успішними в умовах динамічних змін. Удосконалення цих процесів матиме значний вплив не лише на окремі компанії, а й на загальний сталий розвиток бізнес-середовища[5].

Сучасні підприємства все більше орієнтуються на сталість як ключовий аспект своєї діяльності. В умовах глобальних екологічних викликів та зростаючого попиту на соціально відповідальні продукти, маркетинг перестає бути просто механізмом продажу—він стає інструментом формування довготривалої стратегії розвитку. Інтеграція принципів сталого розвитку в маркетингову політику підприємств дозволяє не лише зміцнити їхню конкурентоспроможність, а й сформувати довіру серед споживачів та партнерів.

Вплив сталого розвитку на маркетингові стратегії

Маркетингові стратегії компаній зазнають суттєвих змін у відповідь на вимоги сталого розвитку. Зокрема, позиціонування продукції починає орієнтуватися на екологічність та відповідальне виробництво. Бренди активно впроваджують органічне виробництво, зменшують використання хімічних речовин та пропонують товари з мінімальним впливом на довкілля[1].

Одночасно відбувається перегляд цінової політики. Витрати на впровадження сталих рішень можуть зростати, але споживачі дедалі більше готові платити за продукцію, що відповідає принципам сталого розвитку. Це відкриває можливості для формування преміальних сегментів ринку.

Значну роль відіграють нові канали розподілу. Скорочення ланцюгів поставок, пряма взаємодія зі споживачами, підтримка локальних виробників та партнерів сприяють зниженню екологічного впливу та підвищенню ефективності роботи підприємств.

Комунікаційні аспекти сталого маркетингу

Сучасні компанії приділяють особливу увагу комунікаційним стратегіям, використовуючи сталість як ключовий елемент брендингу. Важливими аспектами стають прозорість, автентичність та надання споживачам детальної інформації про сталу діяльність підприємства.

Окрему роль відіграє освітня складова, коли компанії інформують своїх клієнтів про екологічні переваги продукції, а також про внесок бізнесу у сталий розвиток суспільства. Це сприяє лояльності споживачів та довготривалим відносинам[4].

Використання цифрових технологій

Впровадження цифрових технологій у сталий маркетинг відкриває нові можливості для підприємств. Соціальні мережі, мобільні додатки та онлайн-платформи допомагають ефективно комунікувати екологічні та соціальні ініціативи бізнесу. Вони також сприяють залученню споживачів до дискусій, створенню спільнот навколо сталого бренду та посиленню його впливу на ринку[10].

Економічний аспект сталого маркетингу має значний вплив на розвиток підприємства, зокрема у сфері лояльності споживачів. Компанії, які впроваджують принципи сталого розвитку та ефективно комунікують свої екологічні й соціальні ініціативи, часто отримують більшу довіру клієнтів. Це сприяє стабільності продажів і розширенню частки ринку, навіть у складні економічні періоди.

Крім того, сталі маркетингові практики відкривають нові можливості для підприємств. Зокрема, вони дозволяють бізнесу залучати споживачів, які активно підтримують відповідальні бренди та готові платити преміальну ціну за екологічно чисті продукти. Це створює умови для розвитку спеціалізованих ринкових сегментів, таких як органічні продукти та ринки справедливої торгівлі, що вирізняються високою маржинальністю та нижчою конкуренцією.

Таким чином, інтеграція принципів сталого розвитку в маркетингову політику

підприємства не лише сприяє зміцненню довіри клієнтів, а й відкриває перспективи для довгострокового зростання та фінансової стабільності.

Інтеграція принципів сталого розвитку в маркетингову політику підприємства потребує системного підходу, що охоплює всі ключові аспекти маркетингової діяльності. Важливим є адаптація продуктової стратегії, ціноутворення, каналів розподілу та комунікацій відповідно до вимог сталого розвитку. Основними елементами цього процесу є прозорість у веденні бізнесу, інформування споживачів про екологічні та соціальні аспекти продукції, оптимізація виробничих процесів та активна взаємодія із зацікавленими сторонами[2].

Важливе значення має формування позитивного іміджу бренду, оскільки компанії, що ефективно комунікують свої сталі ініціативи, часто сприймаються як відповідальні учасники ринку. Це сприяє підвищенню довіри споживачів, зміцненню конкурентних позицій та створенню нових можливостей для розвитку.

Крім того, впровадження принципів сталого розвитку в маркетинг може сприяти зростанню інвестиційної привабливості підприємства, розширенню доступу до фінансових ресурсів та покращенню співпраці з регуляторними органами. Ефективна маркетингова стратегія, побудована на засадах сталого розвитку, не лише допомагає бізнесу відповідати сучасним викликам, а й формує довгострокову стабільність та конкурентоспроможність компанії.

Для успішного впровадження принципів сталого розвитку в маркетингову політику підприємства необхідно здійснити комплексні трансформації у структурі управління та корпоративній культурі. Передусім важливо, щоб сталість стала невід’ємною частиною місії та стратегічного бачення компанії, що визначатиме її підхід до ринкової діяльності та взаємодії зі споживачами.

Одним із ключових кроків у цьому процесі є навчання персоналу, оскільки розуміння та підтримка концепції сталого розвитку на всіх рівнях організації сприяє ефективному її впровадженню. Проведення тренінгів і освітніх програм допоможе співробітникам засвоїти принципи екологічної, соціальної та економічної відповідальності та інтегрувати їх у маркетингові стратегії компанії[6].

Крім того, доцільним є створення спеціалізованих структур або призначення відповідальних осіб, які зосереджуватимуться на розробці та реалізації маркетингових стратегій, орієнтованих на сталість. Ці підрозділи мають бути забезпечені необхідними ресурсами та повноваженнями для координації зусиль між різними відділами підприємства, що сприятиме узгодженому та системному впровадженню сталих ініціатив.

Таким чином, інтеграція сталого розвитку в маркетингову політику підприємства потребує не лише змін у окремих аспектах діяльності, а й комплексного перегляду підходів до управління, комунікацій та корпоративної культури, що забезпечить довгострокову конкурентоспроможність компанії.

Для ефективного впровадження принципів сталого розвитку у маркетингову політику компанії необхідно переглянути механізми прийняття рішень, щоб екологічні та соціальні аспекти враховувалися на всіх етапах маркетингових стратегій. Одним із ключових кроків є формування міждисциплінарних команд, які об'єднують фахівців з маркетингу, екології та корпоративної соціальної відповідальності для комплексного аналізу та розробки ефективних рішень[8].

Важливою складовою організаційних змін є впровадження систем оцінки впливу маркетингової діяльності на сталий розвиток. Це передбачає розробку чітких показників та механізмів моніторингу, які дозволять оцінювати ефективність впроваджених стратегій та забезпечувати їхню подальшу оптимізацію.

Крім того, реструктуризація управлінських процесів має забезпечити більшу гнучкість організації. Перехід до більш плоских структур управління сприятиме оперативному прийняттю рішень та ефективному обміну інформацією між різними відділами компанії.

Для досягнення стійкого маркетингового ефекту важливо інтегрувати механізми взаємодії з ключовими стейкхолдерами—споживачами, постачальниками та громадськими організаціями. Спільна робота над сталими ініціативами допоможе посилити довіру до бренду, створити унікальні конкурентні переваги та закріпити компанію як соціально відповідального учасника ринку.

Одним із ключових напрямів впровадження принципів сталого розвитку в маркетингову політику підприємства є розширення співпраці між різними функціональними підрозділами компанії. Маркетингова стратегія має бути узгодженою з виробничими, логістичними та управлінськими процесами, щоб забезпечити цілісність та ефективність реалізації сталих ініціатив[5].

Крім того, необхідно інвестувати в сучасні технології та інфраструктуру, які сприяють екологічній та соціальній відповідальності підприємства. Це може включати запровадження систем збору та аналізу даних для моніторингу впливу бізнесу на довкілля, використання енергоефективних виробничих рішень та оптимізацію логістичних процесів.

Також важливо розвивати цифрові платформи для комунікації з клієнтами та партнерами, що дозволяє підвищити рівень прозорості діяльності компанії та сформувати

довіру до бренду. Впровадження таких змін сприятиме комплексному розвитку підприємства та його відповідності сучасним ринковим тенденціям.

Висновки: Підсумовуючи, можна сказати, що впровадження принципів сталого розвитку у маркетингову політику підприємств призводить до масштабної трансформації їхніх стратегій, охоплюючи всі аспекти маркетингового міксу —від розробки продукту до комунікації з цільовою аудиторією. Ці зміни потребують нового підходу до взаємодії із споживачами, постачальниками та іншими зацікавленими сторонами. Успішна інтеграція сталих принципів не лише підвищує конкурентоспроможність компанії, а й сприяє загальному розвитку відповідальних бізнес-практик у суспільстві.

Сьогодні сталість стає одним із ключових чинників, що впливають на вибір споживачів, і підприємства, які адаптуються до цих змін, отримують значні переваги. Серед них— зміцнення ринкових позицій, підвищення ефективності використання ресурсів, збільшення довіри клієнтів, розширення доступу до нових ринків, покращення репутації бренду та стимулювання інноваційних процесів. Крім того, сталість сприяє ефективному управлінню ризиками та підвищенню інвестиційної привабливості бізнесу.

Максимальний ефект досягається лише за умови системного впровадження сталих принципів не лише в маркетингову політику, а й у всі стратегічні аспекти управління компанією. Важливо усвідомлювати, що цей процес є тривалим та потребує постійного вдосконалення відповідно до змін ринкового середовища та суспільних очікувань.

Подальші дослідження у цій сфері повинні бути спрямовані на розробку нових теоретичних моделей, визначення ефективних механізмів інтеграції концепції сталого розвитку в маркетингові процеси, а також оцінку практичних результатів їхнього впровадження. Глибше розуміння цих аспектів допоможе компаніям не лише вдосконалити власну діяльність, а й зробити вагомий внесок у формування сталого бізнес-середовища.

Список використаних джерел:

1. Болотна, О., Лісений, Є., & Тімченко, Д. (2024). Управління маркетинговою діяльністю ІТ-підприємств. Економіка та суспільство, (69). https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-69-35

2. Грищенко, О. Ф., & Голишева, Є. О. (2020). Використання грінвошингу як технології екологізації бізнесу: поняття, детермінанти та драйвери. Науковий вісник

Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент, (46), 47–54. Доступно за посиланням: http://vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2020/46-2020/8.pdf .

3. Длугопольська Т., Сентик М. Успішні кейси міжнародних компаній у сфері корпоративної соціальної відповідальності. Соціально-економічні відносини в цифровому суспільстві, 2022. Т. 4 (46). С. 49–57.

4. Дослідження KPMG щодо звітності з питань сталого розвитку та ESG за 2022 рік. URL: https://kpmg.com/ua/uk/home/insights/2022/11/survey-of-sustainability-reporting-2022.html .

5. Європейський зелений курс і кліматична політика України : аналіт. доп. / [С. П. Іванюта, Л. М. Якушенко] ; за заг. ред. А. Ю. Сменковського. –Київ : НІСД, 2022. –95 с. –https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2022.12.

6. Забарна, Е. М. (2024). Інтеграція цифрових маркетингових технологій в інвестиційну стратегію сталого розвитку України. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління, 35(74), 60–64. https://doi.org/10.32782/2523-4803/74-2-11

7. Індекс КСВ 2023: 10 найбільш відповідальних IT-компаній України. URL: https://speka.media/indeks-ksv-2023-top-10-vidpovidalnix-it-kompanii-ukrayini-pkjowv .

8. Карп, В.С. та Резнікова, Н.В. та Іващенко, Оксана Андріївна (2023) Імперативізація ідей сталого розвитку в зеленому маркетингу: міжнародний бізнес в координатах етичного споживання і справедливої торгівлі. Інвестиції: практика та досвід, (18). с. 18-25.

9. Кравченко, М. О., & Прудкий, В. В. (2020). Модель аналізу сталого розвитку підприємства з урахуванням ризику. Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут», (17), 291-305.

10. Кривещенко, В., Хмурковський, Г., & Ляденко, Т. (2024). Оптимізація логістичних ланцюгів постачання в умовах глобальних криз. Економіка та суспільство, (63). https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-63-110.

ЛІДЕРСТВО У ВІРТУАЛЬНИХ КОМАНДАХ: НОВІ РОЛІ КЕРІВНИКА В ЕПОХУ ЦИФРОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Ігнатушенко Олександра, *доктор філософії з економіки, доцент кафедри управління, фінансів та адміністрування Одеського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП»,*
mamakazala1309@ukr.net

В умовах глобальної цифровізації та змін, зумовлених пандемією COVID-19, повномасштабною війною в Україні, зростаючим поширенням гібридної та дистанційної праці, принципово змінюється підхід до організації командної взаємодії. Віртуальні команди, які діють без спільного фізичного простору, поступово стали не тимчасовим трендом, а новим нормальним. У таких умовах лідерство потребує переосмислення – класичні моделі керування виявляються недостатніми, а на перший план виходять нові ролі та компетенції керівника. Саме цифрова взаємодія вимагає від лідера адаптивності, цифрової зрілості, емоційного інтелекту, кроскультурної комунікації та вміння працювати в умовах постійної невизначеності [3; 7].

Поняття віртуальної команди трактується в науковій літературі як форма організації колективу, що здійснює спільну діяльність через цифрові канали комунікації, не перебуваючи в єдиному географічному чи часовому просторі. Такі команди забезпечують високий рівень гнучкості, доступ до глобального ринку талантів, зниження операційних витрат, однак мають і суттєві обмеження: брак неформальної взаємодії, складність побудови довіри, культурні бар'єри, проблеми мікроменеджменту, вигоряння та зниження залученості персоналу [2].

У контексті цих викликів лідер у віртуальному середовищі виконує не лише класичні функції менеджера, а й обіймає нові, мультифункціональні ролі. Аналітичний огляд наукових джерел і кейсів вказує на трансформацію лідерських функцій у п'яти ключових напрямах:

1. **Цифровий фасилітатор** – лідер модеруватиме онлайн-комунікацію, забезпечуючи прозорість, регулярність і оперативність взаємодії в команді через такі платформи, як Zoom, Slack, Microsoft Teams, Trello [1].
2. **Ментор і емоційний навігатор** – з огляду на психологічну напругу, спричинену дистанційною роботою та воєнними подіями, лідер має підтримувати команду емоційно, зберігати стійкість і згуртованість [4].
3. **Куратор автономії** – успішне віртуальне лідерство ґрунтується на довірі. Керівник забезпечує умови, за яких члени команди мають високий рівень самостійності при збереженні відповідальності за результат [2; 6].

4. **Архітектор цифрових процесів** – лідер не лише приймає рішення, а й створює інфраструктуру для цифрової взаємодії, обирає відповідні інструменти, автоматизує процеси, впроваджує аналітичні платформи [3; 7].

5. **Кроскультурний модератор** – у глобальних командах особливо актуальним є управління міжкультурною різноманітністю, врахування мовних, часових, поведінкових відмінностей [5].

Важливим чинником ефективного лідерства у віртуальних командах є наявність відповідних компетенцій. Згідно з дослідженнями міжнародних організацій та професійних спільнот, серед найбільш критичних навичок називають емоційний інтелект, цифрову грамотність, адаптивність, аналітичне мислення, кросфункціональну співпрацю та навички активного слухання [2; 3].

З української практики яскравим прикладом ефективного цифрового лідерства є компанії IT-сектору (SoftServe, Intellias, Genesis), які змогли оперативно перебудувати свою роботу у формат повністю дистанційних або гібридних команд, зберігши ефективність, розширивши міжнародну присутність і залучивши глобальних клієнтів [6].

Аналіз літератури свідчить, що наукова спільнота активно досліджує цифрове лідерство, однак ще бракує моделей, адаптованих до контексту країн, які переживають воєнні дії. У цьому аспекті досвід українських лідерів може стати репрезентативним прикладом того, як управлінці реагують на надзвичайні ситуації, використовуючи інструменти віртуальної взаємодії, гнучкого управління, психологічної підтримки команди [7].

На основі проведеного аналізу доцільно визначити такі ключові передумови ефективного лідерства у віртуальних командах:

– розбудова культури довіри та відкритої комунікації;

– інвестування в цифрові платформи та аналітичні інструменти;

– регулярне навчання лідерів навичкам дистанційного управління;

– підтримка психоемоційного благополуччя працівників;

– гнучке планування та делегування повноважень [1; 3; 5].

Таким чином, віртуальне лідерство – це не просто зміна інструментів управління, а глибока трансформація ролі керівника, його взаємодії з командою, стилю мислення та способу прийняття рішень. У цифрову епоху лідер стає не лише координатором процесів, а й стратегом культури, фасилітатором довіри та модератором змін. Враховуючи поточні соціально-економічні та безпекові виклики в Україні, вміння керівників адаптуватися до роботи у віртуальних форматах стає критичним чинником стійкості та розвитку організацій.

Список використаних джерел:

1. 7 порад для ефективного управління віртуальними командами. 2022. URL: https://www.konicaminolta.ua/uk-ua/rethink-work/new-work/managing-virtual-teams-successfully?utm_source=chatgpt.com (дата звернення 18.03.2025р.)
2. CIPD. Virtual teams: management and leadership strategies. 2022. URL: https://www.cipd.co.uk (дата звернення 02.04.2025р.)
3. Deloitte Insights. The future of leadership in a digital age. 2023. URL: https://www2.deloitte.com (дата звернення 18.03.2025р.)
4. McKinsey & Company. Leadership in a crisis: Responding to the coronavirus outbreak. 2020. URL: https://www.mckinsey.com (дата звернення 28.03.2025р.)
5. Звіт Global Human Capital Trends. URL: https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/About-Deloitte/centraleurope/ce-global-human-capital-trends.pdf (дата звернення 15.03.2025р.)
6. Кравчук О. Варіс І. Кир'янова О. 2023. Комплексний аналіз віртуального командного менеджменту в організації. Економіка та суспільство. URL: https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/3257aa2e-1090-460d-91f7-2d507763fef8/content (дата звернення 25.03.2025р.)
7. Циганенко Г.В., Трухан О.Л. 2024. Роль лідера в цифровій трансформації. Ефективна економіка. URL: https://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.5.76 (дата звернення 02.04.2025р.)

ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕАЛОКАЦІЇ БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Олійник Кристина, *викладач кафедри управління, фінансів та адміністрування Одеського інституту ПрАТ "ВНЗ "МАУП",*
kristina.v.oliinyk@gmail.com

Війна в Україні, що розпочалася у 2014 році та набула масштабів повномасштабного вторгнення у 2022 році, стала потужним потрясінням для української економіки. Одним із найважливіших викликів цього періоду стала необхідність реалокації підприємств із тимчасово окупованих територій або зон активних бойових дій. За даними Міністерства економіки України, станом на початок 2024 року близько 850 підприємств завершили процес релокації, ще понад 300 знаходилися у стадії переміщення [1]. Це свідчить про масштабність явища та його важливість для економічної стійкості держави.

Реалокація підприємств — це не лише фізичне переміщення виробничих потужностей. Це складний процес, що охоплює організаційні, економічні, правові та соціальні аспекти. Він передбачає пошук безпечних регіонів для діяльності, перевезення обладнання, відновлення ланцюгів постачання, працевлаштування працівників, перереєстрацію підприємства за новою адресою тощо. В Україні питання реалокації регулюється низкою нормативно-правових актів, зокрема Постановою Кабінету Міністрів України від 25 березня 2022 року № 314 «Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану» [4]. Також діють програми підтримки бізнесу від Міністерства економіки, ОВА та Дія.Бізнес [1; 2].

Разом із тим, процес реалокації супроводжується численними викликами. Насамперед економічними. Підприємства часто не мають достатніх власних ресурсів для покриття витрат на переїзд. Перевезення обладнання, облаштування нових виробничих площ, витрати на логістику — усе це потребує значних інвестицій. За даними дослідження Офісу з розвитку підприємництва та експорту (2023 рік), середній чек релокації промислового підприємства складає від 500 тис. грн до 3 млн грн залежно від обсягів виробництва [2]. Для малого бізнесу ці витрати хоч і менші, але теж стають суттєвим тягарем.

Ще однією проблемою є втрата ринків збуту та розрив ланцюгів постачання. Підприємства, які працювали переважно на локальні ринки у Донецькій, Луганській, Запорізькій, Херсонській областях, часто не можуть швидко переорієнтуватися на нові ринки

в інших регіонах чи на експорт. Брак партнерських зв'язків, нові умови конкуренції, зміна логістики — усе це створює значні бар'єри для відновлення діяльності [2].

До значних викликів відносяться і правові аспекти реалокації. Незважаючи на спрощення багатьох процедур державою, підприємства зіштовхуються з проблемами юридичного характеру. Це, зокрема, стосується зміни реєстраційних даних підприємства у ЄДР, зміни податкової адреси, переоформлення дозвільних документів, договорів оренди тощо [4]. Крім того, досі бракує єдиного законодавчого акту, який би комплексно врегулював механізми реалокації бізнесу та передбачав чіткі алгоритми дій для підприємців [1].

Важливим чинником є й людський аспект. Переїзд підприємства означає не лише переміщення обладнання, а й людей. Працівники часто не готові залишати свої домівки навіть у зонах бойових дій через страх перед невідомістю, відсутність житла в нових регіонах чи небажання міняти соціальне оточення [3]. Це створює дефіцит кадрів для релокованих підприємств у приймаючих регіонах. За даними Торгово-промислової палати України (2023 р.), майже 40 % релокованих підприємств відчувають нестачу кваліфікованих працівників на новому місці [3].

Попри значні проблеми, реалокація бізнесу створює і нові перспективи. Держава активно розробляє та впроваджує програми підтримки підприємств, що переїжджають. Так, у межах програми релокації від Мінекономіки підприємствам допомагають знайти нові виробничі площі, організувати логістику, отримати консультаційну підтримку [1; 2]. Крім того, на рівні обласних військових адміністрацій діють регіональні програми сприяння бізнесу. Зокрема, Львівська, Закарпатська, Івано-Франківська області пропонують релокованим підприємствам податкові пільги, знижені ставки оренди, фінансову допомогу на перших етапах діяльності [2].

На законодавчому рівні з'являються ініціативи щодо спрощення процедур реєстрації, отримання дозвільних документів, податкових пільг для бізнесу, що переміщується із зони бойових дій [4]. Однак ці зміни ще перебувають на стадії розробки або потребують удосконалення [1].

Важливо зазначити, що реалокація підприємств має стратегічне значення для економіки України. Це не лише спосіб зберегти бізнес та робочі місця, а й запобігти втраті податкових надходжень до бюджетів різних рівнів, стимулювати розвиток економічно менш розвинених регіонів [1; 3]. Крім того, реалокація створює нові можливості для бізнесу — освоєння нових ринків, встановлення партнерств із місцевою владою та підприємствами, диверсифікація ризиків [2].

Таким чином, реалокація бізнесу в умовах воєнного стану залишається складним і багатогранним процесом. Вона потребує не лише значних фінансових ресурсів, а й комплексної державної політики та підтримки з боку органів влади. За умови подальшого удосконалення законодавчої бази, фінансової допомоги та спрощення процедур, процес реалокації може стати важливим інструментом збереження економічної стійкості держави та підтримки українського бізнесу в найскладніших умовах [1; 4].

Список використаних джерел:

1. Міністерство економіки України. Офіційний сайт. URL: https://www.me.gov.ua (дата звернення: 23.03.2025 р.)
2. Офіс з розвитку підприємництва та експорту. Аналітичний звіт про стан реалокації бізнесу в Україні. 2023. URL: https://epo.org.ua/ (дата звернення: 28.03.2025 р.)
3. Торгово-промислова палата України. Дослідження проблем релокації бізнесу. 2023. URL: https://ucci.org.ua (дата звернення: 03.04.2025 р.)
4. Кабінет Міністрів України. Постанова від 25 березня 2022 р. № 314 «Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану». URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-2022-D0%BF#Text\ (дата звернення: 30.03.2025 р.)
5. Захарова, О. В. 2022. Релокація підприємств як інструмент відновлення економіки України. Економіка підприємства: теорія і практика: збірник матеріалів IX Міжнародної науково-практичної конференції, Київ, КНЕУ, 12-13 жовтня 2022 р., 134-136.

ОПТИМІЗАЦІЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Казарян Олександра, *кандидат економічних наук, ст. викладач кафедри управління, фінансів та адміністрування Одеського інституту МАУП*
Черненко Владислав, *студент 2 курсу магістратури спеціальності Менеджмент Одеського інституту МАУП*

Анотація*. У статті досліджено сутність та особливості управління ефективністю бізнес-процесів підприємства як ключового чинника підвищення результативності його діяльності. Обґрунтовано роль процесного підходу та сучасних методів оптимізації, які дозволяють забезпечити стратегічний розвиток організацій. Визначено інструменти аналізу та реінжинірингу бізнес-процесів, що застосовуються у практиці українських та зарубіжних компаній. Акцентовано увагу на впливі цифровізації та автоматизації на ефективність управління.*

Abstract*. The article examines the essence and peculiarities of managing the efficiency of business processes as a key factor in improving enterprise performance. The role of process-oriented management and modern optimization methods, which ensure the strategic development of organizations, is substantiated. Tools for analysis and business process reengineering applied in the practice of Ukrainian and international companies are defined. Emphasis is placed on the impact of digitalization and automation on efficiency management.*

Формування ефективної системи управління бізнес-процесами сьогодні стає необхідною умовою розвитку будь-якого підприємства. Традиційні підходи до управління, засновані на функціональному поділі, дедалі частіше поступаються процесному підходу, який дозволяє комплексно аналізувати діяльність компанії [2]. У центрі уваги опиняється не окремий підрозділ чи працівник, а цінність, створена для клієнта завдяки узгодженій роботі всіх процесів.

Оптимізація бізнес-процесів спрямована на зменшення витрат, підвищення якості продукції, зниження часу виконання операцій і, зрештою, на забезпечення конкурентоспроможності. У сучасних умовах, коли ринки є надзвичайно динамічними, підприємства вимушені швидко адаптувати свої бізнес-моделі. Саме бізнес-процеси стають тією сферою, де можна досягти найбільшого ефекту завдяки системним змінам.

Важливим інструментом управління є реінжиніринг бізнес-процесів, що передбачає радикальне переосмислення і перепроєктування процесів з метою досягнення істотних покращень. Досвід українських підприємств доводить, що впровадження реінжинірингу дозволяє скоротити витрати на 15–30%, зменшити кількість етапів операцій, усунути дублювання функцій і покращити комунікацію між структурними підрозділами [1].

Окрім реінжинірингу, популярними методами підвищення ефективності бізнес-процесів є бенчмаркінг, що передбачає порівняння діяльності з найкращими світовими практиками, та використання системи Balanced Scorecard, яка дає змогу комплексно оцінювати результати діяльності не лише за фінансовими показниками, але й за інноваційністю, клієнтською орієнтованістю та внутрішніми процесами.

Значний вплив на управління бізнес-процесами справляє цифровізація. Впровадження Business Process Management Systems (BPMS) дозволяє підприємствам здійснювати автоматизований моніторинг процесів у режимі реального часу. Це, у свою чергу, забезпечує прозорість діяльності, швидке виявлення відхилень та оперативне прийняття управлінських рішень. Українські компанії дедалі частіше інтегрують BPMS з ERP-системами, що сприяє комплексному управлінню ресурсами підприємства.

Не менш важливою є людська складова. Ефективність процесів безпосередньо залежить від рівня кваліфікації персоналу, його здатності до навчання та адаптації до змін. Успішні приклади оптимізації бізнес-процесів демонструють компанії, які паралельно з технічними інноваціями інвестують у розвиток корпоративної культури, орієнтованої на постійне вдосконалення [3].

Таким чином, управління ефективністю бізнес-процесів передбачає поєднання трьох ключових складових: стратегічного бачення, технологічної підтримки та активної участі персоналу. Лише за умови їх гармонійної взаємодії можна досягти стабільного розвитку підприємства.

Оптимізація бізнес-процесів виступає важливим інструментом підвищення ефективності діяльності підприємства. Вона дозволяє знизити витрати, підвищити продуктивність і забезпечити конкурентоспроможність у довгостроковій перспективі. Використання процесного підходу, реінжинірингу, систем моніторингу та цифрових технологій сприяє формуванню гнучких організаційних структур, здатних швидко адаптуватися до змін зовнішнього середовища. Для українських підприємств важливо поєднувати технічні інновації з розвитком компетенцій персоналу та формуванням інноваційної корпоративної культури.

Список використаних джерел:

1. Гончаренко, Н. В. Сучасні технології управління бізнес-процесами: монографія. – Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2022. – 298 с.

2. Григор’єва, Т. А., Сардак, С. Е. Управління бізнес-процесами: навчальний посібник. – Дніпро: Університет митної справи та фінансів, 2021. – 284 с.

3. Кузьмін, О. Є., Фещур, Р. В. Менеджмент організацій: сучасні концепції та технології: навчальний посібник. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2020. – 412 с.

СТРАТЕГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ПАРТНЕРСТВА У ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Казарян Олександра, *кандидат економічних наук, ст. викладач кафедри управління, фінансів та адміністрування Одеського інституту МАУП*
Тертицький Вадим, *студент 2 курсу магістратури спеціальності Менеджмент Одеського інституту МАУП*

Анотація*. У статті розглянуто питання формування та реалізації стратегії міжнародного партнерства підприємств у сучасних умовах глобалізації та інтеграції. Акцентовано увагу на важливості міжнародної кооперації для забезпечення конкурентоспроможності бізнесу, підвищення його інноваційного потенціалу та зміцнення ринкових позицій. Обґрунтовано роль партнерських відносин у створенні синергетичних ефектів, що сприяють сталому розвитку підприємства. Визначено основні напрями стратегічного управління міжнародним партнерством та окреслено виклики, які виникають у процесі його реалізації.*

Abstract*. The article examines the issues of formation and implementation of an enterprise's international partnership strategy under the conditions of globalization and integration. Emphasis is placed on the importance of international cooperation for ensuring business competitiveness, increasing its innovative potential, and strengthening market positions. The role of partnerships in creating synergetic effects that contribute to sustainable enterprise development is substantiated. The main directions of strategic management of international partnerships are identified, as well as the challenges that arise in the process of their implementation.*

У сучасній економіці міжнародне партнерство розглядається як ключовий інструмент розвитку підприємств, які прагнуть утвердитися на глобальному ринку. Глобалізаційні процеси зумовлюють необхідність налагодження тісних зв'язків із зарубіжними компаніями, постачальниками, інвесторами та інноваційними центрами [3]. В умовах високої конкуренції підприємства вже не можуть функціонувати виключно у внутрішньому середовищі, тому вихід на міжнародний рівень стає не лише можливістю, а й стратегічною необхідністю.

Формування стратегії міжнародного партнерства передбачає врахування багатьох чинників: економічних, політичних, культурних і технологічних. Успішні партнерські відносини ґрунтуються на взаємній довірі, спільних стратегічних інтересах та готовності до довгострокового співробітництва [1]. Такі відносини дозволяють підприємствам розширювати ринки збуту, диверсифікувати ризики, отримувати доступ до інноваційних технологій та сучасних управлінських практик.

Важливою складовою міжнародного партнерства є інноваційна кооперація. Сучасні компанії все частіше об’єднують ресурси для спільних науково-дослідних проєктів, розвитку цифрових рішень, упровадження «зелених» технологій. Це створює синергетичний ефект, який окреме підприємство не змогло б досягти самостійно [4].

Разом із тим, реалізація стратегії міжнародного партнерства супроводжується низкою викликів. Серед них — ризики політичної нестабільності, бар’єри міжкультурних комунікацій, правові відмінності між країнами, а також фінансові ризики, пов’язані з коливанням валютних курсів. Подолання цих викликів вимагає від підприємств впровадження системи ризик-менеджменту та гнучкого стратегічного управління.

Окремої уваги потребує питання вибору форм партнерства. Найбільш поширеними є стратегічні альянси, спільні підприємства, а також участь у міжнародних асоціаціях і кластерах. Вибір конкретної форми залежить від галузі, цілей співробітництва та рівня довіри між партнерами [2].

Таким чином, формування стратегії міжнародного партнерства у діяльності підприємств є складним і багатогранним процесом, який вимагає системного підходу. Його результативність визначається здатністю підприємства поєднувати стратегічні інтереси з можливостями міжнародних ринків, забезпечувати ефективну комунікацію та адаптуватися до глобальних змін.

Міжнародне партнерство виступає важливим фактором стратегічного розвитку підприємств у XXI столітті. Його ефективне формування та реалізація забезпечують не лише доступ до нових ринків, але й підвищують інноваційний потенціал та зміцнюють конкурентні позиції. Підприємствам, які прагнуть досягти сталого розвитку, необхідно інтегрувати міжнародну співпрацю у власні стратегічні плани, враховуючи ризики та можливості, що супроводжують глобалізаційні процеси.

Список використаних джерел:

1. Герасимчук В. Г. Менеджмент міжнародної конкурентоспроможності підприємств: навчальний посібник. – Київ: Кондор, 2019. – 340 с.

2. Ковтун О. І., Шершньова З. Є. Стратегічне управління: навчальний посібник. – Львів: «Новий Світ-2000», 2018. – 398 с.

3. Олексюк О. І. Глобалізація та економічна безпека підприємств: монографія. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2019. – 296 с.

4. Савчук В. П., Гончар Л. І. Міжнародний менеджмент: навчальний посібник. – Київ: КНЕУ, 2020. – 372 с.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

Жаданова Юлія, *кандидат економічних наук, доцент кафедри управління, фінансів та адміністрування Одеського інституту МАУП*
Шумков Віталій, *студент 2 курсу магістратури спеціальності Менеджмент Одеського інституту МАУП*

Анотація*. У статті досліджуються теоретичні та практичні аспекти удосконалення системи управління конкурентоспроможністю підприємства. Розглянуто ключові чинники, що впливають на рівень конкурентоспроможності в умовах глобалізації та динамічного ринкового середовища. Проаналізовано роль стратегічного управління, інноваційної діяльності, цифровізації та адаптивності бізнес-моделі у забезпеченні довгострокової конкурентної переваги. Особлива увага приділена інтеграції сучасних управлінських технологій, таких як управління знаннями, цифрові платформи та система збалансованих показників.*

Abstract*. The article explores the theoretical and practical aspects of improving enterprise competitiveness management. The key factors influencing competitiveness in the context of globalization and a dynamic market environment are considered. The role of strategic management, innovation, digitalization, and adaptive business models in ensuring long-term competitive advantage is analyzed. Particular attention is paid to the integration of modern management technologies, such as knowledge management, digital platforms, and the balanced scorecard system.*

Конкурентоспроможність підприємства є одним із головних критеріїв його успішності на ринку. В умовах динамічних трансформацій економіки, активного розвитку цифрових технологій та зростання глобальної конкуренції питання удосконалення системи управління конкурентоспроможністю набуває особливої актуальності [3].

Управління конкурентоспроможністю передбачає комплекс заходів, спрямованих на формування, підтримання та розвиток унікальних переваг підприємства. Важливим завданням є поєднання стратегічного бачення з гнучкістю операційної діяльності, що дозволяє швидко реагувати на зміни зовнішнього середовища.

Сучасні науковці та практики відзначають, що конкурентоспроможність підприємства формується під впливом низки ключових факторів: якості продукції та послуг, цінової політики, рівня інноваційності, здатності до цифрової трансформації, а також ефективності організаційної структури та корпоративної культури.

Одним із провідних інструментів удосконалення управління є стратегічне управління, що забезпечує узгодженість короткострокових і довгострокових цілей підприємства. Застосування інструментів стратегічного аналізу, таких як SWOT-аналіз, PESTEL-аналіз, модель п’яти сил Портера, дозволяє виявляти нові можливості та загрози, а також формувати обґрунтовані рішення щодо розвитку бізнесу.

Інновації виступають фундаментом конкурентоспроможності, адже саме вони забезпечують підприємствам здатність створювати нові продукти, підвищувати якість послуг і оптимізувати внутрішні процеси. Впровадження інноваційних рішень у виробничу та управлінську діяльність сприяє зростанню доданої вартості та посиленню позицій на ринку [1].

Значного поширення набуває цифровізація управління, яка дозволяє підвищувати ефективність бізнес-процесів, забезпечувати прозорість управлінських рішень і формувати нові канали взаємодії з клієнтами. Використання інформаційних систем класу ERP, CRM, а також Big Data та аналітики штучного інтелекту сприяє своєчасному прийняттю управлінських рішень та прогнозуванню змін ринкових тенденцій.

Окрему увагу слід приділити управлінню знаннями, яке забезпечує накопичення, збереження та ефективне використання інтелектуального капіталу. В умовах, коли швидкість обміну інформацією стає вирішальним фактором успіху, організації, які здатні ефективно управляти знаннями, отримують вагому конкурентну перевагу.

Система збалансованих показників (Balanced Scorecard) також є ефективним інструментом управління конкурентоспроможністю, адже дозволяє поєднати фінансові та нефінансові індикатори діяльності. Завдяки цьому підприємства можуть комплексно оцінювати свої результати, визначати стратегічні пріоритети та формувати політику розвитку [2].

Таким чином, удосконалення управління конкурентоспроможністю потребує інтеграції стратегічного управління, інновацій, цифрових технологій та управління знаннями. Це забезпечує підприємствам можливість адаптуватися до нових викликів, формувати унікальні конкурентні переваги та підтримувати стійкі позиції на ринку.

Висновки. Управління конкурентоспроможністю є багатогранним процесом, що охоплює стратегічне планування, інноваційну діяльність, цифровізацію бізнес-процесів та розвиток інтелектуального капіталу. Удосконалення цієї системи є необхідною умовою для забезпечення стійкого розвитку підприємств у сучасних економічних умовах. Використання

інтегрованих підходів та сучасних інструментів управління дозволить українським підприємствам посилити свої конкурентні позиції на внутрішньому та міжнародному ринках.

Список використаних джерел:

1. Гриценко, О. А. *Інноваційний розвиток підприємств: теорія і практика.* – Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2021. – 276 с.

2. Князевич, А. О., Раєвнєва, О. В. *Управління конкурентними перевагами підприємства.* – Дніпро: Університет митної справи та фінансів, 2022. – 298 с.

3. Кузьмін, О. Є., Мельник, О. Г. *Конкурентоспроможність підприємства: стратегія та механізми забезпечення.* – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2020. – 312 с.

ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЯК ЧИННИК КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Жаданова Юлія, *кандидат економічних наук, доцент кафедри управління, фінансів та адміністрування Одеського інституту МАУП*
Кравченко Андрій, *студент 2 курсу магістратури спеціальності Менеджмент Одеського інституту МАУП*

Анотація*. У статті розглянуто теоретичні та практичні аспекти формування інформаційної системи управління підприємством. Висвітлено сутність інформаційних систем, їх роль у сучасному менеджменті, а також основні підходи до побудови ефективного інформаційного середовища організації. Окреслено ключові проблеми впровадження та використання ІСУП, проаналізовано перспективи розвитку в умовах цифрової трансформації економіки.*

Abstract*. The article examines the theoretical and practical aspects of forming an enterprise management information system. The essence of information systems, their role in modern management, as well as the main approaches to building an effective information environment of an organization are highlighted. The key problems of implementation and use of MIS are outlined, and prospects for development in the context of the digital transformation of the economy are analyzed.*

Формування інформаційної системи управління підприємством є невід'ємним елементом сучасної концепції ефективного менеджменту. Потреба в ній виникає через постійне зростання обсягів інформації, яку необхідно обробляти для прийняття рішень, та збільшення складності бізнес-процесів у глобалізованій економіці. Традиційні методи роботи з інформацією поступово втрачають ефективність, адже паперові носії, розрізнені бази даних і локальні програми не здатні забезпечити швидкий доступ до необхідних відомостей. У таких умовах інтегровані інформаційні системи стають стратегічним ресурсом, що визначає конкурентоспроможність підприємства та його можливість адаптації до ринкових змін.

Інформаційна система управління виконує роль центрального механізму, який поєднує всі інформаційні потоки підприємства, забезпечуючи їх узгодженість та логічну структуру [1]. Завдяки цьому досягається безперервність управлінського процесу: від збирання первинних даних до їх аналізу, прогнозування й формування рекомендацій для стратегічних і тактичних рішень. Вона є інструментом, що дозволяє зменшити невизначеність, підвищити точність планування та знизити рівень управлінських ризиків.

Важливою характеристикою сучасних інформаційних систем є їх здатність

інтегрувати різні види даних – фінансові, виробничі, маркетингові, кадрові – в єдиному середовищі. Це дозволяє керівникам отримувати комплексне бачення діяльності підприємства та приймати більш обґрунтовані рішення [2]. Наприклад, завдяки системам ERP забезпечується наскрізне планування ресурсів, що дозволяє оптимізувати використання матеріальних, фінансових і трудових ресурсів. У свою чергу, використання бізнес-аналітики (BI) відкриває можливості для глибокого аналізу великих обсягів даних, виявлення прихованих закономірностей і формування прогнозів розвитку ринку.

Формування інформаційної системи управління передбачає не лише технічний, а й організаційний аспект. Важливим завданням є побудова ефективної комунікації між підрозділами підприємства, що ґрунтується на єдиній інформаційній базі. Це дозволяє уникнути дублювання даних, скоротити час на обробку інформації та забезпечити прозорість управлінських процесів [3]. Крім того, створення ІСУП передбачає врахування особливостей організаційної культури та готовності персоналу до використання нових технологій. Успішне впровадження інформаційної системи можливе лише за умови активної участі керівництва, належної підготовки працівників та створення стимулів для їхньої адаптації до цифрового середовища.

Разом із перевагами інформаційні системи несуть і певні виклики. Високі витрати на впровадження програмного забезпечення, закупівлю обладнання та його обслуговування часто стримують підприємства, особливо середнього й малого бізнесу, від масштабної цифровізації. Проблемою є також інформаційна безпека, адже зростання залежності від цифрових технологій підвищує ризики кіберзагроз. Ще одним фактором є психологічний бар’єр працівників, які не завжди готові довіряти автоматизованим системам та змінювати усталені методи роботи.

Перспективи розвитку інформаційних систем управління безпосередньо пов’язані з інтеграцією новітніх технологій. Штучний інтелект і машинне навчання поступово впроваджуються у сферу менеджменту, дозволяючи автоматизувати процеси аналізу даних та навіть прийняття рішень у стандартних ситуаціях. Хмарні сервіси надають підприємствам можливість працювати з інформацією незалежно від місця розташування, що особливо важливо в умовах глобалізації бізнесу. Зростає також значення мобільних застосунків, які дозволяють керівникам оперативно контролювати показники діяльності компанії у будь-який час. Очікується, що у найближчому майбутньому блокчейн стане важливим елементом інформаційних систем, адже ця технологія здатна забезпечити високий рівень захисту даних та прозорість усіх транзакцій.

Таким чином, інформаційна система управління підприємством є не лише інструментом автоматизації рутинних операцій, а й стратегічним ресурсом, що визначає конкурентні переваги організації. Її формування є складним, багаторівневим процесом, який охоплює технічні, економічні, організаційні та соціальні аспекти. Ефективна ІСУП дозволяє підприємству своєчасно реагувати на виклики зовнішнього середовища, зменшувати ризики та формувати умови для сталого розвитку. Незважаючи на складнощі впровадження, перспективи використання інформаційних систем у сфері управління відкривають нові можливості для підвищення продуктивності, оптимізації ресурсів і досягнення стратегічних цілей.

Список використаних джерел:

1. Laudon, K. C., & Laudon, J. P. (2020). Management Information Systems: Managing the Digital Firm. Pearson. – 648 p.

2. Stair, R., & Reynolds, G. (2019). Principles of Information Systems. Cengage Learning. – 560 p.

3. Мельник, Л. Г. (2021). Інформаційна економіка: навч. посіб. Суми: Університетська книга. – 428 с.

АДАПТИВНА СТРАТЕГІЯ ВИЖИВАННЯ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ДИНАМІЧНОГО ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Казарян Олександра, *кандидат економічних наук, ст. викладач кафедри управління, фінансів та адміністрування Одеського інституту МАУП*
Крамар Ігор, *студент 2 курсу магістратури спеціальності Менеджмент Одеського інституту МАУП*

Анотація*. Стаття присвячена дослідженню адаптивних стратегій виживання підприємств у динамічному та непередбачуваному зовнішньому середовищі. Визначено сутність поняття «стратегія виживання», її ключові характеристики та роль у забезпеченні стійкості бізнесу. Розкрито чинники зовнішнього середовища, що зумовлюють необхідність пошуку нових управлінських рішень, а також окреслено можливості підприємств у використанні інноваційних та гнучких підходів для підвищення конкурентоспроможності. Показано значення людського капіталу, інновацій та ризик-менеджменту у формуванні дієвої стратегії.*

Abstract*. The article is devoted to the study of adaptive survival strategies of enterprises in a dynamic and unpredictable external environment. The essence of the concept of "survival strategy", its key characteristics and its role in ensuring business resilience are determined. The factors of the external environment that necessitate the search for new management solutions are revealed, and the possibilities of enterprises in using innovative and flexible approaches to increase competitiveness are outlined. The importance of human capital, innovation, and risk management in the formation of an effective strategy is demonstrated.*

Виживання підприємства в сучасних умовах є однією з найбільш складних проблем менеджменту. Динамічне зовнішнє середовище формується під впливом глобалізаційних процесів, політичної та економічної нестабільності, технологічних інновацій, екологічних викликів та соціальних трансформацій. В таких умовах організація не може покладатися на статичні стратегії, адже вони швидко втрачають актуальність. Необхідність формування адаптивної стратегії обумовлена тим, що успіх у довгостроковій перспективі залежить не стільки від ресурсів, якими володіє підприємство, скільки від його здатності гнучко реагувати на зміни та використовувати їх у власних інтересах.

Адаптивна стратегія виживання спрямована на забезпечення гнучкості та стійкості бізнесу в умовах невизначеності. Вона ґрунтується на постійному моніторингу зовнішнього середовища, аналізі тенденцій ринку та конкурентної боротьби, а також на готовності до швидкої перебудови бізнес-процесів [1]. У цьому контексті важливим інструментом є

сценарне планування, яке дозволяє передбачати можливі варіанти розвитку подій і готувати підприємство до різних сценаріїв. Наприклад, під час фінансової кризи компанії, що мали альтернативні плани постачання та диверсифіковані ринки збуту, змогли уникнути різкого падіння виробництва, тоді як менш гнучкі структури були змушені згорнути діяльність.

Виживання підприємства неможливе без активного використання інновацій. Сучасні технології стають основою підвищення продуктивності, зниження витрат та створення нових бізнес-моделей. Особливо важливим є впровадження цифрових рішень, які дозволяють автоматизувати управлінські процеси, швидко адаптувати виробництво до змін попиту та працювати з великими масивами даних [3]. Українські підприємства, що активно впроваджують інноваційні технології, навіть у кризові роки здатні підтримувати конкурентоспроможність на зовнішніх ринках, тоді як компанії, орієнтовані лише на традиційні методи управління, опиняються у значно гіршому становищі [2].

Не менш важливим елементом стратегії є управління ризиками. У динамічному середовищі підприємство повинно не лише прогнозувати ймовірність кризових ситуацій, але й розробляти інструменти їх подолання. Це передбачає створення системи моніторингу та контролю, яка дозволяє своєчасно ідентифікувати загрози. Успішні компанії використовують ризик-менеджмент як постійний процес, а не разову дію. Наприклад, диверсифікація постачальників, створення резервних фондів і страхових механізмів значно підвищують здатність підприємства протистояти кризам.

Особливе значення у формуванні стратегії виживання належить людському капіталу. Саме персонал визначає, наскільки швидко організація здатна адаптуватися до нових умов. Розвиток компетенцій, постійне навчання, формування командної роботи та лідерських навичок дають можливість підприємству гнучко реагувати на виклики [4]. Практика доводить, що компанії, які інвестують у розвиток своїх співробітників, демонструють вищий рівень стійкості під час криз і швидше відновлюють діяльність після потрясінь.

У стратегічному контексті виживання не варто розглядати як просте збереження існування. Це процес, що передбачає пошук нових можливостей розвитку навіть у несприятливих умовах. Підприємство, яке застосовує адаптивну стратегію, не лише долає труднощі, а й може перетворювати кризові обставини на поштовх до зростання. Прикладом є компанії, які під час глобальної пандемії змогли швидко переорієнтувати виробництво на нові види продукції або перейти до онлайн-моделей ведення бізнесу, що дозволило їм не лише вижити, а й зайняти нові ринкові ніші.

Таким чином, стратегія виживання в умовах динамічного середовища повинна базуватися на адаптивності, інноваційності, розвитку людського капіталу та ефективному управлінні ризиками. Вона є комплексним підходом, що поєднує гнучке планування, впровадження новітніх технологій і формування організаційної культури, орієнтованої на зміни. Успішне застосування такої стратегії дозволяє підприємству не лише витримати виклики, але й перетворити їх на можливості для розвитку, забезпечуючи довгострокову стійкість і конкурентні переваги.

Список використаних джерел:

1. Віханський, О. С., Наумов, А. І. Менеджмент: підручник. – К.: Кондор, 2017. – 656 с.

2. Герасимчук, В. Г. Стратегічний менеджмент: навчальний посібник. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2020. – 372 с.

3. Мартиненко, В. Ф., Кириченко, О. А. Стратегічне управління підприємством: навчальний посібник. – Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2018. – 410 с.

4. Шершньова, З. Є. Стратегічне управління: підручник. – К.: КНЕУ, 2019. – 524 с.

УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ РИЗИКОВОГО СЕРЕДОВИЩА

Жаданова Юлія, *кандидат економічних наук, доцент кафедри управління, фінансів та адміністрування Одеського інституту МАУП*
Саламаха Олександр, *студент 2 курсу магістратури спеціальності Менеджмент Одеського інституту МАУП*

Анотація*. У статті досліджено сутність управління економічною безпекою підприємства в умовах зростаючої нестабільності зовнішнього та внутрішнього середовища. Розкрито зміст категорії «ризикозахищеність підприємства» як інтегрованої характеристики, що визначає здатність суб'єкта господарювання протидіяти негативним впливам, зберігаючи фінансову стійкість, організаційну ефективність та конкурентоспроможність. Особлива увага приділена питанням формування культури управління ризиками, розвитку інформаційної та кадрової безпеки, а також взаємозв'язку між ризикозахищеністю та антикризовим управлінням. Показано, що система економічної безпеки повинна ґрунтуватися на принципах стратегічного прогнозування, постійного моніторингу ризиків та оперативного реагування на кризові явища.*

Abstract*. The article examines the essence of enterprise economic security management in the context of increasing instability of external and internal environments. The concept of "enterprise risk protection" is revealed as an integrated characteristic that determines the company's ability to withstand negative influences while maintaining financial stability, organizational efficiency, and competitiveness. Special attention is paid to the issues of building a risk management culture, developing information and personnel security, as well as the interrelation between risk protection and crisis management. It is shown that the system of economic security should be based on the principles of strategic forecasting, continuous risk monitoring, and rapid response to crisis phenomena.*

Функціонування підприємств у сучасних умовах дедалі більше ускладнюється через динаміку ринкових процесів, непередбачуваність політичних змін та зростання глобальних викликів. Пандемія, економічні кризи, військові конфлікти та технологічні зрушення створюють середовище, у якому ризики є невід'ємною складовою господарської діяльності. В цих умовах особливого значення набуває управління економічною безпекою підприємства, адже від його ефективності залежить не лише збереження ресурсного потенціалу, а й можливість забезпечити сталий розвиток у довгостроковій перспективі.

Економічна безпека розглядається як багатовимірне поняття, що охоплює фінансову, виробничу, кадрову, інформаційну та організаційну складові. Кожна з них взаємопов'язана й у комплексі створює рівень ризикозахищеності підприємства [1]. Так, фінансова безпека забезпечує стійкість до коливань валютного курсу, інфляційних процесів чи нестабільності ринків капіталу. Кадрова складова відображає здатність утримувати кваліфікованих працівників, запобігати плинності кадрів і формувати сприятливий клімат у колективі. Інформаційна безпека набуває особливого значення у цифрову епоху, коли витік даних або кібератаки можуть завдати підприємству збитків не менших, ніж фінансові кризи [2].

Формування ризикозахищеності підприємства вимагає створення інтегрованої системи ризик-менеджменту. Його ключовим завданням є ідентифікація, оцінювання та контроль ризиків з урахуванням специфіки діяльності та галузевих особливостей. Важливим елементом цієї системи є стратегічне прогнозування: підприємства мають не лише реагувати на проблеми, коли вони виникають, а й передбачати можливі загрози та завчасно формувати механізми їхнього уникнення чи мінімізації.

Не менш значущим аспектом управління є розвиток культури управління ризиками. Вона передбачає, що кожен співробітник підприємства розуміє потенційні наслідки своїх рішень і вміє діяти з урахуванням можливих загроз. Для цього застосовуються внутрішні регламенти, тренінги, система внутрішнього контролю та інформаційні технології, які дозволяють відстежувати ключові показники діяльності й сигналізувати про відхилення [3].

Слід зазначити, що управління економічною безпекою тісно пов'язане з антикризовим менеджментом. Кризові явища рідко виникають раптово — зазвичай їм передують певні сигнали: зниження попиту, падіння фінансових показників, збільшення витрат чи поява нових конкурентів. Тому системи моніторингу ризиків мають бути інтегрованими у загальну систему стратегічного управління, що дозволяє підприємству діяти на випередження.

Таким чином, управління ризикозахищеністю підприємства — це не разовий захід, а безперервний процес, що вимагає постійного аналізу зовнішніх та внутрішніх чинників, оновлення стратегій і вдосконалення організаційних механізмів. Його кінцевою метою є не лише протидія загрозам, а й формування передумов для розвитку та зміцнення конкурентних позицій підприємства у довгостроковій перспективі.

Висновки. Підприємства, які прагнуть залишатися стабільними у турбулентному ринковому середовищі, повинні приділяти особливу увагу управлінню економічною безпекою. Це означає створення комплексної системи ризик-менеджменту, розвиток організаційної культури, впровадження інноваційних інформаційних технологій та

підвищення рівня кадрової й фінансової стабільності. Лише за таких умов підприємство здатне ефективно протистояти зовнішнім викликам і досягати стійкого розвитку.

Список використаних джерел:

1. Шапурова О. М. Антикризове управління підприємством: навчальний посібник. – Київ: Центр учбової літератури, 2021. – 312 с.

2. Лігоненко Л. О. Економічна безпека підприємства: підручник. – Київ: КНЕУ, 2019. – 463 с.

3. Ілляшенко С. М. Управління ризиками інноваційної діяльності підприємств: монографія. – Суми: Університетська книга, 2022. – 368 с.

РОЗДІЛ 3.
РОЗВИТОК НАУКОВОЇ ДУМКИ ОЧИМА МОЛОДІ (СТУДЕНТСЬКІ ПУБЛІКАЦІЇ)

АВТОМАТИЗАЦІЯ ПРОЦЕСІВ УПРАВЛІННЯ ГОТЕЛЕМ

Якимова Валерія, *студентка 2 курсу спеціальності «Менеджмент»*
Одеський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»
Поленчук Вікторія, *старший викладач кафедри управління, фінансів та адміністрування*
Одеський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП», vpolenchuk@i.ua

Анотація. Розглянуто особливості автоматизації процесів управління готелем в сучасних умовах.

Annotation. The features of automation of hotel management processes in modern conditions are considered.

Готельний бізнес сьогодні дуже сильно змінюється. Якщо раніше було достатньо просто правильно застелити ліжко і посміхнутися гостю на рецепції, то зараз цього вже замало. Сучасні гості очікують швидкості, зручності, нових технологій. І щоб вижити на цьому ринку готелям слід перебудовувати свої процеси. В іншому випадку конкуренти будуть попереду. Тому, одним із найсильніших інструментів для цього стає автоматизація.

Можливості автоматизації обслуговування придбали комплексний характер і охоплюють усі процеси функціонування готелю та взаємин з гостями. Будь-яка автоматизована система набудовується на різні технології роботи і дозволяє враховувати різні прискіпливі вимоги клієнтів. Разом з тим, система приносить у готель світову практику управління та контролю[3].

Результатом впровадження будь-якої автоматизованої системи управління в готелі є підвищення ефективності роботи, високий рівень сервісу для гостей та жорсткий фінансовий контроль.

Модульність та інтеграція ІТ дозволяє нарощувати їх функціональність зі зміною потреб готельного комплексу. Саме комплексний взаємозв’язок програмних модулів підвищує взаємодію готельних служб і відділів, а також рятує від подвійного введення інформації [1].

Надання виняткового сервісу стає необхідністю. Нові можливості, нові завдання інтеграції баз даних, інформаційний аналіз, двосторонній зв'язок з міжнародними системами бронювання та управління і є остаточною моделлю сучасних інформаційних готельних

технологій. Саме ці аспекти зумовлюють необхідність дослідження даної теми.

Питаннями вивченнявикористання автоматизованих систем в готельній галузі займається значна кількість науковців, таких як Козарчук М.В., Ільницька-Гикавчук Г., Посохов І. та інші. Проте дана тема потребує проведення постійного аналізу в силу своєї актуальності.

В сучасному світі понад 50% бронювань готелів здійснюється в режимі онлайн і ця цифра продовжує зростати. Розумний підхід не дозволяє відстати в цій життєво важливій галузі та вирішує багато проблем.

Автоматизовані системи допомагають регламентувати роботу персоналу, швидко оформлювати заселення та виселення клієнтів готелю, керувати запасами на кухні та складах та навіть спілкуватися з гостями через роботів. І це вже не фантастика, а справжня реальність, яку використовують по всьому світу[2].

Зараз у багатьох готелях працюють справжні роботи, які виконують різні функції:

- роботи – консьєржі зустрічають гостей, відповідають напитання,допомагають зорієнтуватися у готелі;
- роботи – носії доставляють багаж до номерів, носять їжу з ресторану;
- роботи – прибиральники підтримують чистоту в холах та коридорах.

Наприклад, у Японії, Henn-na Hotel більшість персоналу замінено роботами: від рецепції до доставки речей, а в США мережа A loft Hotels використовує роботів для доставки замовлень у номери. Це дає готелям можливості економії витрат на оплату праці, мінімізації помилок в роботі та створення яскравого інноваційного іміджу, який подобається гостям.

Ще одна велика перевага - автоматизовані системи управління персоналом, які: складають графіки змін, уникаючи перевтоми співробітників; допомагають керувати навантаженням; оцінюють продуктивність кожного співробітника; автоматично нараховують бонуси. Наприклад, такі програми як Oracle Hospitality Workforce Management або Kronos дозволяють повністю контролювати роботу співробітників без зайвої бюрократії. В результаті, працівники задоволені гнучким графіком роботи, а керівники тим, що все працює злагоджено та без збоїв.

Не менш важливим залишається питання автоматизації управління запасами на складі та кухні, яке дає можливість запобігти готелям таких проблем як зіпсовані продукти, нестача постільної білизни чи неправильне постачання. Саме автоматизовані системи дозволяють: відстежувати кількість запасів у реальному часі; автоматично зробити замовлення; контролювати терміни придатності продуктів.

Отже, надання виняткового сервісу – це вже скоріше дійсність ніж примара, яка забезпечує:

- оптимізацію витрат: менше витрат на зарплату і управління складом -більше прибутки від діяльності;

- підвищення ефективності: менше часу на прибирання - більше часу на покращення сервісу;

- персоналізація даних: більше інформації про вподобання постійних гостей -менше помилок у роботі.

- сильний імідж:готель, який використовує в своїй роботі автоматизовані системи – виглядає дуже сучасно та привабливо для клієнтів.

Донедавна українська готельна індустрія знаходилася в ізоляції від світових тенденцій розвитку і сьогодні переживає етап масштабної переорієнтації з паперово-ручного методу роботи на автоматизовані системи управління готелем. Приблизно 60% готельної індустрії України використовують різноманітні автоматизовані інформаційні технології (АІТ). Найвідомішими фірмами, що пропонують свій програмний продукт і сервісне обслуговування є: «Inter Hotel», «Lodging TouchLibica» - (JIібра Інтернешнл), «Intellect Service» (Вес Т Про) «UCS-UKR», «Галактика», «CITEK».

Без сумніву, комп'ютерні технології відкривають нові можливості в сфері управління та сервісу. Українські готелі все більше усвідомлюють необхідність використанні в своїй роботі АІТ, розуміючи, що це не розкіш, а умови виживання в сучасному готельному бізнесі. Майбутнє за швидкістю, комфортом та технологіями. І хто почне змінюватися зараз, той точно буде попереду завтра!

Список використаних джерел:

1. Автоматизована система управління готелем: складності вибору. Режим доступу: http://prootel.ru/teoriya-ipraktika/avtomatizirovannayasistema-upravleniya-gostinitsey-slozhnosti-vy/ (дата звернення 26.04.2025)
2. Вдосконалення послуг з бронювання в Готель. Режим доступу: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/7946/1/NRMSE2017_V3_P252- 253.pdf 4. (дата звернення 26.04.2025)
3. Електронн ісистеми бронювання. Ситуація на ринку. Режим доступу: http://prohotel.ru/news-7970/0/ (дата звернення 27.04.2025)
4. Нові технології для бронювання готелів за допомогою GoogleEarth.Режим доступу: http://prohotel.ru/article-15446/0/ (дата звернення 26.04.2025)

НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ГОТЕЛЬНОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Якимова Вікторія, *студентка 4 курсу спеціальності «Менеджмент»*
Одеський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»
Поленчук Вікторія, *старший викладач кафедри управління, фінансів та адміністрування*
Одеський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП», vpolenchuk@i.ua

Анотація. Розглянуто сучасні тенденції та перспективи розвитку готельного бізнесу в Україні в умовах воєнного стану та глобальних змін у туристичній індустрії.

Annotation. The article examines current trends and prospects for the development of the hotel business in Ukraine under martial law and global changes in the tourism industry

Готельний бізнес є невід'ємною складовою туристичної індустрії та відіграє важливу рольу формуванні економічного потенціалу країни. До початку повномасштабної війни туристичний сектор України перебував на шляху стабільного зростання, робив внесок у національну економіку країни в розмірі $1,6 млрд. та забезпечував 1,2 млн. робочих місць. Проте війна внесла свої корективи та спричинила падіння в'їзного туризму на 85%, що в свою чергу призвело до зниження доходів більш ніж на $1млрд. за підсумками 2024 року.

Незважаючи на ці виклики, готельний сектор України продовжує демонструвати стійкість та адаптованість. У першому півріччі 2024 року завантаження готелів у Києві зросло до 38%, що майже вдвічі більше, ніж за аналогічний період 2023 року. Дохідність на номер (RevPAR) також зросла – з 402 до 866 грн. за добу. У Львові завантаження готелів у вересні 2024 року становило до 60%, а в Буковелі – до 68%.

Крім того, на готельному ринку України, з 2024 по 2026 роки було заплановано реалізацію 45 нових проєктів готельно-апаратних комплексів і 108 котеджних містечок готельного типу. Заявлене поповнення номерного фонду становить для готелів та апартаментів – 6670 номерів, а для котеджних містечок – 3097 будинків.

Однак, сучасні умови функціонування готельного бізнесу в Україні характеризуються високим рівнем невизначеності та потребують впровадження сучасних інноваційних підходів до управління, маркетингу, а також обслуговування клієнтів. Крім того, виникає потреба в адаптації до нових реалій, зокрема впровадження екологічних практик, цифровізації послуг та орієнтації на внутрішній туризм.

Дослідження сучасних тенденцій розвитку готельного бізнесу було висвітлено в роботах вітчизняних науковців, таких як М.В. Козарчук, яка акцентувала свою увагу на впливі пандемії COVID-19, а також ролі соціальних мереж у просуванні готельних послуг[2]. В свою чергу, Ільницька - Гикавчук Г, приділила значну увагу стратегії розвитку готельного бізнесу

в умовах війни, зокрема питанню впровадження інновацій та цифрового маркетингу [1].Також, на порталі SUMYTODAY, у статті «Готельний бізнес майбутнього, тенденції та перспективи розвитку індустрії гостинності» підкреслюється важливість екологічних трендів та персоналізація послуг у сучасному готельному бізнесі [3].

Тому, на сьогодні, важливим є визначення ключових напрямків розвитку готельного бізнесу в Україні в умовах сучасних викликів та окреслення перспектив його подальшого зростання.

Туристські підприємства нашої країни активно формувалися в кінці 70-х – впродовж 80-х років минулого століття. На той час, майже всі готелі, мотелі, кемпінги, санаторії, бази відпочинку та туристські бази будувалися за проектами, які не відповідали міжнародним стандартам. В період масового туризму (60-80-ті рр..) їх інтенсивно експлуатували, а також несвоєчасно проводили поточні та капітальні ремонти. Це, в свою чергу, призвело до того, що багато таких будівель знесли та замінили їх оснащення. Тому, для того, щоб зміцнити матеріальну базу туристських підприємств, в Україні, під час незалежності, почала активно проводитися реструктуризація, модернізація та оновлення готельної сфери, будівництво нових об'єктів за рахунок власних коштів та іноземних інвестицій.

Сучасний стан та тенденції розвитку готельної індустрії країни можна охарактеризувати наступними параметрами:

- досягнення індустрії гостинності є доволі скромними, якщо брати до уваги загальносвітову тенденцію невпинного розвитку та зростання цієї сфери діяльності;

- основний готельний фонд в Україні, нажаль, не відповідає міжнародним стандартам;

- висококомфортабельні готелі, які були введені в експлуатацію за допомогою іноземних компаній, дозволили істотно скоротити існуючий дефіцит ланки готелів високого класу, призначеної для багатих клієнтів (вартість розміщення в таких готелях можна порівняти з вартістю розміщення в готелях найбільших столиць світу);

- нестача українських операторів на національному ринку готельних та туристичних послуг призвела до того, що пропозиції в цій сфері доволі не великі, з перевагою іноземних операторів.

Всі ці негативні складові, вимагають у фахівців, які працюють у вітчизняній сфері готельних послуг, створювати та шукати нові підходи в роботі, які б змогли забезпечити за допомогою колективних зусиль працівників усіх служб, постійного та ефективного контролю, удосконалення форм та способів обслуговування впровадження передового досвіду, новітньої техніки та технології.

Україна, як європейська держава, має чималі ресурси гостинності. Нею, як об'єктом все частіше цікавляться західні туристи. Цьому сприяло проведення в нашій країні заходів європейського рівня таких як «Євробачення», «Євро-2012». Зараз увага світу прикута до України у зв'язку з повномасштабною війною розв'язаною росією. В майбутньому, після закінчення війни, це призведе до збільшення бажаючих приїхати в нашу країну у якості туристів. Тому, на сучасному етапі, для України дуже важливо збільшувати кількість якісних готелів на усіх ринкових сегментах, як під управлінням національних операторів, так і міжнародних брендів. Це можливо досягти тільки за умов використання наступних складових:

1. Екологічної стійкості та свідомого ставлення до екології. Сучасні мандрівники віддають перевагу готелям, які впроваджують екологічно чисті практики. Це включає використання енергозберігаючих технологій, зменшення кількості відходів, та застосування екологічно чистих матеріалів.

2. Цифровізації та інновацій. Сьогодні готелі активно впроваджують новітні технології, такі як мобільний чек-ін, голосові асистенти у номерах, персоналізовані рекомендації на основі даних, а також використання штучного інтелекту та автоматизації процесів.

3. Адаптації до умов війни. Готельний сектор України проходить етап активної адаптації. Багато готелів впроваджують нові сервіси, такі як довгострокова оренда, коворкінг та орієнтація на внутрішній туризм, що допомагає виживати в мовах скороченого туристичного потоку та економічної нестабільності.

4. Інтеграції цифрових та мультимедійних технологій. Це один із ключових трендів останніх років, який використовує готельний бізнес в умовах постійно зростаючої конкуренції та зміни споживчих очікувань (табл.1)[3].

Таблиця 1.

Сучасні технології готельної галузі

Напрямок	**Опис**	**Приклад використання**
1	**2**	**3**
Мобільні додатки	Дозволяють здійснювати бронювання , реєстрацію (chek-in /chek-out) замовлення послуг безконтактно	Reikartz Hotels&Resorts має власний мобільний додаток з повним набором функцій
Вертуальні тури (360°)	Онлайн-екскурсії по номерахі території готелю формують довіру потенційних клієнтів	Premier Hotels запровадив 3D-тури на сайті
Система Smart Room	Керування освітленням, температурою, телевізором за допомогою смартфона або голосу	Готелі класу люкс у Києві (наприклад, Bursa Hotel) впровадили такі рішення

Кіоски самообслуговування	Гості можуть самостійно пройти реєстрацію через сенсорні термінали	Активно використовуються у великих готелях міжнародних мереж (Hilton.Ibis)
CRM- системи	Автоматизують управління базою клієнтів, дозволяють персоналізувати пропозиції	Використовуються в системі управління готелем PMS (Property Management System)
Штучний інтелект (AI)	Віртуальні помічники, автоматизовані відповіді на запити, аналіз даних гостей	MarriottInternational впровадив чат-боти для підтримки клієнтів

Отже, попри складні умови, готельний бізнес в Україні не лише зберігає свою життєздатність, ай демонструє потенціал для подальшого розвитку. Це зумовлює необхідність постійного дослідження нових напрямків розвитку готельної галузі, зокрема подальшого впровадження інноваційних технологій, екологічних практик та адаптаційних стратегій, що в свою чергу призведе до підвищення конкурентоспроможності українських готелів на внутрішньому та міжнародному риках. Не менш важливим залишається підтримка гостинної сфери з боку держави та активне використання сучасних практик управління в цьому напряму.

Список використаних джерел:

1. Ільницька - Гикавчук Г. Стратегія розвитку готельного бізнесу в умовах війни // Економіка і регіон. – 2023. – №1(88). – С. 45–50. Режим доступу: https://journals.nupp.edu.ua/eir/article/view/2873 (дата звернення 16.04.2025р.)

2. Козарчук М. В. Сучасні напрями розвитку готельного бізнесу та їх впровадження в Україні : кваліфікаційна робота бакалавра : Туризм / Козарчук Марина Вадимівна. – Київ, 2021. – 75 с.– Режим доступу: https://ir.library.knu.ua/handle/123456789/3537 (дата звернення 16.04.2025р.)

3. Готельний бізнес майбутнього, тенденції та перспективи розвитку індустрії гостинності – SUMYTODAY. – 2024. – 13 грудня. Режим доступу: https://sumytoday.in. (дата звернення 16.04.2025р.)

УПРАВЛІННЯ КОНФЛІКТАМИ НА ПІДПРИЄМСТВІ ТА МЕТОДИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Український Денис, *магістрант, ПрАТ «ВНЗ «МАУП»» м. Київ,*
denys.ukrainskyy@gmail.com
Братусь Ганна, *доктор економічних наук, доцент*

Конфлікт є природною складовою соціального життя й неминуче супроводжує взаємодію людей у будь-яких сферах. Його не можна розглядати лише як негативне явище - хоча конфлікти можуть знижувати ефективність роботи, ускладнювати комунікацію та руйнувати міжособистісні стосунки, вони також здатні слугувати поштовхом до позитивних змін. За певних умов конфлікт може стати стимулом для розвитку, оновлення організаційних підходів, вирішення накопичених проблем і підвищення згуртованості колективу.

Питання про можливість існування людства без конфліктів порушувалося ще з давніх часів. Традиційно конфлікти сприймалися як аномалії або прояви внутрішніх дисфункцій в організації чи суспільстві. Проте сучасні дослідження й управлінська практика підтверджують: конфлікт є невід'ємним елементом будь-якої соціальної системи. Він не лише відображає суперечності, що виникають між людьми, а й відкриває можливості для їхнього подолання через конструктивний діалог.

Відтак конфлікт не можна ігнорувати - ним потрібно вміти керувати. Управління конфліктами - це цілісний процес, що включає виявлення, аналіз, профілактику, регулювання та вирішення конфліктних ситуацій. Його мета полягає не лише в запобіганні негативним наслідкам, таким як стрес, зниження продуктивності чи погіршення морального клімату, але й у використанні позитивного потенціалу конфлікту[2]. Адже правильно скерований конфлікт може слугувати каталізатором змін, інструментом покращення внутрішніх процесів та підвищення ефективності командної роботи.

Науковці дають різні визначення поняття «конфлікт», проте всі вони зводяться до розуміння його як форми взаємодії, в якій інтереси, погляди чи цілі сторін вступають у суперечність. Наприклад, конфлікт можна визначити як ситуацію, коли дії одного суб'єкта - свідомо або несвідомо - порушують плани іншого [1]. Або ж як зіткнення позицій, поглядів, інтересів принаймні двох сторін, що набуває форми відкритого чи прихованого протистояння [3].

Таким чином, конфлікт є не лише викликом, а й важливою можливістю для особистісного зростання, удосконалення управлінських підходів і розвитку організації загалом. Ефективне управління конфліктами стає однією з ключових компетенцій сучасного

керівника та важливим чинником забезпечення стабільної, здорової та результативної атмосфери в колективі.

У практичній площині управління конфліктами в системі менеджменту персоналу передбачає використання комплексу ефективних методів і підходів [1-4]:

1. Конфліктологічні програми - спеціально розроблені навчальні й тренінгові курси, які формують у працівників навички конструктивної поведінки в конфліктних ситуаціях, покращують емоційну стійкість і комунікативні здібності.

2. Медіація - добровільний процес залучення нейтральної третьої сторони (медіатора) для врегулювання конфлікту шляхом діалогу, у якому обидві сторони прагнуть дійти взаємоприйнятного рішення.

3. Комунікативні технології - техніки, спрямовані на покращення міжособистісного спілкування, зменшення непорозумінь та запобігання ескалації конфліктів (активне слухання, зворотний зв'язок, емпатія тощо).

4. Аналіз причин конфлікту - систематичне дослідження витоків і передумов конфліктної ситуації для визначення оптимальних способів її подолання. Це дозволяє ліквідувати не лише наслідки, а й джерело проблеми.

5. Превентивні заходи - дії, спрямовані на запобігання конфліктам ще до їх виникнення, зокрема: прозора комунікація, чіткий розподіл обов’язків, справедлива система мотивації.

6. Альтернативні методи розв’язання конфліктів - це арбітраж, колективне обговорення, неформальні переговори, фасилітація, коучинг тощо. Вони дозволяють уникнути жорсткої конфронтації, знаходячи компромісні рішення поза формальними процедурами.

7. Ролі та відповідальність - чітке визначення обов’язків і повноважень кожного учасника організаційного процесу зменшує ризик виникнення конфліктів через дублювання функцій чи незрозумілі очікування.

8. Технологічні рішення - використання спеціалізованого програмного забезпечення (CRM-системи, HR-аналітика, платформи для збору зворотного зв’язку), яке допомагає вчасно виявляти проблемні зони та оптимізувати внутрішню комунікацію.

Жоден із наведених методів управління конфліктами не гарантує абсолютного успіху, тому в управлінській практиці організацій зазвичай застосовують комплексний підхід. Поєднання кількох стратегій і засобів водночас дозволяє досягати більшої ефективності в розв’язанні конфліктних ситуацій та забезпечувати стабільну і продуктивну атмосферу в колективі. Такий підхід сприяє досягненню довгострокових цілей організації.

Серед усіх інструментів, що використовуються в процесі управління конфліктами, особливої уваги заслуговують комунікативні технології. Вони відіграють ключову роль у запобіганні конфліктам, адже завдяки налагодженій комунікації зменшується кількість непорозумінь і зростає рівень взаєморозуміння між працівниками. Важливо також зазначити, що сучасні цифрові засоби - такі як електронна пошта, онлайн-конференції, месенджери та соціальні платформи - значно спрощують обмін інформацією, особливо в умовах дистанційної роботи або в міжнародних командах[4].Інструменти спільної роботи, як-от платформи для колективного редагування документів чи управління проектами, не лише оптимізують процеси, але й сприяють зближенню учасників команди. Це створює основу для конструктивного діалогу, колективного прийняття рішень і зміцнення міжособистісних зв'язків у межах організації.

Отже, конфлікти, незважаючи на свою потенційну деструктивність, є невід'ємною частиною людської взаємодії та важливим фактором розвитку як особистості, так і організації. Ефективне управління конфліктами - це не лише засіб мінімізації ризиків, а й інструмент позитивних змін. Використання комплексу методів, зокрема конфліктологічних програм, медіації, комунікативних технологій, превентивних заходів і сучасних ІТ-рішень, дозволяє не лише долати суперечності, а й перетворювати їх на ресурс для зміцнення команди, покращення управлінських процесів і досягнення стратегічних цілей. Найбільшої ефективності досягають ті організації, які поєднують різні підходи та надають пріоритет налагодженій комунікації.

Список використаних джерел:

1. Городняк І.В. Управління конфліктами в організації. Збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції «*Сучасні світові тенденції економіки, обліку, фінансів і права*». Полтава, 2022. С. 22-23.
2. Городняк, І. В. Методологічні засади дослідження управління конфліктами в організації. *Проблеми сучасних трансформацій*. Серія: економіка та управління, 2022. №6. URL: https://reicst.com.ua/pmt/article/view/2022-6-04-01/2022-6-04-01.
3. Двуліт З.П., Петрова Я.Ю. Типи конфліктів персоналу та шляхи їх вирішення в діяльності підприємства. *Економіка та держава*, 2021. №12. С. 35-40.
4. Леонов О.О., Леонова Т.М. Управління конфліктами в системі ефективного управління організації. *Економіка та суспільство*, 2023. Вип.55. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2834/2757

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ТА ЇХ ВПЛИВ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ

***Бекергердт Олександр**, студент 2 курсу магістратури спеціальності «Менеджмент» Одеського інституту МАУП*
***Кузнєцова Ольга**, кандидат економічних наук, доцент кафедри управління, фінансів та адміністрування Одеського інституту МАУП*
olkuzya80@ukr.net

У сучасних умовах глобальної конкуренції якість продукції є одним із визначальних факторів успіху підприємства. Традиційні методи контролю якості поступово доповнюються інноваційними підходами, що сприяють удосконаленню виробничих процесів, оптимізації ресурсів та підвищенню ефективності управління.

Інноваційні технології та методи управління якістю не лише забезпечують відповідність продукції сучасним стандартам, але й формують довгострокову конкурентну перевагу компанії. Автоматизація, цифровізація, впровадження штучного інтелекту та аналітичних систем дають змогу оперативно виявляти дефекти, прогнозувати ризики та підвищувати рівень задоволеності споживачів[4].

Інновації відіграють ключову роль у підвищенні конкурентоспроможності підприємств, оскільки вони сприяють створенню унікальних продуктів, вдосконаленню бізнес-процесів та швидкій адаптації до змін ринкового середовища. У сучасних умовах жорсткої конкуренції компанії мають постійно впроваджувати нові технологічні рішення, щоб не лише відповідати вимогам споживачів, а й відкривати нові ринкові можливості через продукти з доданою вартістю.

Теоретичні моделі інновацій, такі як технологічні, процесні та організаційні, визначають різні підходи до покращення діяльності підприємств. Технологічні інновації спрямовані на впровадження новітніх технологій, що підвищують якість та продуктивність продукції. Вони дають змогу компаніям створювати конкурентну пропозицію з унікальними характеристиками, що відрізняються від аналогів на ринку[2].

Процесні інновації орієнтовані на оптимізацію внутрішніх операцій, що допомагає зменшити витрати та підвищити ефективність виробництва. Це дозволяє підприємству пропонувати продукцію за більш конкурентними цінами, зміцнюючи його позиції на ринку.

Організаційні інновації включають зміни в управлінській структурі, стилі керівництва, комунікаційних процесах та корпоративній культурі. Вони сприяють підвищенню гнучкості

підприємства, дозволяючи йому оперативно реагувати на зміни зовнішнього середовища та ринкові виклики.

Інтеграція інноваційних рішень у систему управління є необхідною умовою для довгострокової конкурентоспроможності. Важливим завданням для компаній є не лише впровадження окремих нововведень, а й розробка комплексної інноваційної стратегії, що охоплює весь життєвий цикл продукції та гарантує її постійне вдосконалення [1].

Формування такої стратегії дозволяє підприємству не тільки адаптуватися до сучасних умов, але й реалізувати інноваційні рішення, які сприятимуть підвищенню продуктивності, оптимізації витрат та покращенню якості продукції. Проте її ефективність залежить від здатності компанії використовувати інновації як стратегічний інструмент для створення конкурентної переваги.

Аналіз результативності інноваційного розвитку є критично важливим для успіху підприємства. Постійне вдосконалення управлінських рішень та ресурсного забезпечення допомагає не лише підтримувати стабільність компанії, а й активно адаптувати її діяльність до змінного ринкового середовища.

Процес оцінки ефективності інноваційних рішень включає кілька ключових етапів, кожен з яких має важливе значення для визначення їхньої успішності та впливу на підприємство:

- Аналіз потенціалу інновацій – на початковому етапі проводиться оцінка ризиків та очікуваних вигод від впровадження нових технологій. Аналізуються рентабельність, прогнозована окупність проєкту та можливі соціальні наслідки для компанії.

- Оцінка результатів інновацій – після впровадження нових рішень підприємство здійснює детальний аналіз отриманих показників. Вимірюється фінансова ефективність (рівень доходу, прибутковість, собівартість продукції), операційна продуктивність (швидкість виробництва, обсяг продукції) та додаткові аспекти, включаючи екологічний і соціальний вплив.

- Порівняння результатів із запланованими цілями – на цьому етапі проводиться співставлення фактичних результатів із початковими прогнозами. Це дозволяє виявити відхилення від запланованих показників та внести необхідні корективи у стратегію.

- Корекція та вдосконалення стратегії – отримані дані використовуються для оптимізації майбутніх інноваційних проєктів. Адаптація до поточних ринкових умов допомагає підприємству підвищити конкурентоспроможність та ефективність управлінських рішень[4].

Такий підхід дозволяє не лише контролювати ефективність інновацій, а й забезпечити їхню довгострокову користь для розвитку підприємства.

Сучасні підприємства зіштовхуються з підвищеними вимогами щодо екологічної та соціальної відповідальності з боку споживачів, інвесторів і регуляторних органів. У цьому контексті сталий розвиток відіграє ключову роль у формуванні ефективних інноваційних стратегій, оскільки сприяє оптимізації ресурсів, зниженню негативного впливу на довкілля та підвищенню довіри до компанії.

Одним із важливих напрямків реалізації принципів сталого розвитку є інвестування в екологічно чисті технології, які дозволяють зменшити шкідливі викиди, скоротити споживання енергоресурсів та раціонально використовувати природні ресурси. Використання альтернативних джерел енергії, таких як сонячні та вітрові електростанції, сприяє не лише економії коштів, а й зменшенню вуглецевого сліду підприємства.

Другим важливим аспектом є застосування екологічно чистих матеріалів у виробництві. Використання перероблених або біорозкладних матеріалів допомагає мінімізувати негативний вплив на навколишнє середовище та сприяє розвитку екологічно відповідального бізнесу. Підприємства, що активно впроваджують такі практики, не лише зменшують свою екологічну шкоду, але й підвищують свою конкурентоспроможність завдяки зростанню довіри з боку споживачів[2].

Соціальна відповідальність також є важливою складовою інноваційної стратегії. Інвестиції в соціальні програми, покращення умов праці, підтримка місцевих громад сприяють формуванню позитивного іміджу компанії та зміцненню її взаємодії із суспільством. Такі ініціативи можуть підвищити лояльність споживачів і сприяти довгостроковому успіху підприємства.

У сучасному бізнес-середовищі інтеграція інновацій є необхідною умовою забезпечення стабільності та конкурентоспроможності підприємств. Формування культури інновацій, впровадження сучасних технологій та раціональне використання ресурсів сприяють оптимізації виробничих процесів, підвищенню якості продукції та ефективності роботи компанії.

Таким чином, інновації, що враховують принципи сталого розвитку, не лише забезпечують довгострокові конкурентні переваги, а й допомагають підприємствам адаптуватися до нових викликів, сприяючи їх стабільному розвитку.

Висновки. Інновації є визначальним фактором конкурентоспроможності підприємств у рамках сталого розвитку. Завдяки інтеграції інноваційних стратегій компанії можуть не

лише адаптуватися до змін зовнішнього середовища, а й відкривати нові перспективи для зростання та розвитку.

Впровадження екологічних і соціально відповідальних практик, удосконалення виробничих процесів, використання сучасних технологій та покращення якості продукції формують основу довгострокової стійкості підприємства.

Запропоновані підходи, зокрема розвиток культури інновацій, глибокий аналіз ринкових потреб, інвестиції у новітні технології, оптимізація бізнес-процесів, співпраця з науковими установами та орієнтація на високі стандарти якості, сприяють підвищенню конкурентоспроможності компаній у сучасному динамічному бізнес-середовищі.

Список використаних джерел.

1. Горник В. Г. Вплив держави на формування інноваційної моделі розвитку україни. Право та державне управління. 2019. Т. 1, № 2 (35). С. 156–167. URL: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/2_2019/tom_1/27.pdf

2. Грабовська І. Роль інновацій в забезпеченні конкурентоспроможності та сталого розвитку промислових підприємств. Вісник Хмельницького національного університету. 2019. Т. 1, № 4. С. 12–17. URL: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2021/01/4-17.pdf

3. Костриченко В. М. Практичні аспекти підвищення конкурентоспроможності підприємства. Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Серія «Економічні науки». 2019. Вип. 1. С. 90–103.

4. Кошельок Г. В., Царьов О. С. Фактори, що впливають на конкурентоспроможність підприємства. Вісник Одеського національного економічного університету. 2017. № 6. С. 89–92.

5. Легкий В. І. Етапи оцінки конкурентоспроможності підприємства та види стратегій її підвищення. Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. 2015. № 11. С. 267–273.

6. Омельчак Г. В. Особливості формування конкурентоспроможності підприємств в умовах воєнного стану. Економічний простір. 2023. № 184. С. 114–117.

НЕЙРОПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЕРОТИЧНИХ ФАНТАЗІЙ

Сапега Павло, студент 4 курсу спеціальності «Психологія»
Одеського інституту МАУП
housefit.2017@gmail.com
Кузнецова Анастасія, старший викладач кафедри загальнонаукових,
соціальних та поведінкових дисциплін
Одеського інституту МАУП

Анотація. В тезах розглядається природа виникнення еротичних фантазій, як складного психологічного феномену. Особливу увагу приділено формуванню фантазій, що визначає їх зміст та динаміку.

Abstract. The nature of erotic fantasies as a complex psychological phenomenon is considered in the thesis. Particular attention is paid to the formation of fantasies, which determines their content and dynamics.

Вступ. Еротичні фантазії є універсальним аспектом людської психіки, що відображають складну взаємодію між уявою, емоціями, пам'яттю та соціокультурним контекстом. Дослідження еротичних фантазій дозволяє як зрозуміти механізми сексуальності, так і отримати інсайти про функціонування підсвідомого. У сучасному світі, де сексуальність дедалі більше нормалізується, нейропсихологічний аналіз фантазій відкриває нові можливості для психотерапії, сексології та соціальних наук.

Постановка проблеми. Теоретичні підходи до розуміння виникнення еротичних фантазій розділені на два табори. Психоаналітична парадигма, започаткована З. Фрейдом, розглядає фантазії як прояви несвідомих бажань, конфліктів, імпульсів. Натомість когнітивно-нейропсихологічний підхід інтерпретує їх як продукт активної переробки інформації, що залежить від пам'яті, уяви, та нейронних мереж. Така дихотомія створює потребу в інтегрованому аналізі, який здатен поєднати глибинні інсайти психоаналізу даними нейронауки.

Аналіз останніх досліджень. Дослідження феномену еротичних фантазій привертає увагу науковців різних галузей, серед яких ключовими персонами є: З. Фройд – засновник психоаналітичної теорії, який розглядав еротичні фантазії як прояв несвідомих потягів і конфліктів; Ж. Лакан – зробив акцент на символічній природі фантазій та їх зв'язку з мовою і суб'єктним досвідом; Д.Б. Уотсон – представник біхевіоризму, чиї ідеї вплинули на розуміння формування сексуальних реакцій через обумовлення; А.Т. Бек – один із засновників когнітивної психології; Д. Бірінг – психолог, який досліджував еротичні фантазії в контексті еволюційної психології; Ерік Клінгенберг – соціолог, який проаналізував вплив

соціокультурних факторів на формування сексуальних уявлень і поведінки в сучасному суспільстві; С.Дж. Рахман – нейропсихолог, чиї роботи з нейровізуалізації допомогли виявити мозкові патерни, пов'язані з генерацією еротичних сценаріїв. Дані науковці, спираючись на різні теоретичні підходи сформували комплексне розуміння еротичних фантазій як багатогранного феномену, що поєднує індивідуальний досвід, біологічні процеси, та соціальні впливи.

Метою дослідження є аналіз нейропсихологічних механізмів виникнення еротичних фантазій, виявлення їх зв'язку з пам'яттю, уявою, травматичним досвідом та культурним контекстом.

Виклад основного матеріалу дослідження. Еротичні фантазії становлять складний психологічний феномен, що виникає на перетині нейропсихологічних процесів, когнітивної активності, емоційної регуляції, та соціокультурної детермінації. За своєю суттю, це один із різновидів кінку, який формується у молодості під впливом певних факторів чи емоцій[2].

Психоаналітична теорія, започаткована З. Фройдом і розвинена Ж. Лаканом, трактує еротичну фантазію як відображення несвідомих потягів і конфліктів, що має символічний характер і корелює з дитячими переживаннями. Особистість людини формується під впливом переживань раннього дитинства та у своєму розвитку проходить п'ять психосексуальних стадій, а у випадку несприятливих умов може застрягати на одній з них, що можна спостерігати за певними характерологічними та поведінковими особливостями [6]. Водночас, біхевіористський підхід, базуючись на принципах асоціативного навчання, аналізує поведінку як набір реакцій на зовнішні стимули, ігноруючи внутрішні психологічні процеси, такі як думки та емоції. За цим твердженням вважається, що поведінка формується через певний вид обумовлювання та може бути змінена за допомогою відповідних подразників або покарань [1]. Згодом когнітивна психологія переосмислила еротичні образи як результат активної обробки інформації, де ключову роль відіграють пям'ять, уява та уявне маніпулювання досвідом.

Сучасні дослідження нейровізуалізації дозволили виявити характерні нейрофізіологічні патерни, пов'язані з генерацією еротичних сценаріїв, а спираючись на те, що права і ліва півкулі мозку протилежні за функціями, можна зробити висновок, що мозок працює не за стереотипами, а динамічно, так би мовити, керуючись ситуацією [8]. Виходячи з цього, в основі уяви, що лежить в структурі еротичних фантазій, лежить координація декількох мозкових областей, зокрема префронтальної кори головного мозку, яка відповідає за планування, когнітивний контроль і побудову ментальних образів; парагіпокампальної звивини, що відіграє роль у формуванні просторової пам'яті [5], та інтегрує контекстуальні

характеристики; зорової кори, яка відповідальна за отримання, інтеграцію та обробку візуальної інформації[4]. Головну роль в цьому процесі відіграє мережа пасивного режиму роботи мозку, яка активується в стані внутрішньої зосередженості, сприяючи доступу до епізодичної пам'яті та автобіографічних даних, що часто лежать в основі фантазійних сценаріїв. Компіляція еротичних фантазій формується за рахунок інтеграції епізодичної(забезпечує включення особистих сексуальних переживань), семантичної (містить культурно обумовлені архетипи), та сенсорної пам'яті (дозволяє реконструювати дотики, зорові та слухові враження, надаючи їм реалістичності). Таким чином, зміст фантазій не лише віддзеркалює суб'єктивний досвід, а й репрезентує трансформовану реконструкцію спогадів, що часто підсилюється афективними компонентами. Емоційна модуляція, опосередкована структурами лімбічної системи, формує афективне забарвлення фантазій, підсилюючи або змінюючи їх, залежно від емоційного стану індивіда. Афективні стани різної валентності та інтенсивності можуть радикально переосмислювати сюжетні мотиви еротичних уявлень, в наслідок гнучкості і контекстуальної залежності фантазійних конструкцій. Особливу увагу привертає феномен еротичних фантазій в контексті психотравми, як захисної реакції психіки, що не дає на повну проявити потенціал особистості, отримувати корисний досвід та мати наповнене життя [7]. Особи з ПТСР демонструють підвищену активність мигдалини та знижену функціональну взаємодію з префронтальною корою під час відтворення сексуальних сценаріїв, які несуть елементи травматичного досвіду. Такі фантазії можуть слугувати механізмом повторного проживання та інтрапсихічного опрацювання травми, трансформуючи деструктивні образи в контрольовані еротичні сюжети, що потенційно сприяє процесу психологічної адаптації.

Також, на зміст і структуру еротичних фантазій суттєво впливають соціокультурні фактори. Культурні сценарії, що транслюються через мас-медіа, релігійні уявлення, гендерні ролі та нормативні установки, інтеріоризуються на рівні семантичної пам'яті й стають основою для формування фантазійних моделей. У суспільствах з індивідуалістичною орієнтацією переважають фантазії, пов'язані з автономією, свободою вибору та особистісною ініціативою, тоді як у колективістських культурах спостерігається схильність до фантазій, де ключовими є взаємозалежність і соціальна гармонія. При цьому соціальні табу та механізми цензури, парадоксальним чином, посилюють привабливість заборонених тем. Ефект забороненого бажання, частково пояснюється фрейдистською концепцією витіснення та психологічними феноменами, на прикладі, ефекту Барнума або ефекту суб'єктивного підтвердження. Це когнітивна ілюзія, яка характеризується тим, що люди схильні вважати, що

невизначені та досить узагальнені описи їх особистості стосуються їх зокрема. Даний ефект може бути пояснений тим, що люди мають тенденцію бачити те, що хочуть бачити [3].

Висновок. Багатовимірна природа еротичних фантазій є складним психофізіологічним та соціокультурним феноменом, що з нейропсихологічної точки зору постає як динамічний конструкт, створений в результаті взаємодії префронтальної кори, парагіпокампальної звивини, зорової кори, та мережі пасивного режиму мозку. Дані структури інтегрують епізодичну, семантичну та сенсорну пам'ять, формуючи емоційно насичені сценарії, що відображають особистий досвід та культурно сформовані архетипи. Синтез теорій З. Фройда та Ж. Лакана з сучасними даними нейровізуалізації свідчить, що еротичні фантазії являють собою гібридний феномен, у якому несвідомі імпульси фільтруються через свідомі когнітивні структури, та модулюються соціокультурними нормами і особистісною історією. Спираючись на цей факт, можна визначити, що подібні фантазії можуть виступати як форма внутрішньої психологічної адаптації, що в концепції "наративної експозиції" дозволяє людині "переписати" травматичні події в контрольованому наративі. Еротичні фантазії є унікальним вікном у людську психіку. Їх вивчення вимагає міждисциплінарного підходу, на меті якого має бути інтеграція нейропсихологічних інсайтів з психодинамічною глибиною. Люнгітюдні підходи до вивчення даного феномену мають вагомий терапевтичний потенціал.

Список використаних джерел:

1. Біхевіоризм або поведінкова психологія. Електронний ресурс. URL: https://psyhologer.com.ua/bikhevioryzm/
2. Еротичні фантазії: про що мріють чоловіки та жінки. Електронний ресурс. URL: https://brokensofa.com.ua/erotichn-fantaz-pro-shcho-mr-yut-cholov-ki-ta-zh-nki
3. Ефект Барнума або ефект суб'єктивного підтвердження. Електронний ресурс. URL: https://www.psykholoh.com/post/
4. Зорова кора. Електронний ресурс. URL: https://vitreum.ro/uk/
5. Лімбічна система. Електронний ресурс. URL: https://ukrayinska.libretexts.org/
6. Психоаналітичний метод. Електронний ресурс. URL: https://psyhology.space/psypedia-post/psyhoanalitychna-psyhoanaliz/
7. Психотравма: що треба знати про психологічну травму, щоб її позбутися. Електронний ресурс. URL: https://mentoly.com.ua/blog/trauma
8. Психофізіологічні особливості діяльності мозку дитини. Електронний ресурс. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/3523/1/O_Kocherga_PS_5_IPPO.pdf

ПІКЛУВАННЯ ПРО ЗДОРОВ'Я В КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНИХ ЧИННИКІВ СТАВЛЕННЯ ДО ЗДОРОВ'Я

Чернецький Владислав, студент 2 курсу спеціальності «Психологія»,
Одеський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»»
Нерубасська Алла, доктор філософських наук, доцент, доцент кафедри загальнонаукових, соціальних та поведінкових дисциплін,
Одеський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»» saylor03@ukr.net

Анотація. Стаття присвячена аналізу впливів емоційних та психосоціальних чинників на здоров’я людини. Проводиться аналіз впливу емоційного стану, соціального оточення та культурних особливостей на формування уявлення людей про власне здоров’я.

Abstract. The article is devoted to the analysis of the influence of emotional and psychosocial factors on human health. The analysis of the influence of emotional state, social environment and cultural characteristics on the formation of people's perceptions of their own health is carried out.

Ключові слова: психологічне здоров'я, ставлення до здоров'я, здоровий спосіб життя, самооцінка здоров'я, психосоціальні чинники ставлення до здоров'я, емоційні чинники ставлення до здоров'я, соціальні аксіоми.

Вступ. В історії людства людина завжди намагалась зберегти своє здоров’я, вивчити, що таке здоров’я загалом, які існують чинники впливу на здоров’я та як їх адаптувати, трансформувати, змінити тощо. На сьогоднішній день психологічне та фізичне здоров’я є вічними цінностями, проте в певні історичні періоди люди втрачали або ігнорували справжню їх цінність, або навпаки експлуатували своє здоров’я або здоров’я іншої людини.

Актуальність теми. У сучасному світі, незважаючи на досягнення медицини та інших наук про здоров’я, проблема ставлення та збереження здоров’я є актуальним питанням. Однією з важливих причин формування усвідомленого ставлення до свого здоров’я є вплив емоційних та психосоціальних чинників, які формують поведінкові моделі особистості, мотивацію до турботи про здоров’я. Під психосоціальними чинниками ставлення до здоров'я розуміються соціальні аксіоми, а під емоційними–соціальна фрустрованість особистості [5].

Проблема сприйняття здоров’я, як вищої цінності наряду з життям, стає більш значущою через відсутність достатнього усвідомлення ролі емоційних та психосоціальних чинників. Вона «помножується» під час криз в суспільстві, політичних проблем, війн тощо. Людина не завжди сприймає здоров’я як вищий пріоритет. В цьому питанні найважливішим є

почуття людини, її емоційний стан, фактори соціального середовища (економічні умови, культурні традиції, рівень освіти та соціальні зв'язки).

Аналіз джерел. В наукової літературі можна знайти дослідження про низький рівень культури самозбереження, вказується недостатність розробленості у вітчизняній психологічній теорії про здоров'я психологічних механізмів та важливих чинників [1]. Також відомі роботи про психологічні чинники виникнення емоційних порушень у дітей старшого дошкільного віку, їх вплив на особистість дітей ще у дошкільному віку та їх виправлення [2,с.3]. Є дослідження, присвячені розумінню та вивченню емоційного здоров'я. Сьогодні не достатньо вивчення ознак і критеріїв психічного здоров'я, також існує необхідність вирішення задач психологічної практики стосовно розуміння тих особистісних характеристик, які детермінують (сприяють, або гальмують) його надбанню та збереженню [3;4,с.45].

Мета даного дослідження привернути увагу до важливості проблеми формування та дбання про особистісне здоров'я людини в сучасному кризовому суспільстві.

Виклад основного матеріалу. Розвиток емоційної сфери у старшому дошкільному віці є ключовим етапом у формуванні особистості дитини, оскільки саме на цьому етапі вона засвоює основні емоційні та соціальні навички, які визначають її здатність до адаптації в соціумі та впливають на психічне здоров'я. На цьому етапі діти починають розуміти та усвідомлювати емоційні стани як свої, так і оточуючих, що дозволяє їм поступово освоювати навички емоційної саморегуляції.

Важливо зазначити, що вміння розуміти свої емоції може мати вирішальну роль у процесі дорослішання. У дітей старшого дошкільного віку цей процес потребує систематичності, постійності, а саме весь час навчатися та розвиватися в питанні формування чинників збереження здоров'я, оскільки без належної підтримки вони можуть мати труднощі з контролем негативних емоцій, що інколи призводить до імпульсивної або агресивної поведінки [2,с.3].

Ключовим аспектом емоційного розвитку в старшому дошкільному віці є здатність дитини до саморегуляції. Діти поступово навчаються стримувати імпульсивні реакції та вибирати відповідні способи вираження своїх почуттів, що сприяє їхній соціальній інтеграції та подальшому розвитку когнітивних і моральних якостей. У цей період активно розвивається емоційний інтелект, що охоплює здатність розуміти власні емоції та емоції інших людей, а також контролювати їх. Емоційний інтелект є важливим для формування комунікативних навичок, вирішення конфліктів та побудови стосунків з однолітками і дорослими. Нажаль, досі велика кількість уже дорослих людей з великою силою знецінюють, цькують, мають неповагу

до чужих емоцій, почуттів, тобто самі мають доволі низький емоційний інтелект. Розвиток емоційних характеристик у дітей цього віку тісно пов'язаний з розвитком мовлення та когнітивних процесів. Дошкільники навчаються ідентифікувати свої емоції, обговорювати їх та виражати словами, що підвищує їхнє само розуміння та сприяє розвитку моральних цінностей. Наявність підтримуючого сімейного середовища, де дитина може відкрито виражати свої почуття, є необхідною умовою, а й навіть найпершою та головнішою умовою для успішного емоційного розвитку. Важливу роль у цьому процесі відіграють вихователі, педагоги та батьки. Педагоги та вихователі допомагають дитині освоїти соціальні навички та методи вираження й регулювання емоцій, батьки стоять дещо вище, бо мають вже вплив на багату кількість чинників, які є у дітей старшого дошкільного віку [2,с.3].

Після школи, йде або «доросле життя», або навчання у вищих навчальних закладах, яке є трампліном до дорослішання. Проте, питання про спеціальне навчання, та й взагалі питання про розвиток емоційного інтелекту є на цьому етапі важливим для людини. Розвиток особистості в дорослому віці не закінчується. Він є рушійною силою для життєвих успіхів. Тому питання піклування про здоров’я виникає в нових контекстах та відповідальністю не тільки про своє здоров’я, а й про здоров’я близьких.

Перерахуємо властивості критеріїв здоров’я. Критерії здоров'я людської популяції, крім індивідуальних властивостей людей, які її складають, включають рівень народжуваності, здоров'я нащадків, генетичну різноманітність, пристосованість населення до кліматогеографічних умов, готовність до виконання різноманітних соціальних ролей, вікову структуру і тощо. Враховуючи вище зазначене, в психології існує два основні напрями в дослідженнях уявлень про здоров'я – дослідження грамотності у сфері здоров'я та дослідження соціальних репрезентацій здоров'я. Відмінною рисою на проблемою ставлення до здоров'я в рамках дослідження грамотності у сфері здоров'я є наявність виховного та навчального впливу, тобто розроблення технологій його формування та розвитку. Згідно зі спеціальною теорією соціальних репрезентацій здоров'я, да не поняття розглядається в системі цінностей, ідей, практик здорового способу життя і тіла, яка призначена для того, щоб орієнтувати індивідів у соціальному і матеріальному світах в рамках цього питання, а так само для полегшення Інтер групових комунікацій між індивідами [1;3].

Формування стилю життя майже кожного потрібне для розуміння масштабів, які треба сформувати в майбутньому. В книзі «Психологія сім’ї» за редакцією В. М. Поліщука було сказано наступне: «Із розпадом СРСР психологія сім’ї знову несприятливо трансформується під впливом другої масштабної хвилі соціально-економічних негараздів (безробіття, мізерні

зарплати, дефіцит спілкування між різновіковими та одновіковими поколіннями, агресивні соціальні виклики і загрози в державі тощо), які зумовили в її життєвому просторі одночасне домінування проблем фізичного виживання та нівелювання духовності. Як наслідок, відбулося стрімке зростання з 1990-хрр. «соціального дебілізму », провідні витоки якого знову-таки знаходяться в сім'ї. З початком XXI ст. це соціальне явище невпинно прогресує і тепер безпосередньо загрожує безпеці держави, оскільки продукує примітивізм, задоволення передусім біологічних потреб»[6,с.14]. Це говорить проте, що в питання піклування про здоров'я, ми також дуже сильно можемо регресувати.

Сім'я є центром психічного, соціального, духовного та фізичного розвитку дитини. Вона має найвищий вплив на дитину, її становлення її як особистості. При цьому є найважливішим стиль сімейного виховання, який формують батьки, який, в свою чергу, впливає на формування як позитивних рис характеру, так і негативних (тривожність, стрес, тощо). Можуть з'явитися деструктивні вияви тривожності.

Криза розпаду Радянського Союзу дала сильний поштовх в розвитку досліджень «якості життя», проте зробило нас менш емоційна чутливими.

Ми постійно стикаємось з цькуванням, негативним ставленням, знеціненням, недостатньо кваліфікованими працівниками тощо, починаючи навіть не зі школи, а з дитинства, коли центром нашого життя були батьки. Батьки є частиною суспільства ще більш негативних часів. Відповідно, від того, якими вони сформувалися –є дуже важливим аспектом формування наступного покоління. Це дає чудове розуміння того, що, якщо люди не будуть нічого робити для свого вдосконалення, покращення свого здоров'я, тобто не розпочнуть з себе, то й соціальні та державні програми, які сьогодні існують, мало чим допоможуть в формуванні емоційних та психосоціальних чинників ставлення до здоров'я. Системний підхід в цьому питанні буде давати позитивні результати: впливати на мотивацію, пропонувати моделі систем навчання для населення тощо[7,5,с.7].

Висновок. На сьогоднішній день досі багато людей не приділяють уваги до соціальних явищ, психологічних речей,емоцій, просто не відносяться до них, як до серйозних тем, бо «того що не бачимо – не існує». Соціально-культурний аспект має одну з вирішальних ролей у формуванні особистості. Важливо, щоб у людей була можливість навчатися піклуватися про себе, вміти зберігати здоров'я, як психологічне, так й фізичне, причому у людей будь-якого віку, тому, що вони є частиною суспільства та разом всі його продовжують формувати та змінювати, розпочинаючи з себе.

Список використаних джерел:

1. Аль Халібех М.М., студентка 4в.о. курсу бакалавра ФПСР. Особливості емоційних та психосоціальних чинників ставлення до здоров'я, 2023, URL:https://dspace.onu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d35c51bc-ff67-4f4a-87ec-3c4678bdc4f0/content
2. Бур'ян О., Психологічні чинники виникнення емоційних порушень у дітей старшого дошкільного віку. Випуск 3 (64),2024.С.3
3. Саннікова О. Емоційне здоров'я і конгруентність: проблеми детермінації, Наука і освіта, №1, 2024, URL:https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2024/1_2024/13.pdf
4. Коваль А.В., Соціально-психологічні чинники формування здорового способу життя студентської молоді. Кваліфікаційна робота, 2021, С.7, С.45
5. Кононенко, Т. О. Емоційні та психосоціальні чинники ставлення до здоров'я. Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. 2022. URL:https://dspace.hnpu.edu.ua/items/6d26a43a-9892-485a-8573-f5492400f46d
6. Поліщук В.М., Ільїна Н.М., Поліщук С.А. Психологія сім'ї, ПФ «видавництво "Універсальна книга"». 2021.С.14
7. Вплив психології на формування здорового способу життя–роль у психіці та емоційному стані, 2024, URL:https://fact-news.com.ua/psixologichni-aspekti-formuvannya-zdorovogo-sposobu-zhittya-vpliv-na-psixiku-ta-emotsijnij-stan/

РЕЛІГІЯ ЯК КОГНІТИВНА КОНСТРУКЦІЯ

Сапега Павло, *студент 4 курсу спеціальності «Психологія», Одеського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*
Бальбуза Олена, *доктор філософії в галузі Психології (PhD/МКА МАУП), завідувач Одеським обласним ресурсним центром підтримки інклюзивної освіти, старший викладач кафедри психології, соціальної роботи та інклюзивної освіти, КЗВО «ОАНО ООР», ebalbuza1@gmail.com*

Анотація. В тезах розглядається феномен релігії як когнітивної конструкції, що народжується з глибин людського страху, потреби в сенсі та прагнення до безпеки.

Abstract. The thesis examines the phenomenon of religion as a cognitive construct born from the depths of human fear, the need for meaning, and the desire for security.

Вступ. Феномен релігії, глибоко вкорінений в історії та культурі людства вже тривалий час є предметом міждисциплінарного дослідження. Цей конструкт впливає на індивідуальну та колективну поведінку, слугуючи водночас джерелом сенсу та механізмом соціальної організації. Розглядаючи релігію крізь теоретичні призми, стаття має на меті висвітлити її складну роль у формуванні людського пізнання, суспільних структур та екзистенційних прагнень, створюючи підґрунтя для критичного дослідження її психологічних, неврологічних та культурних вимірів.

Постановка проблеми. Релігія розглядається як когнітивна конструкція, що є результатом взаємодії нейропсихологічних процесів, соціокультурних факторів та індивідуальних психічних механізмів. Дослідження покликано виявити її роль у формуванні сенсу життя, емоційній стабільності, соціальному контролі, а також розкрити механізми її впливу на свідомість і поведінку індивідів.

Аналіз останніх досліджень. У сучасних наукових дослідженнях психологічні аспекти релігійності вивчають такі вчені, як М. Аргайл, Б. Бейт-Халамі, Д. Бетсон, Л. Вентіс, О. Войнівська, Н. Гаврілова, Н. Дудар, А. Колодний, Г. Оллпорт і Л. Філіпович. Релігійність активно розвивається протягом усього життя людини, але особливо помітно це проявляється в періоди формування особистості. У ці моменти люди всіх вікових груп осмислюють свої цінності, визначають власну ідентичність, включаючи ставлення до релігії, образ Бога та духовні переконання. Тому дослідження релігійності є важливим для розуміння психологічних особливостей людей будь-якого віку і соціального статусу, від молоді до старшого покоління.

Мета. Проаналізувати релігію як когнітивну конструкцію.

Виклад основного матеріалу дослідження. Релігія – явище багатогранне й неоднозначне. Різні сфери людського пізнання – філософія, історія, релігієзнавство, психологія, соціологія не однаково трактують цей феномен, навіть в одній галузі трапляються кардинально протилежні трактування [4]. Як психосоціальний феномен вона постає результатом когнітивної, нейропсихологічної та культурної еволюції людини, а не зовнішнього одкровення чи "контракту" з трансцендентною сутністю. В основі своїй вона виконує інтегративну функцію в суспільстві і в одночас, є ефективним інструментом соціального контролю, експлуатуючи такі базові психологічні механізми як: страх, провина, потреба в безпеці, сенс. Розглядаючи феномен релігії з позиції нейронауки, релігійність пов'язана з активацією конкретних ділянок мозку, таких як скронева та тім'яна кора, лімбічна система та префронтальна кора, що покликані відповідати за емоції, саморефлексію та відчуття просторової ідентичності. Дослідження американського нейробіолога Е. Ньюберга, американо-канадського професора психології М. Персінгера, індійського невролога В.С. Рамачандрана свідчать, що переживання "божественної присутності" є нейрофізіологічно детермінованими станами, які можна індукувати медитацією, сенсорною деривацією, електромагнітними імпульсами в скроневій ділянці мозку. Цей факт заперечує ідею віри як доказу об'єктивної реальності Бога, виводячи її на рівень когнітивної інтерпретації внутрішніх психічних процесів.

Філософський словник дає таке тлумачення віри: це "форма і спосіб сприйняття соціальної інформації, норм, цінностей та ідеалів суспільного життя, коли вони, не будучи даними власним практичним чи пізнавальним досвідом, приймаються як очевидні факти чи характеристики об'єктивної даності, сущого і належного; спосіб освоєння досвіду попередніх поколінь, сприйняття сподівань і надій щодо майбутнього"[2]. Л. Фейєрбах розглядав релігію як відчуження людського духу, джерело якого – почуття залежності людини від стихійних сил природи та суспільства. Основу моральності Фейербах вбачав у прагненні людини до щастя та відкидав релігію, яка паралізує устремління людини до кращого життя в земних умовах та переносить її прагнення на небеса. Протиставляв релігії культ людини, висунувши тезу "людина людині Бог"[5]. Цю тезу розвиває Ф. Ніцше. На його думку, смерть Бога веде до кінця сенсу, моральності та розуму, що означає, що він бачить потенційні наслідки своєї невіри. Але примітно, що він бачить ці можливі наслідки як визвольні, а не деструктивні. Ні Бог, ні сенс, ні моральність, ні розум не стримують нас, вигукує він. Ми вільні жити так, як нам подобається, і робити з нашими життями те, що задовольняє нас [7]. З цієї перспективи, релігія

є не істинною системою знань, а культурним артефактом, що дозволяє людині впорядковувати досвід шляхом трансценденталізації власних страхів та прагнень. К. Юнг критикує традиційні релігії за те, що вони перетворились в технології. Мислитель засуджує сучасний релігійний фанатизм, який вбиває потенційно цілительний сумнів – сумнів, що ґрунтується на внутрішньому переконанні. Коли віровчення не поєднане з життям, то яким би не був його зміст, воно чуже і, відповідно, вороже внутрішньому душевному зростанню і самому життю. Люди які вірять, не думаючи, забувають, що їх постійно очікує їх найгірший ворог – сумнів. Там, де панує віра, сумнів ховається в темні закутки душі. Проте міркуючим людям сумнів корисний, бо ж слугує їм для глибшого бачення[6].

Психоаналітична теорія розглядає релігію як масову ілюзію, що виконує компенсаторну функцію щодо дитячої залежності та страху перед смертю. З. Фрейд критикує обґрунтування релігії: “Вірю, тому що абсурдно”, підкреслюючи, що в цьому випадку заздалегідь передбачається, що релігійне вчення не можна зрозуміти, а можна тільки відчути. З точки зору логічної обґрунтованості Фрейд критикує релігійні вчення, поділяючи думку Ф.Ніцше: “Ніколи ще жодна релігія ні прямо, ні догматично, ні алегорично не містила в собі істини”. Релігія для Фрейда є загальнолюдським неврозом нав’язливості, а релігійні вчення – невротичною спадщиною минулого[1]. Така залежність інфантилізує свідомість і робить її вразливою до зовнішнього впливу, зокрема до інституційної маніпуляції. Яскравий прикладом дисциплінарного простору є в’язниця, яку Мішель Фуко в книзі “Наглядати й карати” описує як простір ідеального контролю через паноптизм – систему тотального нагляду, що ґрунтується на впорядкуванні простору й часу [3].В результаті формується замкнене коло само підкріплення релігійної віри, в якому ритуали, страх перед гріхом і надія на порятунок створюють стійку когнітивно-поведінкову звичку.

З історичної перспективи релігія завжди функціонувала як інструмент легімітизації політичної влади. У Стародавньому Єгипті, Месопотамії та середньовічній Європі влада проголошувала себе носієм божественного мандату, що обумовлювало її панування як сакрально обумовлене. У сучасних умовах релігія функціонує так само, через фундаменталізм і політичну інструменталізацію влади. Експерименти С. Мілгрема, де людина підкоряється наказам авторитету навіть в супереч власній моралі, доводять що релігійні інститути створюють системи, в яких вірав авторитет (священного писання, пророка чи божества), замінює критичне мислення.

Висновки. Релігія є багатоаспектним феноменом, що формується в результаті дії нейропсихологічних процесів, соціального тиску, культурної індокринації та психічних

проекцій. Ідея Бога як зовнішньої надприродної сутності є результатом когнітивної конструкції, створеної мережею нейронів мозку на тих самих засадах, що й уявлення про страх, любов або сексуальний потяг. Така конструкція, закріплена в ритуалах та символах, функціонує як механізм психологічного самозміцнення, водночас слугуючи інструментом контролю над індивідом. У цьому контексті релігія постає не як вища істина, а як культурна адаптація, яка надає сенс і порядок ціною самозречення від критичного мислення.

“Думаючий атеїст, який живе по совісті, сам не розуміє, наскільки він близький до Бога. Бо творить добро, не чекаючи винагороди, на відміну від віруючих лицемірів”, - Ганс Крістіан Андерсен.

Список використаних джерел:

1. Значення релігії у працях Зігмунда Фройда в контексті “відкритої психологічної кризи”. Електронний ресурс. URL: https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/4021/3953
2. Проблема інтерпретації та операціоналізації термінів “релігія”, “віра”, “релігійність”: огляд наукових підходів. Електронний ресурс. URL: https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2014/01/44-55__no-1__vol-48__2014__UKR.pdf
3. Простір, влада і дисципліна у творах Мішеля Фуко. Електронний ресурс. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/17260/1/Lozunckuu.pdf
4. Релігія та українське націєтворення. Електронний ресурс. URL: http://ukrbulletin.univ.kiev.ua/Visnyk-14/Kalach.pdf
5. Фейєрбах Людвіг-Андреас. Електронний ресурс. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Fejierbakh_L
6. Філософія, історія та соціологія релігії. Електронний ресурс. URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/14874/1-Bichatin.pdf?sequence=1
7. Що мав на увазі Ніцше, сказавши “Бог помер”. Електронний ресурс. URL: https://ieshua.org/shho-mav-na-uvazi-nitsshe-skazavshi-bog-pomer.htm

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ТЕОРІЇ ПРО ПСИХОАКТИВНІ РЕЧОВИНИ

Сапега Павло, *студент 4 курсу спеціальності «Психологія»,*
Одеського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП» , housefit.2017@gmail.com
Нерубасська Алла, *доктор філософських наук, доцент, доцент кафедри загальнонаукових, соціальних та поведінкових дисциплін, Одеський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»»*

Анотація. У тезах розглядається природа психоактивної залежності як складного біопсихосоціального явища з огляду на історичні, нейробіологічні, психологічні та соціокультурні аспекти. Особлива увага приділена еволюції наукових уявлень про механізми формування та розвитку адитивної поведінки.

Abstract. The thesis examines the nature of psychoactive addiction as a complex biopsychosocial phenomenon in terms of historical, neurobiological, psychological, and sociocultural aspects. Particular attention is paid to the evolution of scientific understanding of the mechanisms of formation and development of addictive behavior.

Вступ. Проблема залежності від психоактивних речовин є складним і актуальним соціальним явищем, що охоплює як окремих осіб, так і цілі спільноти. Така залежність призводить до глибоких порушень у фізіологічному, психологічному та соціальному функціонуванні людини, зокрема до розвитку депресії, тривожності, втрати мотивації, когнітивних розладів і психічних захворювань.

Постановка проблеми. Залежність від психоактивних речовин залишається однією з найскладніших медико-соціальних проблем сучасності. Дослідження покликано розкрити аспекти даного явища для вдосконалення підходів соціальної підтримки залежних осіб.

Аналіз останніх досліджень. Процес становлення особистості являє синтез найрізноманітніших чинників. Вживання психоактивних речовин негативно відображається на особистості, що ускладнює загально пізнавальні навички, деформує психіку, порушує соціальні зв’язки. Аналіз наукової літератури свідчить, що проблема вживання психоактивних речовин, розглядається дослідниками з різних галузей: медицини та психології (В. Беспалько, В. Бітенський, Б. Братусь, Н. Бурмака, Н. Копит, Б. Лазоренко, А. Лічко, Н. Максимова, І. Пятницька, П. Сидоров, Б. Херсонський), педагогіки (А. Гоголєва, Н. Кириленко, Д. Колєсов, Н. Курєк, М. Окаринський, О. Пилипенко, О. Родіонов, І. Шишова), соціології (О. Балакірєва, Ю. Бєлоусов, А. Габіані, Б. Левін, І. Рущенко, О. Сердюк, В. Соболєв, О. Яременко).

Метою дослідження є всебічний аналіз природи психоактивної залежності, її витоків

та впливу на особистість.

Виклад основного матеріалу дослідження. Залежність від психоактивних речовин – це складне явище, корені якого йдуть у глибоку давнину, коли людина вперше стикалась з речовинами, що змінюють свідомість. Історія використання та подальшого звикання переплітається з розвитком суспільства, медицини та науки, а видатні вчені протягом століть намагалися пояснити механізм цього процесу.

Англійський лікар Т. Сіденгам, якого в історії медицини прийнято називати англійським Гіпократом [3], активно використовував опіум у медицині та зазначав, що його вживання викликає звикання: "Серед засобів, відомих у медицині, немає більш корисного, ніж опіум, але його слід використовувати з обережністю". У 1804 році німецький фармаколог Ф. Сертюрнер виділив із опіуму морфін (по імені бога сновидінь у грецькій міфології – бога сну Морфея). Він став доступним і модним стимулюючим, мав знеболюючу і заспокійливу дію, особливо після винаходу ін'єкційної голки в 1853 році. А вже, у 1879 році з'явився опис хвороби, що отримав назву "солдатської", і рік потому на міжнародній конференції вперше було заявлено про появу нового явища – "наркоманія" [5].

Свій внесок зробив також З. Фрейд, який у 1880-х роках вивчав кокаїн. Він зазначав, те що стосується потягу, то він ніколи не викликає дії одноразового поштовху, а завжди – постійно діючої сили. В зв`язку з тим, що він діє не поза організмом, а всередині нього, на потяг неможливо відповісти ніякою втечею. На погляд автора, подразник потягу необхідно назвати "потребою", а те, що цю потребу задовольняє, відповідно, "задоволенням". Його можна досягти лише шляхом адекватної зміни джерела внутрішнього подразника. За словами З. Фрейда: "Якщо ми почнемо з біологічної точки зору розглядати душевнее життя, то "потяг" сприймається нами поняттям, що знаходиться на межі міждушевним та фізичним, є психічним представником подразнень, що бере початок всередині тіла та проникає в душу, стає своєрідним визначним фактором роботи, яку необхідно виконати психіці завдяки її зв`язку з фізичним" [2].

У XX столітті нейробіологія розкрила механізми залежності на молекулярному рівні. Е. Канделл встановив, що синаптична пластичність і дофамін у системі винагороди мозку відіграють ключову роль у формуванні звичок. Дофамін асоціює вживання речовини із задоволенням, створюючи стійкий нейронний зв'язок, що підкріплює адиктивну поведінку. Що швидшим і вищим стає рівень дофаміну, то більшим є ризик опинитися в залежності відпевного виду діяльності. З іншого боку, що частіше отримується доступ до швидкого дофаміну, то меншим є рівень задоволення і приємних відчуттів [4].

В свою чергу, Г. Беккер, один із ключових теоретиків соціології девіантної поведінки, вважав, що залежність – це не лише біологічний процес, а й соціальний, зумовлений культурними нормами та оточенням. Його підхід ґрунтується на тому, що суспільство і його установки визначають, що вважається нормою, а що — відхиленням. У своїй роботі “Аутсайдери” Беккер описує, як суспільство маркує поведінку людей, які використовують наркотики, алкоголь або інші залежності. Він наголошує, що саме соціальні фактори, а не лише фізіологічні потреби, формують поведінку залежних осіб. Г. Беккер проводив дослідження соціології праці, соціології девіантності та емпіричної соціології, та стверджував, що залежність – це соціальноконструйоване явище [1]. Психологічні аспекти адикції можна прослідкувати в теорії стресу Р. Лазаруса, яка пояснює вживання речовин як дезадаптивну копінг-стратегію для подолання емоційного дискомфорту. Такі стратегії створюють порочне коло, де тимчасове полегшення поглиблює внутрішні конфлікти, стимулюючи повторне вживання. Е. Еріксон інтерпретував залежність як наслідок кризи ідентичності, особливо в підлітковому віці, коли експерименти з речовинами стають спробою самопізнання або втечі від реальності. С. Гроф розглядав адикцію як спотворений пошук змінених станів свідомості, спрямований на духовний досвід. Екзистенційна перспектива В. Франкла вказує на втрату сенсу життя як глибинну причину залежності. У стані “екзистенційного вакууму” психоактивні речовини стають хибним способом заповнення внутрішньої порожнечі.

Висновки. Психоактивна залежність являє собою біопсихосоціальне явище, що потребує міждисциплінарного підходу**.** Її неможливо звести лише до біологічних чи психологічних чинників, адже адикція формується на перетині нейрофізіологічних процесів, особистісних особливостей та соціального контексту.Розгляд залежності в такому широкому контексті дозволяє глибше зрозуміти механізми її розвитку. Нейробіологія підкреслює роль дофамінергічної системи у формуванні компульсивної поведінки, тоді як психологічні теорії акцентуються на копінг-стратегіях і пошуках сенсу, вбачаючи в залежності прояви внутрішніх конфліктів або реакції на екзистенційну кризу.

Результати дослідження вказують, що ефективна допомога передбачає комплексний підхід, а персоналізовані моделі лікування, орієнтовані на індивідуальні особливості, дозволяють вчасно виявляти та нейтралізувати ризики, підвищуючи ефективність профілактики і терапії.

Список використаних джерел:

1. Витоки соціології мистецтва в історії соціології та теоретичній соціології Франції та Німеччини (на прикладі концепцій П. Бурдьє та Г. Беккера). Електронний ресурс

URL:http://soctechjournal.kpu.zp.ua/archive/2024/101/4.pdf

2. Залежність. Звідки та для чого? Електронний ресурс. URL: https://nodus.ua/blog/patologiya-psikhichnikh-protsesiv/zalezhnist-zvidki-ta-dlya-chogo/

3. Історія медицини: курс лекцій для магістрів 1-3 курсів медичних факультетів денної форми навчання галузі знань 22 «Охорона здоров'я» спеціальностей 221 «Стоматологія», 222 «Медицина», 228 «Педіатрія» / уклад. І. Г. Утюж, М. О. Мегрелішвілі. – Запоріжжя : ЗДМУ, 2021. – 132 с.

4. Швидкий дофамін: у полоні легких задоволень. Електронний ресурс. URL: https://nakypilo.ua/teksty/psykholohiia/shvydkyi-dofamin-u-poloni-lehkykh-zadovolen/

5. Як використовують снодійний мак? Електорнний ресурс. URL: https://piznayko.in.ua/yak-vykorystovuyut-snodijnyj-mak

ЕВОЛЮЦІЯ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ У 21 СТОЛІТТІ: ВІД ТРАДИЦІЙНИХ УЯВЛЕНЬ ДО ІНКЛЮЗИВНОГО МИСЛЕННЯ

Осташ Надія, *студентка 3-го курсу спеціальності «Психологія»*
Одеський інститут ПрАТ «ВНЗ«МАУП»» , *ostashnadiia@gmail.com*
Нерубасська Алла, *доктор філософських наук, доцент, доцент кафедри загальнонаукових, соціальних та поведінкових дисциплін Одеський інститут ПрАТ «ВНЗ«МАУП»»*

Анотація. У тезах звернено увагу на еволюцію гендерних стереотипів у 21 столітті, перехід від традиційних уявлень до інклюзивного мислення. Аналізуються основні чинники змін та виклики на шляху до гендерної рівності.

Abstract. The theses draw attention to the evolution of gender stereotypes in the 21st century, focusing on the shift from traditional views to inclusive thinking. Key factors of change and challenges to gender equality are analyzed.

Вступ.У сучасному світі гендерні стереотипи продовжують впливати на соціальні, професійні та культурні аспекти життя. Традиційні уявлення про роль жінки поступово змінюються під впливом суспільних трансформацій, медіа та правових ініціатив. Важливим аспектом цієї еволюції є перехід від застарілих гендерних норм до інклюзивного мислення, що сприяє рівноправному становищу жінок у різних сферах діяльності.

Метою даної роботи є вивчення еволюції гендерних стереотипів у XXI столітті, аналіз змін у суспільному сприйнятті ролі жінки, а також виявлення сучасних тенденцій щодо формування інклюзивного мислення в різних сферах суспільного життя.

Аналіз цієї проблематики є актуальним, оскільки стереотипи впливають на професійний вибір, кар'єрне зростання, психологічний стан жінок і соціальну взаємодію. Дослідження дозволяє оцінити основні зміни у ставленні до жіночих ролей та окреслити перспективи подальшого подолання гендерних бар’єрів.

Постановка проблеми. Протягом тривалого часу жінки мали обмежений доступ до освіти, науки та багатьох сфер професійної діяльності. Традиційно їхня роль асоціювалася передусім із сім’єю та домогосподарством, тоді як можливості для кар’єрного зростання та самореалізації залишалися обмеженими. Такі уявлення сприяли формуванню стійких гендерних стереотипів, які впливали на становище жінок у суспільстві.

Попри значний прогрес у боротьбі за рівні права, жінки і сьогодні стикаються з труднощами, пов’язаними з гендерними стереотипами. У багатьох сферах певні професії все ще

вважаються "чоловічими", а доступ до керівних посад для жінок залишається обмеженим через існуючі упередження. Навіть за умови високої кваліфікації жінки можуть стикатися з викликами у кар'єрному зростанні.

Тому важливо досліджувати трансформацію гендерних стереотипів у сучасному суспільстві. Розуміння змін у сприйнятті жіночих ролей дозволить не лише проаналізувати досягнутий прогрес, а й окреслити шляхи до подальшого формування більш інклюзивного та рівноправного суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблем гендерних стереотипів.

1. McKinsey & Company - Women in the Workplace

Щорічне аналітичне дослідження про становище жінок у корпоративному секторі США. Це дослідження було проведено у 2023 році в США. В ньому взяло участь більше 27,000 працівників із понад 270 компаній. За результатами дослідження буловиявлено, що жінки менш представлені на керівних посадах, стикаються з дискримінацією та браком підтримки для кар'єрного росту[1].

2. Європейська Комісія - She Figures 2021

Це дослідження було представлено як офіційний звіт про участь жінок у науці, дослідженнях та STEM. Було проведено у 2022 роців країнах ЄС.Кількість учасників: Статистичні дані з 27 країн ЄС (дані національних агенцій).Після результатів дослідження було з'ясовано, що лише 33% дослідників - жінки, а в STEM-галузях ця цифра ще нижча[2,3].

3. UN Women - The Gender Snapshot 2021

Це дослідженнябуло представлено у виглядізвіту про прогрес у досягненні гендерної рівності згідно з Цілями сталого розвитку ООН у 2021 року у понад 100 країнах. Кількість учасників: Аналітичні дані зі світових баз, охоплення - десятки мільйонів осіб.Після результатів дослідження виявилося, що пандемія COVID-19 загострила нерівність: зросла домашня неоплачувана праця жінок, зменшилась їх зайнятість[4].

4. Фонд ООН у галузі народонаселення (UNFPA Україна) - Гендерні стереотипи та їх вплив на молодь

Було провелено дослідження у виглядіопитування молоді щодо уявлень про традиційні ролі жінок і чоловіків у 2020 році в Україні. Взяло участьблизько 1,200 осіб віком 14-35 років.Результати дослідження: значна частина респондентів підтримує традиційні уявлення про ролі жінок як домогосподарок та матерів.[5]

5. Cedos - Жінки в академічному середовищі

Було проведеноаналітичне дослідження про бар'єри для жінок у науці в Україні у 2021 році в Україні.Кількість учасників: Якісне дослідження з інтерв'ю представниць академічної сфери.Після результатів дорслідження було виявлено упередження з боку колег, труднощі суміщення науки і материнства, недовіра до керівних ролей жінок[6].

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна трансформація гендерних уявлень у 21 столітті є складним і багатоаспектним процесом. З одного боку, нормативні акти більшості країн офіційно гарантують рівність прав жінок і чоловіків. З іншого - у повсякденному житті глибоко вкорінені стереотипи залишаються поширеним бар'єром до реальної рівності[7].

Результати дослідження McKinsey & Company - Women in the Workplace (США, 2023) наочно демонструють цю суперечність: незважаючи на численні ініціативи з інклюзії, жінки досі менш представлені на керівних посадах, особливо у топ-менеджменті. Аналогічна ситуація спостерігається в науці: згідно з даними She Figures 2021 (ЄС), жінки складають лише третину дослідників, а у STEM-секторі (наука, технології, інженерія, математика) - їх частка ще менша.

Глобальне дослідження The Gender Snapshot 2021 під егідою UN Women підкреслює, що пандемія COVID-19 не лише підсилила гендерну нерівність, але й загострила існуючі дисбаланси: зросла кількість жінок, змушених залишити роботу через збільшення домашнього навантаження.

Аналіз даних в Україні підтверджує наявність подібних тенденцій. За дослідженням Українського центру соціальних досліджень (2023), понад 40% жінок стикалися з дискримінацією при працевлаштуванні, а більшість роботодавців надають перевагу чоловікам на керівних посадах. Опитування Центру "Розвиток демократії" (2022) зафіксувало збереження у масовій свідомості чітких уявлень про "жіночі" та "чоловічі" професії[8].

Водночас, варто відзначити позитивні зрушення. Поява жіночих лідерських ініціатив, розвиток феміністичного активізму, публічні кампанії проти сексизму, а також впровадження гендерно чутливої освіти формують поступ до більш інклюзивного мислення.

Особливу роль у зміні парадигм відіграють цифрові платформи. Соціальні мережі (зокрема Instagram, TikTok, Facebook) створили новий публічний простір, де жінки можуть вільно говорити про дискримінацію, гендерну ідентичність, материнство, кар'єру, тілесність, самореалізацію. Це сталосвоєрідним інструментом соціального впливу, що руйнує традиційні уявлення[9;10].

Таким чином, еволюція гендерних стереотипів у 21 столітті - це не просто поступова зміна думок. Це процес, що ґрунтується на наукових даних, соціальній активності, міжнародному співробітництві та цифровій трансформації. Важливо не лише фіксувати зміни, а й сприяти їх

пришвидшенню через критичне мислення, освітні програми та практики рівного партнерства[11;12].

Усі ці дослідження підтверджують важливість не тільки законодавчих змін, але й культурних зрушень, що допоможуть подолати глибоко вкорінені стереотипи. Важливо відзначити, що гендерна рівність - це не лише питання прав жінок, але й загальна суспільна проблема, що стосується ефективності функціонування всіх соціальних інститутів. Відсутність інклюзивного підходу обмежує не тільки потенціал жінок, але й шкодить розвитку організацій, наукових досліджень, а також державних ініціатив[13].

Ключовою перешкодою на шляху до досягнення рівності є, на жаль, й не усвідомлене підтримання стереотипів. Згідно з дослідженнями, такі уявлення про «природні» ролі чоловіків і жінок у суспільстві, часто мають не лише культурне, але й психологічне підґрунтя, що потребує системного підходу до їх деконструкції. Це вимагає впровадження програм, які навчають і виховують не лише жінок, але й чоловіків щодо справжньої рівності[14].

Щоб повною мірою реалізувати права жінок та забезпечити їх рівність на всіх рівнях, необхідно також проводити профілактичні освітні кампанії, спрямовані на зниження соціальних бар'єрів та стереотипів. Важливо, щоб наступні покоління виросли у суспільстві, де гендерна рівність стане нормою, а не виключенням.

На додаток до зміни суспільних установок, на рівні організацій також слід проводити практичні заходи. Наприклад, на робочих місцях можуть бути впроваджені програми з менторства для жінок, що дозволяє їм більше реалізовувати свій потенціал, знижувати ризики вигорання та досягати значних результатів у професійній сфері. Іншим важливим інструментом може стати розробка та впровадження «внутрішніх політик», які гарантують жінкам рівні умови для розвитку кар'єри без страху перед дискримінацією або упередженням.

Існує також важливе значення для забезпечення доступу жінок до висококваліфікованих посад, що пов'язано з «невидимими» бар'єрами, на кшталт неписаних норм або корпоративної культури, що не підтримує гендерну рівність. Тому організації повинні бути уважними до того, як культурні стереотипи можуть заважати розвитку всіх працівників, а не лише жінок[15].

Висновки. Нерівність між чоловіками та жінками залишається значною проблемою, особливо у сфері праці та кар'єрного росту. Незважаючи на досягнення в політиці рівності, жінки досі мають обмежений доступ до вищих посад та страждають від дискримінації в різних сферах життя, включаючи науку, бізнес та політику.

Важливим фактором є суспільні стереотипи, які формують упередження щодо ролей чоловіків та жінок. Гендерні стереотипи часто заважають жінкам повноцінно реалізувати свій потенціал на робочих місцях та в суспільстві загалом.

Зміни в законодавстві, які гарантують рівні права для жінок та чоловіків, є необхідними, однак це лише частина вирішення проблеми. Зміна суспільних установок і культурних норм на рівні організацій, державних установ та освітніх систем має величезне значення для досягнення справжньої рівності.

Потрібно активно впроваджувати політики і практики, які стимулюють участь жінок у різних сферах, зокрема через менторські програми, освіту в галузях STEM, підтримку після криз та антикорупційні ініціативи. Це дозволить не тільки сприяти особистому розвитку жінок, а й покращити загальну ефективність суспільства.

Для забезпечення рівноправності необхідно розвивати нові підходи до політик зайнятості та освіти, спрямовані на подолання стереотипів, що обмежують жінок у їхніх можливостях. Гендерна рівність повинна стати не лише правом, а й нормальною практикою для кожного члена суспільства.

Ключовим викликом сучасного суспільства залишається не лише подолання стереотипів, а й формування інклюзивного мислення, яке визнає багатоманітність досвіду, стилів лідерства та професійних ролей жінок. Інклюзивність має стати не модним трендом, а глибоким принципом, що пронизує освітні програми, кадрову політику та публічну комунікацію.

Список використаних джерел:

1. McKinsey&Company. (2023). WomenintheWorkplace. URL: https://www.mckinsey.com

2. Європейська Комісія. (2022). SheFigures 2021. URL: https://ec.europa.eu.

3. PewResearchCenter. (2020). Gender Equalityand Perceptionsof Progress. URL: https://www.pewresearch.org

4. UN Women. (2021). The Gender Snapshot 2021. URL: https://www.unwomen.org

5. Український інститут гендерної рівності. (2021). Гендерна рівність в Україні: Стан та проблеми. URL: https://genderindex.org.ua.

6. Національна академія наук України. (2021). Жінки в науці: Бар'єри та можливості. URL: https://nasu.gov.ua.

7. Коваль, М. І. Гендерні стереотипи та їх вплив на роль жінок в суспільстві. Київ: Наукова думка. 2021, С.180-195.

8. Литвин, О. А. Гендерна рівність та наукова діяльність жінок в Україні. Харків: Видавництво ХНУ. 2019, С. 110-120.

9. Шевченко, Т. І. (2021). Жінки на керівних посадах: Між традицією та сучасними тенденціями. Київ: Академія управлінських наук. 2021, С. 55-70.

10. Шевчук, В. В. (2022). Гендерна рівність у соціальній політиці України: сучасні виклики та можливості. Київ: Інститут соціальних досліджень.2022, С.120-135.

11. Юрченко, О. Л. Роль жінок у розвитку українського суспільства: між традицією та інноваціями. Львів: Видавництво "Світ". 2023, С.85-100.

12. Іванова, Т. М. Соціальні аспекти гендерної рівності: виклики сучасної України. Харків: Видавництво "Освіта". 2024,С.45-60.

13. Fiske, S. T., Cuddy, A. J. C., & Glick, P. A model of (often mixed) stereotype content: Competence and warmth respectively follow from perceived status and competition. Journal of Personality and Social Psychology, 2007, C.878-902.

14. Steele, C. M., & Aronson, J. Stereotype threat and the intellectual test performance of African Americans. Journal of Personality and Social Psychology, 1995, C.797-811.

15. Heilman, M. E. Description and prescription: How gender stereotypes prevent women’s ascent up the organizational ladder. Journal of Social Issues, 2001, C.657-674.

РОЛЬ ІНТЕЛЕКТУ В РЕАБІЛІТАЦІЇ: НЕЙРОПСИХОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД

Шелепун Єлизавета, *студентка 4 курсу спеціальності «Психологія»*
Одеський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»»
Кузнецова Анастасія, *старший викладач кафедри загальнонаукових,*
соціальних та поведінкових дисциплін Одеський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»»
av.kuznetsova111@gmail.com

Анотація. Авторами досліджено роль інтелекту в реабілітаційний період. Інформаційною базою тез є дані досліджень провідних зарубіжних фахівців, матеріали наукових та аналітичних публікацій з досліджуваного питання.

Abstract. The authors investigated the role of intelligence in the rehabilitation period. The information base of the theses is research data of leading foreign specialists, materials of scientific and analytical publications on the subject under study.

Вступ. Інтелект – це складне когнітивне утворення, яке охоплює здібності до розуміння, логічного мислення, навчання та адаптації до нових умов. Протягом тривалого часу інтелект залишався в центрі наукових досліджень, що зумовило появу широкого спектра підходів до його тлумачення. Серед них – феноменологічний, контекстуальний, біологічний, процесуально-діяльнісний, освітній, інформаційний, функціонально-рівневий, регуляційний і метакогнітивний. Такий різноплановий підхід підкреслює багатовимірність поняття «інтелект» та його центральну роль у функціонуванні психіки людини [5]. У контексті нейропсихологічної реабілітації, інтелект відіграє вирішальну роль у відновленні функцій після ураження мозку. Йдеться не лише про рівень IQ, а про ширший спектр пізнавальних здібностей, які забезпечують здатність до саморегуляції, аналізу ситуацій, планування та прийняття рішень. Відомо, що пацієнти з вищим рівнем збереженого інтелекту демонструють кращу адаптацію до терапевтичних програм. Наприклад, здатність формувати нові когнітивні стратегії або використовувати метакогнітивний контроль може суттєво прискорити процес реабілітації. Перші спроби оцінити вплив інтелекту на процеси відновлення робилися ще у середині XX століття, проте лише з розвитком нейропсихології стало можливим систематичне вивчення цього феномену[1]. Сучасні дослідження підтверджують, що інтелектуальні функції є не лише показником когнітивного статусу, але й важелем, за допомогою якого можна активізувати інші сфери психіки під час реабілітації. Розуміння ролі інтелекту в цьому процесі відкриває нові горизонти для створення індивідуалізованих програм втручання. Таким чином,

нейропсихологічний підхід, що враховує рівень інтелекту, стає не лише науково обґрунтованим, а й практично значущим у роботі з пацієнтами.

Постановка проблеми. Інтелект як сукупність когнітивних функцій — розуміння, аналізу, прогнозування, саморегуляції — є ключовим чинником у процесі відновлення після уражень головного мозку. Пацієнти зі збереженим або частково збереженим інтелектуальним потенціалом демонструють кращі результати в реабілітації: вони легше засвоюють нові моделі поведінки, ефективніше адаптуються до змінених умов, активніше залучаються до терапевтичного процесу [7]. Однак, незважаючи на визнану важливість інтелекту в загальному функціонуванні психіки, його специфічна роль у нейропсихологічній реабілітації досі не є повністю визначеною. У практиці часто акцент зміщується на відновлення окремих функцій — пам’яті, уваги, мовлення, — в той час як інтелект як інтегративна система, що координує ці процеси, залишається на периферії уваги. Це створює певну прогалину між теоретичним розумінням інтелекту та його практичним використанням у реабілітаційних програмах. Сучасна нейропсихологія відкриває можливості для дослідження інтелекту як ресурсу, здатного не лише відображати рівень збереження когнітивного статусу, а й активно впливати на перебіг відновлювального процесу. Таким чином, проблема полягає у недостатній інтеграції оцінки та використання інтелекту в нейропсихологічних стратегіях реабілітації, що актуалізує необхідність його глибшого вивчення в цьому контексті [2].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Останніми роками в нейропсихологічній реабілітації з'явилися значні дослідження, які підкреслюють важливість інтелектуальних функцій у відновленні когнітивних та емоційних здібностей після травм мозку. У червні 2020 року Інститут Гуттмана в Барселоні розпочав амбулаторну програму нейропсихологічної реабілітації для пацієнтів із постковідним синдромом. Основною метою дослідження було вивчити вплив амбулаторної нейропсихологічної реабілітації на когнітивні та емоційні порушення, що виникають у пацієнтів із постковідним синдромом Програма тривала 8 тижнів і включала: респіраторну терапію, фізіотерапію, нейропсихологічну реабілітацію, що охоплювала емоційну підтримку, компенсаційні стратегії та когнітивну терапію.

Когнітивна терапія проводилася вдома пацієнтів за допомогою платформи Guttmann NeuroPersonalTrainer® (GNPT®), що використовує штучний інтелект для створення персоналізованих планів лікування. Платформа включала завдання з різних когнітивних доменів: увага, пам'ять, виконавчі функції та мова. У дослідженні взяли участь 123 пацієнти (середній вік: 51 рік). 74% пацієнтів (n=91) мали когнітивні порушення та отримували когнітивне лікування (експериментальна група); решта 26% (n=32) становили контрольну

групу. Після втручання експериментальна група показала покращення в робочій пам'яті, вербальній пам'яті (навчання, відтворення та впізнавання), вербальній флюентності та зниження рівня тривожності та депресії. Контрольна група також показала зміни в негайній пам'яті, вербальній пам'яті (навчання та впізнавання) та депресивній симптоматиці, хоча розмір ефекту в останніх двох був меншим, ніж в експериментальній групі. Шість місяців після лікування 44,9% пацієнтів не могли виконувати свою попередню трудову діяльність, а 81,2% повідомили про труднощі в повсякденній діяльності [8].

Українські фахівці, які досліджують роль інтелекту під час реабілітації, в нейропсихологічному підході: О. М. Костюк, А. Г. Безродний, О. В. Бойко, С. М. Дмитрук.

Мета дослідження. Дослідити ролі інтелекту в нейропсихологічній реабілітації, зокрема в контексті відновлення когнітивних функцій після травм мозку. Вивчення впливу інтелектуальних здатностей на ефективність реабілітаційних програм дозволить розробити індивідуалізовані підходи для покращення результатів лікування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для розуміння впливу інтелекту на реабілітацію важливо розглянути його ключові аспекти та механізми участі у відновленні когнітивних функцій. Інтелект відіграє вирішальну роль у процесах адаптації після неврологічних порушень, впливаючи на здатність мозку компенсувати втрати та розвивати альтернативні стратегії функціонування, *по-перше*, реабілітація когнітивних процесів залежить від рівня інтелектуальної пластичності. Особи з вищим когнітивним резервом зазвичай демонструють кращу адаптацію до змін, що сприяє більш ефективному відновленню після травм або нейропсихологічних порушень. Інтелект також впливає на здатність навчатися новим стратегіям взаємодії зі світом та пристосовуватися до нових обставин[6].

По-друге, механізми участі інтелекту в реабілітації пов’язані з нейропсихологічними процесами, включаючи когнітивну гнучкість, стратегічне мислення та здатність до проблемного вирішення. Дослідження мозкової діяльності показують, що активізація виконавчих функцій сприяє відновленню когнітивних навичок та формуванню компенсаторних механізмів у пацієнтів з неврологічними розладами[3].

По-третє, розуміння ролі інтелекту в реабілітації дозволяє покращити підходи до терапії та створювати персоналізовані програми відновлення. Використання когнітивних тренувань, нейропсихологічних технік та адаптивних стратегій допомагає пацієнтам ефективніше працювати над реабілітаційними завданнями, підвищуючи їхню автономність та соціальну інтеграцію. Дослідження ролі інтелекту в реабілітації відкриває нові перспективи

для нейропсихологічної практики, дозволяючи краще зрозуміти процеси адаптації та розробити методи підтримки пацієнтів на шляху до повноцінного відновлення[4].

Можемо зробити **висновок**, що інтелект відіграє ключову роль у процесі реабілітації, демонструючи складність роботи мозку та його здатність адаптуватися до нових умов після неврологічних порушень. Інтелект не лише сприяє розвитку когнітивних компенсаторних стратегій, а й впливає на здатність мозку до нейропластичних змін, що є критично важливим для процесу відновлення. Дослідження когнітивного резерву показують, що високий рівень інтелекту сприяє швидшому освоєнню нових стратегій та покращенню ефективності реабілітаційних програм. У той час як історично питання інтелекту та його впливу на реабілітацію почали систематично досліджувати лише у XX столітті, сучасні нейропсихологічні підходи активно інтегрують ці знання у практику.

Список використаних джерел:

1. Бочелюк, В. Й., М. С. Панов, and А. В. Турубарова. "Реабілітаційна психологія в системі наукових знань." Наукові перспективи: наук. журн. Серія «Психологія: 529-540. Девід Рок. Твій мозок у роботі. Як припинити відволікатися і працювати продуктивніше. Видавництво: Наш Формат. Київ, 2019. С. 75 – 93.
2. Волощук, І. С. (2024). Структура інтелекту: феномен один–підходи різні. Освіта та розвиток обдарованої особистості, 2(93), 23-31.
3. Євтушенко, Н. Ю.,О. С. Зотов. "Психічні розлади як маніфестні симптоми пухлин головного мозку (2024). С. 6 – 9.
4. Князєв, Владислав, Оксана Бризгунова, Олександра Шарая. "Нейропсихологічні особливості порушень пам’яті у пацієнтів з локальними ураженнями мозку." Науковий часопис УДУ імені Михайла Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки (2025): 47-58.
5. Пелех, Ю., Матвійчук, А., & Білоус, Т. (2021). Ціннісний інтелект людини в осмисленні і вирішенні сучасних соціальних проблем. New pedagogical thought, 106(2), 77-83.
6. Свиридова, Н. К., Т. В. Чередніченко. "Діагностика та лікування когнітивних розладів у коморбідних пацієнтів із хронічною ішемією головного мозку." (2020). С. 50 – 52.
7. Яновська, С. Я. "Артеріальна гіпертензія та ішемічний інсульт у фокусі медичної психології." ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ (2019): 502.О. В. Петренко, В. А. Іванова. Когнітивна психологія. Видавництво: "Академперіодика". Київ, 2018. 211с.
8. Rehabilitación neuropsicológica en el síndrome post-COVID-19: resultsados de un program clínico y seguimiento a los 6 meses. URL: https://surl.lu/naitoc (дата звернення: 22.04.2025).

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ПОДОЛАННЯ ВАЖКИХ ЖИТТЄВИХ СИТУАЦІЙ

Шевченко Яна, *студентка 2 курсу спеціальності «Психологія»,*
Одеський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»» , janejdoe598@gmail.com
Крюкова Марина, *кандидат психологічних наук, доцент,*
доцент кафедри загальнонаукових, соціальних та поведінкових дисциплін
Одеський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»»

Анотація. У статті розглянуто актуальність вивчення соціально-психологічних чинників подолання важких життєвих ситуацій у контексті сучасних кризових реалій. Проаналізовано внутрішні та зовнішні ресурси, що сприяють збереженню психологічної стійкості особистості, зокрема особистісні, ситуаційні, соціокультурні та регулятивні чинники. Окреслено ефективні методи соціально-психологічної підтримки.

Abstract. The article examines the relevance of studying socio-psychological factors of overcoming difficult life situations in the context of modern crisis realities. Internal and external resources that contribute to maintaining the psychological stability of the individual are analyzed, inparticular personal, situational, socio-cultural and regulatory factors. Effective methods of socio-psychological support are outlined.

Ключові слова: важкі життєві ситуації, подолання стресу, соціально-психологічні чинники, копінг-стратегії, психологічна стійкість, емоційний інтелект.

Актуальність.У сучасних умовах зростаючої соціальної нестабільності, кризових подій і високого рівня стресу особливої уваги набуває проблема подолання важких життєвих ситуацій. Актуальність дослідження соціально-психологічних чинників цього процесу зумовлена необхідністю глибшого розуміння внутрішніх і зовнішніх ресурсів, які дозволяють людині зберегти психологічну стійкість і адаптивність.

Метою дослідження є виявлення ключових соціально-психологічних чинників, що сприяють ефективному подоланню кризових обставин, а також аналіз методів їх подолання.

Як зазначає І.В. Ващенко, до недавнього часу подолання життєвих труднощів вивчалося у межах когнітивно-поведінкової парадигми, яка зосереджувалася на зовнішньому аналізі – як людина сприймає труднощі, як самооцінка впливає на стратегії подолання, та як посилити мотивацію в складних умовах. Нині ж дослідники все більше схиляються до вивчення внутрішнього світу особистості, її суб’єктивної реальності, що формується на основі

індивідуальної системи цінностей. Ці цінності є своєрідною системою координат, у межах якої інтерпретуються зовнішні події[1, с. 40].

На думку автора, негативна подія, що входить у суперечність з особистісною теорією, може зруйнувати суб'єктивну картину світу. Проте лише сама людина здатна змінити цю теорію, переосмислити пережите не як покарання, а як частину життя[1, с. 41]. У подоланні труднощів активність може бути спрямована як на зовнішні обставини, так і на себе – через механізми саморегуляції, адаптації, психологічного захисту та копінг-стратегії. Вибір шляху залежить від індивідуальних ресурсів. Ті, хто обирає конструктивні способи дії, зазвичай ефективніше долають життєві кризи.

Вітчизняні та зарубіжні дослідники виокремлюють низку чинників, що визначають поведінку особистості у процесі подолання стресових ситуацій [2;4]:

Особистісний (диспозиційний) чинник охоплює психологічні особливості індивіда, зокрема сукупність особистісних рис і якостей, які впливають на вибір стратегій подолання. Такі характеристики, як темперамент, оптимізм, ставлення до себе, нейротизм, рівень тривожності та локус контролю, можуть виступати предикторами певного стилю подолання.

Ситуаційний (динамічний) чинник стосується впливу конкретної життєвої ситуації, її оцінки суб'єктом як стресогенної, а також тієї ролі, яку ця оцінка відіграє у виборі копінг-стратегій.

Соціокультурний чинник пов'язаний з особливостями соціального контексту, у якому перебуває особистість, та її міжособистісною взаємодією. До нього належать такі фактори, як гендер, соціальні ролі, культурні установки, підтримка з боку оточення тощо. Вони сприяють формуванню зворотних зв'язків і розвитку здатності до усвідомленої саморегуляції в кризових умовах.

Регулятивний чинник передбачає можливість цілеспрямованого розвитку навичок подолання через навчання адаптивних копінг-стратегій, що сприяють зростанню психосоціальної компетентності. Такі навички можуть як формуватися з нуля, так і відновлюватися в умовах спеціально організованого або природного середовища.

Для дослідження соціально-психологічних чинників використовуються такі діагностичні методики:опросник COPE (Lazarus&Folkman, адаптація Ю.Ш. Шварц): визначає копінг-стратегії (наприклад, планування, пошук соціальної підтримки, уникнення); методика визначення рівня стресостійкості та соціальної адаптації (Holmes-RaheSocialReadjustmentRatingScale); методика діагностики рівня суб'єктивного контролю

(УСЛ) Дж. Роттера; оцінка соціальної підтримки (SocialSupportQuestionnaire, адаптована Т.І. Рєзніковою); анкети життєстійкості (HardinessSurveyМадді та Кобаса)[3, с. 212].

Серед найбільш ефективних соціально-психологічних методів подолання важких життєвих ситуацій варто виокремити тренінги розвитку емоційного інтелекту, які спрямовані на підвищення здатності розпізнавати, виражати та регулювати власні емоції, а також на розвиток емпатії й конструктивної взаємодії з іншими людьми. Групи психологічної підтримки (психотерапевтичні або самоорганізовані) дозволяють учасникам ділитися власним досвідом, знижувати рівень емоційного напруження та отримувати соціальне схвалення і підтримку, що значно полегшує процес подолання стресу. Психоосвітні програми допомагають особам краще розуміти природу труднощів і можливі реакції на них, навчають навичкам адаптації, комунікації, самодопомоги, тим самим підвищуючи загальний рівень психологічної компетентності.

Арт-терапія (малювання, музика, ліплення, колажування тощо) дає змогу опосередковано виразити й опрацювати внутрішні переживання, які важко вербалізувати, та знайти нові ресурси для виходу з кризи. Однією з гуманістично орієнтованих методик є метод ненасильницького спілкування Маршалла Розенберга, який акцентує увагу на усвідомленні власних потреб, емпатії та пошуку рішень через щире та поважне спілкування. Когнітивно-поведінкова терапія (КПТ) фокусується на зміні неадаптивних переконань і формуванні більш конструктивного мислення та поведінки; вона також широко використовується для корекції депресивних, тривожних та посттравматичних станів [2].

Окремо слід зазначити техніку усвідомленості (mindfulness) – це практика зосередженого проживання теперішнього моменту, яка сприяє зменшенню емоційної реактивності, підвищенню стресостійкості та розвитку внутрішньої стабільності. Також застосовуються рольові ігри або моделювання життєвих ситуацій, які дають змогу відпрацювати нові моделі поведінки у складних умовах, що підвищує впевненість у собі. До технік саморегуляції належать аутогенне тренування, дихальні вправи, прогресивна м'язова релаксація, які спрямовані на зниження фізіологічної напруги та стабілізацію психоемоційного стану.

Окрім цього, застосовується методика «щоденника емоцій» – інструмент саморефлексії, що дозволяє особі фіксувати емоційні стани, аналізувати їх причини й визначати більш ефективні способи реагування в подібних ситуаціях у майбутньому. Усі ці методики можуть застосовуватись як у межах індивідуального консультування, так і в груповій роботі, а також використовуватись у профілактичних і реабілітаційних програмах.

Висновки.У сучасних умовах соціальної нестабільності та високого рівня стресу проблема подолання важких життєвих ситуацій набуває особливої актуальності. Дослідження соціально-психологічних чинників цього процесу дозволяє краще зрозуміти, які внутрішні та зовнішні ресурси забезпечують психологічну стійкість і адаптацію. До ключових чинників належать особистісні риси, ситуаційні умови, соціокультурне середовище та регулятивні механізми, що визначають вибір копінг-стратегій. Ефективному подоланню труднощів сприяють різноманітні методи: тренінги емоційного інтелекту, групи підтримки, психоосвіта, арт-терапія, метод ненасильницького спілкування, когнітивно-поведінкова терапія, техніки усвідомленості, саморегуляції та ведення «щоденника емоцій».

Список використаних джерел:

1. Ващенко І. В. Психологічні ресурси особистості в подоланні складних життєвих ситуацій. Проблеми сучасної психології. 2018. №40. С. 33-49.
2. Крайнюк В. М. Психологія стресостійкості особистості. Київ : Ніка-Центр, 2007. 432 с.
3. Ларін Д. І. Вплив відкритої психологічної кризи на перебіг життєвих ситуацій особистості. Матеріали IX Міжнародної науково-практичної ітернет-конференції. Гуманітарний простір науки: досвід та перспективи. 2017. №27. С. 211-214.
4. Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (22-23 лютого 2018 року, м. Суми). Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка. Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2018. 428 с.

ПЛАСТИЧНІСТЬ МОЗКУ В ДОРОСЛОМУ ВІЦІ:

НОВІ ГОРИЗОНТИ ДЛЯ САМООЗДОРОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ

Терзі Вікторія, *студентка 4 курсу спеціальності «Психологія»*
Одеський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»»
Кузнецова Анастасія, *старший викладач кафедри загальнонаукових,*
соціальних та поведінкових дисциплін Одеський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»»
av.Kuznetsova111@gmail.com

Анотація. У тезах розкривається поняття нейропластичності мозку дорослої людини, її механізми та потенціал для самозцілення через практики навчання, психотерапії, медитації й когнітивних вправ. Інформаційною базою є результати сучасних наукових досліджень у галузі когнітивної нейронауки.

Abstract. The paper explores the concept of neuroplasticity in the adult brain, its mechanisms, and its potential forself-healing through learning, psychotherapy, meditation, and cognitive practices. The research is based on current findings in cognitive neuroscience.

Вступ. Тривалий час вважалося, що мозок дорослої людини є незмінним і поступово втрачає здатність до розвитку. Проте сучасні дослідження у сфері нейронауки доводять зворотне: мозок залишається гнучким і здатним до змін протягом усього життя. Нейропластичність – це здатність нервової системи адаптуватися до нових умов, змінюватися у відповідь на досвід, навчання чи травму. Сьогодні це поняття стає основою для нових підходів до психологічної допомоги, освіти, реабілітації та саморозвитку. Вивчення нейропластичності дозволяє краще зрозуміти, як саме мозок реагує на середовище, досвід, психоемоційні фактори і як це може бути використано для досягнення позитивних змін у житті людини.

Постановка проблеми. Проблема психоемоційного виснаження, стресу, когнітивного регресу й зниження адаптивності в дорослому віці потребує нових рішень. Одним із таких рішень є використання можливостей нейропластичності – як інструменту саморегуляції, оздоровлення та розвитку психіки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У продовж останніх десятиліть науковці все більше уваги приділяють феномену нейропластичності — здатності мозку змінювати свою структуру та функціонування у відповідь на досвід, навчання або травму. Тривалий час вважалося, що нейропластичність характерна переважно для дитячого віку, однак сучасні

дослідження переконливо доводять її актуальність і в дорослому періоді життя, що відкриває нові можливості для самооздоровлення, психоемоційного відновлення та професійного розвитку. Одне з новітніх і найвпливовіших досліджень у цій сфері провів професор Шай Ефраті (Ізраїль), який показав, що метод гіпербаричної оксигенації (HBOT) сприяє активації нейропластичних процесів у мозку дорослої людини. В експериментах спостерігалося значне покращення когнітивних функцій, пам'яті, концентрації уваги, а також зниження симптомів постковідного синдрому, депресивних станів та наслідків черепно-мозкових травм. Фізичні вправи також демонструють значний позитивний ефект на функціональну реорганізацію мозку. Регулярне фізичне навантаження, як показують численні дослідження, сприяє не лише покращенню пам'яті та уваги, а й стимулює утворення нових нейронних зв'язків завдяки покращенню кровопостачання та зменшенню рівня запалення в мозкових тканинах. Інноваційною є також поява цифрових терапій, зокрема за стосунок Rejoyn, схвалений FDA у 2024 році. Він базується на завданнях, що активують нейропластичні процеси в мозку при депресії, і демонструє значне покращення стану користувачів без додаткового медикаментозного лікування.

В українському науковому просторі дослідженням нейропластичності займаються фахівці в галузі нейропсихології, психофізіології та медицини. Серед них варто відзначити: Наталію Кушнір, Олену Линденбурську, Олександра Мельника.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нейропластичність мозку дорослої людини — це здатність мозку адаптуватися, змінювати свої структури та функції внаслідок досвіду. Раніше вважалося, що мозок дорослої людини нездатний до значних змін після певного віку. Однак, *по-перше*, останні наукові дослідження спростували цю думку, показавши, що мозок зберігає здатність до пластичності протягом усього життя. Це означає, що мозок може утворювати нові нейронні зв'язки, змінювати структуру та функції в результаті навчання, тренувань та навіть психотерапії [1]. Нейропластичність включає кілька механізмів, серед яких: нейрогенез — утворення нових нейронів, синаптична пластичність — зміни в синапсах між нейронами, та мікроструктурні зміни в тканинах мозку [2]. Ці зміни можуть відбуватися на різних рівнях — від молекулярного до функціонального, забезпечуючи адаптацію мозку до нових умов чи вимог. Дослідження останніх років підтверджують, що когнітивне тренування і психотерапевтичні практики сприяють покращенню нейропластичності, допомагаючи не лише зберігати, а й покращувати когнітивні функції. Це може включати збільшення обсягу пам'яті, покращення уваги, здатності до навчання, а також зниження рівня стресу та покращення емоційного стану [3].

По-друге, дослідження показали, що різні типи практик можуть стимулювати нейропластичність. Фізична активність, зокрема аеробні вправи, активують вироблення нейротрофічного фактора мозку (BDNF), який сприяє зростанню нових нейронів і зміцненню зв'язків між ними [4]. Також, когнітивне тренування через вирішення задач, медитація, психотерапія та навчання новим навичкам можуть впливати на структуру мозку, покращуючи його функціональні можливості. Медитація має здатність змінювати об'єми і функціональність певних ділянок мозку, таких як лобові частки, що відповідають за свідоме регулювання емоцій та поведінки [5]. Такі зміни, як показали дослідження, можуть мати значний позитивний вплив на психологічне благополуччя людини.

По-третє, в Україні також є вагомі дослідження на цю тему. Науковці Інституту фізіології ім. О.О. Богомольця НАН України вивчають нейропластичність у дорослих в контексті її впливу на реабілітацію після інсультів та травм головного мозку [6]. Також активно працюють психологи та нейрофізіологи в університетах, де проводять дослідження з використанням когнітивних тренувань для покращення мозкової діяльності [7].

Отже, можемо зробити **висновок**, що нейропластичність дорослого мозку є важливим процесом, який відкриває нові можливості для самовдосконалення, психічного здоров'я та відновлення після травм. Сучасні дослідження показують, що через різні практики, такі як медитація, психотерапія, фізична активність та когнітивні тренування, можна значно змінювати структуру та функції мозку, покращуючи як фізіологічний, так і психічний стан людини. Застосування цих практик допомагає не тільки поліпшити когнітивні функції, але й забезпечує умови для ефективного самозцілення та розвитку [8].

Список використаних джерел:

1. Фукс, Е., & Флюгге, Г. (2014). Пластичність мозку в дорослому віці: більше 40 років досліджень. NeuralPlasticity, 2014.
2. Колб, Б., &Гібб, Р. (2015). Пластичність мозку у старіючому організмі: нові напрямки в когнітивній нейронауці. Trendsin Cognitive Sciences, 19(10), 543–549.
3. Томас, А. Г., Деніс, А., Бандетті, П. А., & Йохансен-Берг, Х. (2012). Вплив аеробної активності на структуру мозку. Frontiersin Psychology, 3, 86.
4. Восс, М. В., Вівар, К., Крамер, А. Ф., &Ван Прааг, Х. (2013). Перехід від моделей тварин до людських у контексті мозкової пластичності від фізичних вправ. Trends in Cognitive Sciences, 17(10), 525–544.

5. Лінден, Д. Е. Й. (2006). Як психотерапія змінює мозок — внесок функціональної нейровізуалізації. MolecularPsychiatry, 11(6), 528–538.

6. Ярмолюк, Л. І., & Соколова, Л. В. (2018). Нейропластичність як фактор розвитку когнітивних функцій у дорослому віці. Психологічна наука і освіта, 2, 35–47.

7. Шевченко, В. М. (2017). Механізми нейропластичності та їхвплив на адаптацію мозку до нових умов. Український журнал нейропсихології, 6(3), 21–34.

8. Бондаренко, Л. О. (2019). Когнітивні тренування і їх роль у розвитку нейропластичності у дорослих. Журнал психології та педагогіки, 11(2), 55–68.

ОСОБИСТІСНІ ЧИННИКИ СТІЙКОСТІ ДО СИНДРОМУ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ У ПЕДАГОГІВ

Стадніченко Катерина, *магістрантка 2 курсу спеціальності «Психологія»*
Одеський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»», ket29stadnichenko@gmail.com
Крюкова Марина, *кандидат психологічних наук, доцент,*
доцент кафедри загальнонаукових, соціальних та поведінкових дисциплін
Одеський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»»

Анотація. У статті розглянуто особистісні чинники стійкості до синдрому професійного вигорання серед вчителів. Представлено результати емпіричного дослідження, яке виявило зв'язок між розвитком особистісних ресурсів і стійкістю до емоційного виснаження. Окреслено практичні напрями профілактики вигорання в освітньому середовищі.

Abstract. The article examines personal factors of resilience to burn out syndrome among teachers. The results of an empirical study showing there lationship between the development of personal resources and emotional resilience are presented. Practical approaches to burn out prevention in the educational environment are out lined.

У сучасному світі професійне вигорання набуло особливої актуальності, особливо серед представників професій типу «людина–людина». Професія вчителя є однією з найбільш вразливих до розвитку синдрому вигорання, що обумовлено високими емоційними навантаженнями, відповідальністю за результати навчання і виховання, а також необхідністю адаптації до змін у соціальному середовищі та системі освіти.

Визначення професійного вигорання було сформульовано в роботах К. Маслач, яка описала його як трикомпонентну структуру, що включає емоційне виснаження, деперсоналізацію і редукцію особистісних досягнень [5]. За В.Бойком, синдром емоційного вигорання проходить три фази розвитку: напруження, резистенція і виснаження [1].

Особистісні чинники, які сприяють стійкості до синдрому професійного вигорання, включають високий рівень емоційної стабільності, самоконтроль, позитивне ставлення до професійної діяльності, гнучкість мислення, здатність до саморефлексії та адекватну самооцінку [2; 3].

На основі аналізу сучасної літератури можна виділити такі ключові особистісні характеристики, що знижують ризик розвитку емоційного вигорання: високий рівень емоційної стійкості; навички ефективного подолання стресу; позитивна самооцінка і

самоприйняття; розвинене почуття професійної компетентності; висока мотивація до професійної діяльності.

Водночас такі риси як підвищена тривожність, ригідність мислення, схильність до перфекціонізму та залежність від зовнішнього визнання можуть підвищувати ризик емоційного виснаження [3].

Дослідження Т. Зайчикової [4] та В. Орела [2] підкреслюють, що в умовах соціальної нестабільності чинники особистісної стійкості набувають вирішального значення для запобігання професійній деформації педагогів.

Емпіричне дослідження проводилося серед вчителів загальноосвітніх закладів Одеської області з метою виявлення особливостей розвитку синдрому професійного вигорання та визначення особистісних чинників стійкості до нього. У дослідженні взяли участь 30 педагогів із різним стажем роботи.

Для діагностики рівня емоційного вигорання застосовувалися такі психодіагностичні методики:

1. Методика «Діагностика рівня емоційного вигорання» В. В. Бойка;
2. Опитувальник К. Маслач–С. Джексона (у адаптації Н.Водоп'янової);
3. Шкала стресостійкості Т. Холмса і Р. Раге.

*Діагностика фаз синдрому емоційного вигорання за методикою В.В.Бойка*виявила такі результати:

– *Фаза «Напруження»* не сформована у 53 % учасників, на стадії формування у 30 %, сформована — у 17 %, що свідчить про помірний рівень емоційної напруги у частини вчителів.

– *Фаза «Резистенція»* сформована у 47 % респондентів, що вказує на наявність захисних механізмів у відповідь на професійні стресори.

– *Фаза «Виснаження»* не сформована у 53 % досліджуваних, а у 23% перебуває на стадії формування і сформована, що свідчить про ризик емоційного виснаження у частини вчителів.

Отримані дані свідчать про переважання ознак фази резистенції, що вимагає впровадження заходів психологічної підтримки для попередження поглиблення емоційного вигорання.

Результати аналізу за опитувальником Маслач–Джексона показали, що провідною ознакою емоційного вигорання серед вчителів є редукція особистісних досягнень, яка виявлялася у 100 % досліджуваних. Переважна частина респондентів мала низький рівень

емоційного виснаження (77 %), що свідчить про збереження певного емоційного ресурсу. Водночас деперсоналізація була помірно вираженою: 50 % учасників продемонстрували низький рівень, а у 40 % спостерігався середній рівень емоційного відчуження.

Результати аналізу за шкалою стресостійкості Холмса і Раге показали, що 33 % учасників мали понад 300 балів, що свідчить про високий ризик розвитку психосоматичних розладів. Ще 40 % респондентів перебували у зоні граничної адаптації (200–299 балів), що свідчить про виснаження адаптивних ресурсів. Лише 27 % досліджуваних продемонстрували високий рівень стресостійкості. Отримані дані вказують на істотний вплив життєвих стресогенних факторів на психологічний стан педагогів та корелюють з проявами емоційного виснаження.

Результати дослідження показали, що вчителі з розвиненими навичками емоційної саморегуляції, високою стресостійкістю та позитивним ставленням до себе рідше стикаються з проявами емоційного вигорання. Натомість у педагогів із високим рівнем тривожності, негнучким мисленням, залежністю від зовнішніх оцінок та низькою самооцінкою частіше спостерігалися ознаки деперсоналізації і зниження професійних досягнень. Отримані дані підтверджують важливість розвитку особистісних ресурсів для профілактики емоційного виснаження у педагогічній діяльності.

Для зниження ризику розвитку синдрому професійного вигорання серед педагогічних працівників доцільно впроваджувати комплекс заходів, спрямованих на розвиток особистісної стійкості та підтримку психологічного благополуччя.

До основних напрямів профілактичної роботи належать:

- *Розвиток навичок емоційної саморегуляції та зниження тривожності.* Навчання вчителів простим методам емоційного розвантаження, дихальним вправам, технікам релаксації та візуалізації сприяє зменшенню емоційної напруги і підвищенню стресостійкості.
- *Формування усвідомленого ставлення до власних емоцій та розвитку саморефлексії.* Важливо навчати педагогів розпізнавати свої емоційні стани, вчасно виявляти ознаки перенавантаження і використовувати конструктивні способи їх подолання.
- *Підвищення самооцінки та розвиток самоприйняття.* Тренінгові вправи мають сприяти формуванню позитивного ставлення до себе, визнанню особистісних досягнень і зниженню надмірної самокритики.
- *Підтримка позитивного професійного самосприйняття.* Рефлексія власних професійних цілей, досягнень та цінностей допомагає зберігати мотивацію до діяльності й емоційний ресурс у складних умовах.

- *Навчання ефективним стратегіям подолання стресу.* Засвоєння копінг-стратегій, зокрема когнітивно-поведінкових технік, сприяє кращому опануванню стресових ситуацій у професійному житті.
- *Розвиток психологічної гнучкості та адаптивності.* Навчання педагогів швидко пристосовуватися до змін і зберігати внутрішню рівновагу допомагає запобігати хронічному емоційному виснаженню.
- *Формування атмосфери підтримки в колективі.* Організація обговорень, спільних тренінгів і створення простору для взаємної допомоги зміцнює емоційну стійкість та профілактує емоційне вигорання.

Комплексне впровадження цих заходів дозволяє зміцнити особистісні ресурси педагогів та знизити ризик розвитку синдрому професійного вигорання в освітньому середовищі.

Теоретичний і емпіричний аналіз підтвердив, що стійкість до синдрому професійного вигорання у вчителів забезпечується розвитком особистісних ресурсів — емоційної саморегуляції, стресостійкості, позитивної самооцінки та психологічної гнучкості.

Проведене дослідження показало, що педагоги з високою емоційною стійкістю, внутрішнім локусом контролю та позитивною професійною ідентичністю мають значно нижчі показники емоційного виснаження та деперсоналізації. Натомість вчителі з підвищеною тривожністю, негнучким мисленням і зниженою самооцінкою є більш уразливими до розвитку симптомів вигорання.

Практичні рекомендації, спрямовані на розвиток емоційної саморегуляції, зниження тривожності, зміцнення позитивного ставлення до себе та формування атмосфери взаємопідтримки в колективі, мають важливе значення для профілактики емоційного виснаження.

Таким чином, підвищення рівня психологічної компетентності педагогів та створення сприятливого соціально-психологічного середовища у закладах освіти є необхідними умовами для збереження їхнього емоційного благополуччя та успішної професійної діяльності в умовах сучасних соціальних викликів.

Список використанних джерел:

1. Булатевич Н. М. Синдром емоційного вигорання: роль індивідуальних та організаційних чинників. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Соціологія. Психологія. Педагогіка. 2005. Вип. 22–23. С. 47–50.

2. Карамушка Л. М., Гнускіна Г. В. Психологія професійного вигорання підприємців: монографія. Київ: Логос, 2018. 198 с.

3. Парфьонова Т., Миронюк О. Профілактика емоційного вигорання. Психолог. 2013. № 3. С. 37–39.

4. Зайчикова Т. В. Соціально-психологічні детермінанти синдрому «професійного вигорання» у вчителів: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.05. Київ, 2005. 178 с.

5. Maslach C., Leiter M. P. Burnout: TheCostofCaring. NewYork: Routledge, 2016. 256 p.

СЕНС ЖИТТЯ СУЧАСНОЇ ОСОБИСТОСТІ ТА КОНЦЕПЦІЯ ВІКТОРА ФРАНКЛА

Сердюкова Тетяна, *студентка1-го курсу, спеціальності «Психологія»,*
Одеський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»», serdiukova.tatyana@gmail.com
Нерубасська Алла, *доктор філософських наук, доцент,*
доцент кафедри загальнонаукових, соціальних та поведінкових дисциплін,
Одеський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»»

Анотація. Розглянути феномен сенсу життя сучасної особистості крізь призму логотерапевтичної концепції Віктора Франкла.

Annotation. To consider the phenomenon of the meaning of life of a modern personality through the prism of Viktor Frankl's logotherapeutic concept.

Актуальність. Проблема сенсу життя набула особливої гостроти в умовах сучасного постіндустріального суспільства, де зростає рівень індивідуалізму, невизначеності та психоемоційного напруження. Людина часто стикається з кризами ідентичності та відчуттям внутрішньої порожнечі. У цьому контексті необхідність переосмислення життєвих орієнтирів і цінностей виходить на перший план. Звернення до концепції В. Франкла дозволяє не лише пояснити механізми пошуку сенсу, а й запропонувати ефективну стратегію подолання екзистенційного вакууму.

Мета: проаналізувати концепцію сенсу життя в контексті вчення Віктора Франкла; визначити основні смисложиттєві цінності, через які особистість може знайти сенс у сучасному мінливому світі.

Основний матеріал. Сенс життя – це фундаментальне питання людського існування. Воно стосується розуміння того, для чого ми живемо, які цілі переслідуємо і що робить наше життя значущим. У різні епохи філософи, релігії, психологи та науковці по-різному трактували це поняття, але загалом можна виділити кілька ключових підходів до розуміння сенсу життя: філософський підхідрозглядає сенс життя як індивідуальне чи трансцендентне призначення людини; психологічний підхід - включає внутрішню мотивацію людини, її прагнення до самореалізації, відчуття власної значущості, зв’язок із суспільством та природою, досягнення гармонії між «Я-образом» і реальністю; біологічний підхід - вбачає сенс у виживанні, продовженні роду, задоволенні базових потреб. [1]

У XXI столітті пошук сенсу життя набуває нового звучання. Зміни, що відбуваються в соціокультурному, інформаційному та ціннісному середовищі, формують нові виклики, на які

сучасна особистість змушена відповідати. У порівнянні з минулими епохами, де сенс часто задавався релігією, традицією або суспільною ідеологією, сьогодні особистість дедалі більше стикається з необхідністю самостійного конструювання сенсу власного життя.

Зі змінами в глобалізованому світі, швидким розвитком технологій та зростанням індивідуалізму, зміщуються традиційні уявлення про сенс життя. У сучасних суспільствах часто спостерігається:

- криза сенсу життя або смисложиттєвих орієнтирів, яка пов'язана зі зниженням впливу релігійних, моральних і культурних систем. Це явище часто описується як екзистенційний вакуум (за Франклом), коли людина втрачає розуміння, для чого вона живе, почувається внутрішньо спустошеною, переживає відчуття відчуження та порожнечу;

- виникнення нового соціального і психологічного ландшафту через технологічний прогрес і глобальну цифровізацію. Інтернет, соціальні мережі, гейміфікація життя, розмитість реальності формують новий виклик -поверхневе, симульоване переживання сенсу, яке не має глибини і не приносить внутрішнього задоволення;

- пошук сенсу через індивідуальну самореалізацію.Сучасна особистість дедалі частіше відмовляється від колективно нав'язаних моделей життя і прагне автономно побудувати власний шлях, виходячи з власних прагнень, інтересів та смислів. Такий підхід відкриває величезні можливості для індивідуального розвитку, але водночас вимагає внутрішньої зрілості, рефлексії та стійкості, щоб уникнути пасток споживацького або псевдосенсового мислення. [2]

У контексті викликів сучасності пошук сенсу життя стає не лінійним, а багатовекторним процесом. Людина не просто наслідує готові моделі, а створює свій особистий «сенсожиттєвий проєкт», що може включати як зовнішні досягнення, так і глибоко внутрішні духовні чи емоційні переживання.У таких умовах особливо актуальною стає концепція Віктора Франкла, яка дозволяє знаходити сенс через відповідальність, гідність, свободу вибору та відданість цінностям, навіть тоді, коли зовнішні умови мінливі чи несприятливі.

Віктор Франкл, австрійський психіатр, запропонував логотерапевтичний підхід, у центрі якого - воля до сенсу. Він розглядав сенс життя як центральну потребу людини. Він вважав, що пошук сенсу є головним рушієм людської діяльності, а його відсутність веде до екзистенційного вакууму та внутрішніх криз. Запропонований ним підхід допомагає людям знайти сенс навіть у складних життєвих ситуаціях через те, що людина завжди має свободу вибору свого ставлення до подій.

Згідно з Франклом сенс життяне є чимось універсальним - вінунікальний для кожної людини та змінюється залежно від обставин. Головне - його шукати і знаходити навіть у найскладніших ситуаціях. «Сенс життя може бути знайдений у будь-якій ситуації, і, як би не складалися обставини, людина завжди може знайти своє місце в цьому світі.» Він вважав, що сенс життя – це не щось задане ззовні, а те, що людина сама відкриває у своєму житті. [3]

В. Франкл вважав, що навіть у найважчих умовах людина має свободу вибору своєї реакції та ставлення. «Все може бути віднято в людини, крім однієї речі: останньої з людських свобод - вибору свого ставлення до будь-якої ситуації.»Він наголошував, що людина здатна знаходити сенс у своєму ставленні до страждання, через відповідальність перед іншими людьми та самим собою. «Людина вільна, навіть коли її фізична свобода обмежена. Вона вільна у своєму виборі ставлення до обставин.»«Людина є тим, чим вона робить себе; вона завжди може вибирати, як реагувати на те, що відбувається.» [4]

Важливо розуміти, що сенс життя не є чимось раз і назавжди визначеним, а те, що в кожному життєвому моменті людина може обрати шлях, який допоможе їй знайти глибше значення в її існуванні.Невід’ємною частиною цього процесу є визначення смисложиттєвих цінностей людини.

Франкл запропонував класифікувати смисложиттєві цінності за трьома основними категоріями: цінності творчості (реалізація себе у праці, мистецтві, допомозі іншим), цінностіпереживання (любов, краса, природа, духовність, міжособистісні стосунки) та цінності ставлення (здатність зберігати гідність і знайти сенс навіть у стражданні). Він наголошував на тому, що всі ці цінності можуть бути взаємопов'язані, і кожен із цих шляхів може сприяти пошуку сенсу життя. Класифікація цінностей за Франклом є своєрідною картою, яка дозволяє людині орієнтуватися в пошуку сенсу життя через різні аспекти її існування. Від творчості та самореалізації до любові й ставлення до труднощів - усі ці шляхи ведуть до того, щоб допомогти людині знайти сенс і відчуття значущості у своєму житті, навіть коли обставини здаються непередбачуваними або безнадійними.[5]

Франкл також підкреслював, що пошук сенсу- це не те, що дається легко або автоматично. Це процес, що вимагає від людини глибокої рефлексії, внутрішньої роботи та готовності змінюватися. Людина має бути відповідальною за пошук свого сенсу і готовою прийняти ті обставини, які вона не може змінити. «Якщо ми не можемо змінити ситуацію, ми можемо змінити себе і своє ставлення до неї.»«Важливо не те, що з нами відбувається, а те, як ми ставимося до того, що з нами відбувається.»

Висновок. Сенс життя сучасної особистості формується на перетині індивідуального досвіду та соціокультурного контексту. Концепція В. Франкла надає ефективну модель пошуку сенсу, яка є актуальною навіть у часи глобальної нестабільності. Її універсальність полягає у свободі вибору, відповідальності та глибокому зв'язку між цінностями і життєвими викликами. Смисложиттєві цінності - це не лише внутрішні орієнтири, а й механізм самозбереження та особистісного зростання в сучасному світі.

Список використаних джерел:

1. Тофтул М. Г. Сучасний словник з етики : Словник. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014.
2. Чуйко Г. Криза сенсу як переломний момент життя людини. Збірник наукових праць "Проблеми сучасної психології", 2019, с. 405–428. https://doi.org/10.32626/2227-6246.2019-45.405-428.
3. Франкл В.Людина в пошуках справжнього сенсу. — Київ: КСД, 2020.
4. Франкл В. Сказати життю "так!": психолог у концтаборі. — Львів: Свічадо,2022.
5. Франкл В. Лікар та душа. Основи логотерапії. – Харків: КСД, 2018.

АНАЛІЗ ВПЛИВУ НЕФОРМАЛЬНИХ ЛІДЕРІВ У КОЛЕКТИВІ

Крупєніна Катерина, *студентка 2 курсу магістратури спеціальності «Психологія», Одеського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП»»,*
Нерубасська Алла, *доктор філософських наук, доцент, доцент кафедри загальнонаукових, соціальних та поведінкових дисциплін, Одеський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»» , saylor03@ukr.net*

Анотація. В тезах проведений аналіз впливу неформального лідерства на клімат у колективі, способи комунікації та їх загальні особливості.

Abstract. In these studies, the analysis of the influence of informal leaders on the climate of the team, methods of communication and their secret features.

Вступ. Нині ми можемо проаналізувати те що, у кожному колективі, крім лідерів, визначених офіційним статусом, і навіть займаної посадою присутні так звані "неформальні лідери", які грають величезну роль координації клімату у робочому чи навчальному колективі. Ми можемо відзначити, що неформальні лідери часто мають особистісні якості, які регулюють взаємодії членів колективу, мотивують до різноманітних змін, забезпечують контроль дисципліни, а також є каталізаторами групування членів колективу за різними принципами. Неформальні лідери, це особи, які набувають авторитету, впливають на дію колективу завдяки особистісним якостям, соціальній активності та визнанню з боку інших членів групи [3].

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах змін у соціально-економічному та культурному житті суспільства важливою стає оптимізація міжособистісних стосунків у трудових і навчальних колективах. Одним із ключових факторів, що впливають на ефективність групової взаємодії, є соціально-психологічний клімат — система психологічних умов, яка може сприяти або заважати продуктивній діяльності, особистісному розвитку та емоційному благополуччю членів колективу [1; 2].

Неформальні лідери відіграють особливу роль у формуванні та підтримці позитивного психологічного клімату. Це особи, які здобувають авторитет і вплив не через офіційний статус, а завдяки своїм особистісним якостям, соціальній активності та визнанню з боку інших учасників групи. Вони можуть виступати каталізаторами згуртованості, підвищувати внутрішню мотивацію учасників, регулювати конфлікти та забезпечувати неформальний контроль у колективі. У останні роки проблема впливу неформальних лідерів на соціально-психологічний клімат активно досліджується як в Україні, так і за кордоном у різних сферах, таких як організаційна та управлінська психологія, соціальна психологія, соціологія

управління та управлінська акмеологія (О.С.Анісімов, А.Л.Журавльов, Л.М.Карамушка, А.І.Кітов, Є.О.Клімов, Н.Л.Коломінський, Р.Л.Кричевський, Є.С.Кузьмін, В.О.Лузгін, Є.Г.Молл, Л.Е.Орбан-Лембрик, Б.Д.Паригін, В.Ф.Рубахін, А.А.Русалінова, А.Л.Свенцицький, А.В.Філіппов, Р.Х.Шакуров та ін.).

Попри зростаючий інтерес до вивчення феномену лідерства, вплив неформальних лідерів на соціально-психологічний клімат залишається недостатньо дослідженим у сучасній психологічній науці. Більшість досліджень зосереджена на формальних керівниках, тоді як "тіньове" лідерство часто ігнорується або сприймається як загроза офіційній структурі. Такий підхід не відображає реальної динаміки міжособистісних стосунків у групах, де неформальні лідери можуть мати більший вплив на колектив, ніж формальні [2].

Дослідження характеристик неформального лідерства, його типів, механізмів впливу та зв'язку з психологічним кліматом колективу має як теоретичне, так і практичне значення. Результати таких досліджень можуть бути корисними для керівників, HR-фахівців, психологів і соціальних працівників для покращення комунікації в групах, профілактики деструктивних процесів і підвищення ефективності спільної діяльності.

Отже, вивчення впливу неформальних лідерів на соціально-психологічний клімат є надзвичайно важливим для забезпечення здорової атмосфери в колективах, підвищення продуктивності роботи та гармонізації соціальних відносин.

Метою цього дослідження є привернути увагу до неформального лідерства у контексті впливу на атмосферу взаємовідносин у колективі та виявлення особливих якостей неформальних лідерів в групах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Неформальне лідерство в колективах - це є соціально-психологічний процес, за допомогою якого члени колективу, що володіють значним досвідом та певними соціально-психологічними якостями (домінування, рішучість, здатність взяти на себе ініціативу), шляхом активної взаємодії з колегами набувають перевагу в статусі, який дозволяє їм впливати на міжособові відносини, а також процеси діяльності групи.

Неформальний лідер - це особистість у колективі, який внаслідок певних особливостей (домінування, рішучість) надає найбільше вплив на міжособистісні відносини у колективі, стимулюючи чи гальмуючи активність та ефективність у процесі вирішення робочих завдань, і навіть взаємодію співробітників у робочому колективі.

Але, найважливішою складовою взаємодії у колективі це є тий стиль, яким комунікують члени колектива.

Перші спроби науково дослідити спілкування були зроблені в працях таких вчених, як В. Бехтерєв, О. Лазурський та В. Мясищев. Згодом до глибшого вивчення психологічних

аспектів комунікації приєдналися Б. Ананьєв, Л. Виготський, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн та інші.

У ході досліджень було встановлено, що ставлення особистості до комунікаційного процесу проявляється у її внутрішній готовності до взаємодії та вибірковій налаштованості на досягнення комунікативних цілей. Соціально-психологічні аспекти спілкування виявляються через такі характеристики, як прагнення до спільності, потреба впливати та бажання допомагати іншим. Було доведено, що психологічний вплив у процесі взаємодії відбувається через механізми навіювання, зараження, переконання та наслідування, що підкреслюється у працях Л. Карпенка, О. Леонтьєва, А. Реана, Т. Ушакової та інших.

Питання визначення сутності сучасної комунікативної компетентності, її функцій у суспільстві та особливостей формування має не лише теоретичне значення, але й практичну цінність. Розвинені комунікативні навички та зв'язки є невід'ємною частиною будь-якого цивілізованого суспільства.

В умовах глибоких соціальних змін, які переживає Україна, є велика потреба у злагодженій взаємодії всіх соціальних суб'єктів, конструктивному діалозі та взаєморозумінні. Ці завдання реалізуються через ефективну комунікацію, що ґрунтується на визнанні унікальності кожної особистості та дотриманні загальноприйнятих етичних норм. Серед таких норм – ввічливість, тактовність, точність, делікатність і скромність, які формують основу для гармонійного спілкування.

Висновок. Таким чином, незважаючи на те, що неформальні лідери по своїй суті є особистостями, які здатні продемонструвати досить яскраві, домінантні та пригнічуючі якості у взаємодії з іншими членами колективу, в процесі дослідження було виявлено, що ще більш значущим для ефективної комунікації є підвищення навичок взаємодії, взаємопідтримки, допомоги та прояв більш емоційних якостей, таких як прагнення до взаємовиручки та гармонійного спілкування в колективі.

Список використаної літератури:

1. Виноградова Л.В.Когнітивні аспекти суб'єктивного відображення емоційно важких життєвих ситуацій: автореф. дис. на здобуття наук.ступеня канд.психол.наук: спец. 19.00.01 «загальна психологія, історія психології». – К., 1995. 24с.

2. Гуменюк О.Є. Психологія впливу. Тернопіль: Економічна думка, 2003. 304 с.

3. Мазоренко М.О. Соціально-психологічні механізми створення іміджу//Актуальні проблеми практичної психології: матеріали Міжнар.конф. (Херсон, 23-24 квітня 2009р.) / МОН, Херсонський держ.ун-т. – Херсон, 2009. –Т.ІІ.– С. 18-24.

НЕЙРОПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАЦІЇ ПІДЛІТКІВ

***Кірєєва Тетяна**, магістрант, Одеський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»»*
***Прокоф'єва-Акопова Світлана,** кандидат психологічних наук, доцент*
Одеський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»», lana_svet1@ukr.net

Актуальність теми визначається тим, що кожного дня ми спостерігаємо за посиленням змін в соціально важливих особистісних якостях і комунікативних уміннях, які сприяють формуванню моральності та гармонізації поведінки в міжособистісних взаємодіях. Від того, як відбувається процес спілкування, залежить формування майбутньої особистості. Тому вивчення проблеми комунікативної культури серед підлітків стає актуальним, особливо на даному етапі розвитку суспільства, коли відбувається різка зміна соціальних стосунків, характеру особистісних взаємодій, цінностей та моралі. У зв'язку з цим набула особливої актуальності потреба у вивченні комунікативної культури не тільки в когнітивній чи діяльнісній парадигмі, а й у контексті становлення особистості як носія культури. У підлітковому віці формуються основні навички соціальної взаємодії, які в майбутньому впливають на успішність у стосунках із суспільством. Підлітковий вік є періодом інтенсивного психологічного розвитку, коли формуються особистісні риси, включаючи ставлення до себе та інших через комунікацію. Із зростанням впливу медіа та соціальних мереж підлітки стикаються з новими викликами та можливостями у комунікації, що потребує розуміння особливостей цього процесу [1]. Також підлітки зіштовхуються з проблемами адаптації в соціальному середовищі, і вивчення особливостей їхніх комунікативно-особистісних взаємовідносин може допомогти у зрозумінні та вирішенні цих проблем [3].

Метою дослідження було вивчення особливостей комунікативних навичок підлітків, їхні здатності до взаємодії та спілкування в різних соціальних ситуаціях.

Для дослідження була обрана група респондентів у кількості 30 осіб, віком від 14 до 16 років, а також наступні матеріали для проведення опитування серед них. Для досягнення визначеної мети було проведено емпіричне дослідження за допомогою «Тесту на комунікацію» Ряховського, «Тесту визначення рівня комунікативності», «Тесту на комунікабельність [4].

Кількісні показники результатів дослідження рівнів комунікації представлені в таблиці 1. З 30 респондентів високий рівень комунікації був у 16 респондентів , середній рівень – у 10 респондентів, та низький рівень у 4 респондентів. Дані, що представлені в таблиці 1, свідчать, що у 16 з 30 учнів (53,3%) є високий рівень комунікації.

Таблиця 1.

Кількісні показники результатів дослідження рівнів комунікації

Відсотковий показник рівня комунікації		
Показник	Особи	Відсотки
Високий	16	53,3%
Середній	10	33,3%
Низький	4	13,33%

Джерело: результати власних наукових досліджень

Підлітки з високим рівнем комунікації мають кілька характерних рис, які визначають їхню здатність успішно спілкуватися з іншими людьми та впливати на навколишнє середовище.

Підлітки з середнім рівнем комунікації (33,33%) виявляють різні особливості у спілкуванні, які визначають їхні взаємини та вплив на оточуючих.

Підлітки з низьким рівнем комунікації (13,33%) можуть мати ряд особливостей у спілкуванні та взаємодії з оточуючими. Тобто, у переважної частини учнів за даним тестом-опитувальником високий рівень комунікації.

Кількісні показники результатів дослідження рівнів за методикою «Визначення рівня комунікативності» представлені в таблиці 2. З 30 респондентів високий рівень комунікативності був у 20 респондентів , середній рівень – у 8 респондентів, та низький рівень у 2 респондентів. Дані, які представлені в таблиці 2, вказують на те, що у 20 з 30 учнів (66,6%) є високий рівень комунікативності,. Ось деякі характеристики цієї групи. Підлітки з середнім рівнем комунікації (26,6%) виявляють різні особливості у спілкуванні, які визначають їхні взаємини та вплив на оточуючих.

Таблиця 2.

Кількісні показники результатів дослідження рівнів
за методикою «Визначення рівня комунікативності»

Відсотковий показник рівня комунікативності		
Показник	Особи	Відсотки
Високий	20	66,6%
Середній	8	26,6%
Низький	2	6,6%

Джерело: результати власних наукових досліджень

Підлітки з низьким рівнем комунікативності (6,6%) можуть мати ряд особливостей у спілкуванні та взаємодії з оточуючими.

Тобто, у переважної частини учнів за даним опитувальником високий рівень комунікативності,.

Кількісні показники результатів дослідження рівнів комунікабельності за методикою «Ваша комунікабельність» представлені в таблиці 3.

Таблиця 3.

Кількісні показники результатів дослідження рівнів комунікабельності за методикою «Ваша комунікабельність»

Відсотковий показник рівня комунікабельності		
Показник	Особи	Відсотки
Високий	7	23,3%
Середній	19	63,3%
Низький	4	13,3%

Джерело: результати власних наукових досліджень

За даними, що представлені в таблиці 3, більша кількість респондентів 19 із 30 (63,3%) володіє середнім рівнем комунікабельності. Найменш вираженим є низький рівень (13,3%).

Таким чином, на підставі проведеного дослідження зроблено наступні висновки:

1. У підлітковому віці комунікація відіграє надзвичайно важливу роль у формуванні особистості та соціальної адаптації, є ключовим механізмом для формування і розвитку особистості. Комунікативні стратегії відіграють важливу роль у сприйнятті світу підлітками та їхній взаємодії з оточуючим середовищем.

2. Дослідження комунікативних стратегій у підлітків допомагає краще зрозуміти їхні потреби та проблеми у спілкуванні.

3. Також важливо досліджувати вплив різних чинників, таких як культурні та соціальні впливи, на комунікативні стратегії підлітків. Розуміння цих впливів допомагає створювати більш адаптивні та ефективні підходи до виховання та навчання молоді.

4. Встановлено, що високий рівень комунікації є переважним - 53,3%, найменш вираженим є низький - 13,33%.

5. Виявлено, що високий рівень комунікативності (66,6%) є переважним, найменш вираженим є низький - 6,6%.

6. Визначено, що найменш вираженим рівнем комунікабельності є низький - 13,3%, переважним є середній рівень комунікабельності - 63,3%.

7. Також важливо враховувати різноманітність комунікативних стилів у підлітків, оскільки вони можуть мати різний підхід до спілкування та вираження своїх емоцій. Дослідження цього аспекту дозволяє розуміти індивідуальні особливості кожного підлітка та знаходити оптимальні шляхи взаємодії з ними.

8. Крім того, вивчення комунікативних стратегій може сприяти покращенню якості навчання та виховання у підлітковому середовищі. Розробка програм та методик з розвитку комунікативних навичок може стати важливим інструментом для підтримки підлітків у процесі їхнього особистісного розвитку та соціальної адаптації. У цілому, дослідження комунікативних стратегій у підлітків має велике практичне значення для сучасного суспільства, оскільки сприяє покращенню міжособистісних відносин, розвитку позитивного самовизначення та сприйняття власної ролі у суспільстві.

9. Дослідження комунікативних стратегій у підлітків також може спрямовуватися на вивчення впливу інтернет-комунікації на їхнє спілкування та психологічний стан. Останнім часом інтернет став невід'ємною частиною їхнього життя, і це має важливе значення для їхнього розвитку. Подальше дослідження цієї теми може включати аналіз використання соціальних мереж, месенджерів та інших онлайн-платформ у комунікації підлітків. Це дасть можливість з'ясувати, як ці технології впливають на їхні комунікативні навички, сприйняття себе та інших, а також розвиток їхньої соціальної компетентності.

10. Дослідження також може звертати увагу на використання психологічних стратегій у віртуальному спілкуванні, таких як емпатія, активне слухання та виявлення підтримки. Це особливо важливо, оскільки віртуальне спілкування може мати свої особливості та вимагати специфічних навичок для успішного взаємодії. Крім того, можливе дослідження впливу культурного та соціального контексту на комунікативні стратегії підлітків. Це дозволить краще зрозуміти, як різні фактори, такі як сімейне середовище, шкільна атмосфера, медіа та культурні цінності, формують їхні способи спілкування та взаємодії з іншими.

11. Ще одним важливим аспектом дослідження комунікативних стратегій у підлітків є розгляд впливу різних стилів батьківського виховання на їхні способи спілкування та взаємодії з оточуючими. Наприклад, дослідження може зосередитися на вивченні відмінностей у комунікації підлітків, які виховуються в авторитарному, демократичному чи пермісивному стилі виховання.

12. Також важливо враховувати індивідуальні особливості підлітків у вивченні

комунікативних стратегій. Кожен підліток має свої унікальні потреби, характер та життєвий досвід, що впливають на його способи спілкування та взаємодії з іншими. Розуміння цих аспектів дозволяє виявити найбільш ефективні підходи до розвитку комунікативних навичок у підлітків та сприяє створенню підтримуючого середовища для їхнього росту та розвитку. Також важливо враховувати змінні соціокультурні та технологічні умови, що можуть впливати на способи спілкування та взаємодії у підлітковому віці.

Список використаних джерел:

1. Бондаренко Л. І. Комунікативні стратегії в інтерактивному спілкуванні підлітків. Харків: Видавництво «Основа-Центр», 2019.
2. Гриценко С. М. Психологія міжособистісного спілкування у підлітковому віці. Львів: Видавництво Львівського університету, 2019.
3. Сергієнко Л. П. Комунікативна культура підлітків у сучасному інформаційному просторі. - Київ: Видавництво «Освіта», 2018.
4. Ткаченко Н. С. Психологія міжособистісного спілкування підлітків: теорія і практика. Київ: Видавництво «Генеза», 2019.

СОЦІАЛЬНІ ЕМОЦІЇ ЯК ЧИННИК МІЖОСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Арикул Марія, *студентка 2 курсу спеціальності «Психологія»*
Одеський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»» artikul2006@gmail.com
Крюкова Марина, *кандидат психологічних наук,*
доцент кафедри загальнонаукових, соціальних та поведінкових дисциплін
Одеський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»»

Анотація. В статті представлено уявлення про соціальні емоції як фактор регуляції міжособистісної взаємодії. Незважаючи на значний науково-практичний інтерес до вивчення соціальних емоцій, існує низка питань, які потребують подальшого дослідження та осмислення. До таких актуальних, але недостатньо опрацьованих проблем відноситься емоційний інтелект. Емпірично підтверджено, що емоційний інтелект впливає на такі аспекти особистості, як само сприйняття, емоційне благополуччя та комунікативна поведінка. У процесі адаптації він відіграє рефлексивну та регулятивну функції.

Ключові слова: соціальні емоції, міжособистісна регуляція, студентство, емоційний інтелект.

Annotation. The article presents an idea of social emotions as a factor in the regulation of interpersonal interaction. Despite the significant scientific and practical interest in the study of social emotions, there are a number of issues that require further research and understanding. Emotional intelligence is one of such urgent but insufficiently studied problems. Emotional intelligence is one of such urgent but insufficiently studied problems. It has been empirically proven that emotional intelligence affects such aspects of personality as self-perception, emotional well-being, and communicative behavior.In the process of adaptation, it plays a reflexive and regulatory function.

Key words: social emotions, interpersonal regulation, studentship, emotional intelligence

Вступ. Актуальність обраної теми є беззаперечною з багатьох причин. У сучасному світі, де комунікація та взаємодія між людьми є ключовими для успіху в особистому та професійному житті, розуміння ролі соціальних емоцій є надзвичайно важливим. Вона має велике значення для розуміння людської поведінки, побудови здорових стосунків та успішної адаптації в сучасному світі. Джерело виникнення емоцій – середовище, поведінка людей, об’єктивна дійсність. Почуття – це людські узагальнені переживання, ставлення до людських потреб, задоволення або незадоволення яких зумовлює позитивні або негативні емоції. Емоції є стимулом до дії, спонуками прийняття рішення. Вони відіграють надзвичайно важливу роль

ужитті та формуванні особистості. Завдяки емоціям і почуттям ми є повноцінними людськими істотами. У людських емоціях відображені наші потреби та інтереси, виявляються воля і характер. Соціальні емоції – це ті емоції та почуття, які залежать від думок чи дій інших людей і спрямовані на спілкування із соціумом.

Постановка проблеми. Значення проблеми емоцій у психологічній науці доводиться численними науковими теоріями, які розкривають різні аспекти цього психічного явища, як-от**:** драматургічні та культурні теорії (С. Гордон, А. Хохшильд, М. Розенберг); теорії соціального обміну (Е. Лоулер, Р. Форд, Л. Молм); теорії стратифікації (Р. Колінз, Дж. Тернер),теорії влади і статусу (Т. Кемпер, Р. Там, Р. Шелі, Дж. Бергер, С. Ріджвей); теорії символічного інтеракціонізму (С. Шот, Д. Хейз, П. Берк); теорії символічного інтеракціонізму з елементами психоаналізу (Дж. Тернер, Т. Шефф); еволюціоністські теорії (Дж. Тернер, В. Вентворт, М. Хамонд). Проблема полягає в тому, що, незважаючи на значний інтерес до вивчення соціальних емоцій, існує низка питань, які потребують подальшого дослідження та осмислення. До таких актуальних, але недостатньо опрацьованих проблем відноситься емоційний інтелект як важлива соціально-регулююча характеристика.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У сучасних дослідженнях накопичено значний обсяг інформації що до підходів, до розвитку емоційної сфери особистості та формування емоційної культури. Визначено основні показники та критерії цих процесів. Так, Т. М. Титаренко зазначає, що моральні почуття є базовим та ключовим елементом свідомості [цит. за 2]. Водночас трактуючи свідомість як поєднання раціонального та емоційного компонентів, вчена вважає, що почуття проявляються як психічні стани й реакції, через які людина усвідомлює свою залежність від суспільства, взаємовідносини з іншими людьми, а також оцінює власні та чужі вчинки з точки зору їхньої моральної значущості.

Окрему увагу науковців і практиків привертають різні аспекти емоційного інтелекту, який відіграє важливу роль у регулюванні міжособистісних взаємин та сприяє професійній успішності. О. П. Цюняк розглядає його, як комплексну здатність людини сприймати, розпізнавати й виражати емоції, а також враховувати емоційний стан інших у процесі спілкування [4]. Дослідниця наголошує, що емоційний інтелект формує ціннісне ставлення особистості до знань, оточуючих і світу загалом, а також є ключовим фактором досягнення успіху в професійній діяльності. На думку Н. Ю. Діомідової [1], він сприяє розвитку емоційної креативності студентів, а В. В. Фурман [3] підкреслює його важливість у процесі професійного становлення.

Виклад основного матеріалу. Емпіричний аналіз емоційного інтелекту проводився з

використанням методики Д. В. Люсіна «ЕмІн», що дозволяє оцінити рівень ЕІ як здатності розуміти власні та чужі емоції й ефективно ними керувати. У дослідженні взяли участь студенти-психологи закладів вищої освіти м. Одеса, а також молоді практикуючі психологи.

Структурно емоційний інтелект поділяється на:

- Міжособистісний емоційний інтелект (МЕІ) – здатність розпізнавати й управляти емоціями інших людей.
- Внутрішньо особистісний емоційний інтелект (ВЕІ) – усвідомлення та контроль власних емоцій.
- Здатність до розуміння емоцій (РЕ) – вміння аналізувати як власні, так і чужі емоції.
- Здатність до управління емоціями (УЕ) – можливість контролювати інтенсивність емоційних проявів, зменшувати їхню силу або, навпаки, викликати необхідний емоційний стан у певних ситуаціях.

Обидві здібності – як до розуміння, так і до управління емоціями – можуть бути спрямовані як на власний емоційний стан, так і на почуття оточуючих. Це дозволяє виокремити внутрішньо особистісний і міжособистісний рівні емоційного інтелекту.

За результатами опитувальника ЕмІн нами були отримані наступні показники (табл. 1).

Таблиця 1.

Показники вираженості емоційного інтелекту вибірці психологів за методикою Д. В. Люсина «ЕмІн» (%)

Групи досліджуваних	Рівні						
		МЕІ	ВЕІ	ЗЕІ	**Шкала ВУ**	**Шкала ВЕ**	
Студенти		Шкала МР	Шкала МУ	Шкала ВР	13,3	15,7	15,9
	1	17,4	14,5	12,7	15,6	16,0	16,3
	2	19,6	16,7	14,9	20,8	23,3	22,5
	3	21,5	23,4	20,0	27,7	22,0	24,4
	4	23,8	24,9	27,0	23,6	24,0	21,9
Практикуючі психологи до 10 років стажу	5	18,7	21,5	26,3	17,0	19,4	17,5
	1	19,6	16,9	14,5	18,4	18,9	18,9
	2	21,8	18,4	16,7	25,6	26,5	24,8
	3	22,7	26,3	22,3	21,4	19,0	22,6
	4	24,4	25,5	21,8	18,9	17,0	17,2

Примітка: Відмінності між групами достовірні на рівні статистичної значущості $p \leq 0,05$;1 – дуже високий рівень розвитку ЕІ; 2 - високий рівень розвитку ЕІ; 3 – середній рівень розвитку ЕІ; 4 – низький рівень розвитку ЕІ; 5 – дуже низький рівень розвитку ЕІ.

Серед студентів дуже високий загальний рівень ЕІ спостерігається у 15,9 % досліджуваних, високі показники – у 16,3 %, середні показники – у 22,5 %, низькі показники – у 24,4 % і дуже низькі - у 21,9%. Серед практикуючих психологів зі стажем роботи до 10 років дуже високий загальний рівень ЕІ спостерігається у 17,5 % досліджуваних, високі

показники – у 18,9 %, середні показники – у 24,8 %, низькі показники – у 22,6% і дуже низькі – у 17,2%.

Одержані результати свідчать про те, що рівень емоційного інтелекту визначає характер активності людини. Висока здатність розуміти й керувати емоціями сприяє гармонійності внутрішнього світу та узгодженості уявлень, тоді як низький рівень цієї навички змушує шукати емоційний вихід у взаємодії з іншими, формуючи «зовнішній світ» стосунків. Дослідження підтвердили, що емоційний інтелект впливає на такі аспекти особистості, як само сприйняття, емоційне благополуччя та комунікативна поведінка. У процесі адаптації він відіграє дві ключові функції: рефлексивну (усвідомлення емоцій) та регулятивну (контроль емоційних станів).

Висновки. Соціальні емоції є невід'ємним компонентом міжособистісного спілкування, вони впливають на комунікативну поведінку, формування стосунків та загальне самопочуття. Розвиток емоційного інтелекту, розуміння ролі емоцій та здатність ефективно керувати ними є важливими умовами успішної самореалізації як у професійній, так і в особистій сферах. Значна роль у процесі соціалізації емоцій належить емоційному інтелекту, що підтверджено емпірично. Він впливає на сприйняття себе та інших, рівень емоційного благополуччя та особливості комунікативної поведінки, виконуючи рефлексивну та регулятивну функції у процесі особистісної адаптації.

Список використаних джерел:

1. Діомідова Н. Ю. Психологічні особливості емоційного інтелекту й емоційної креативності студентів. Науковий вісник Херсонського державного університету 2015.№2. С. 146–151.
2. Злобіна О.Г. Соціальні трансформації в емоційному вимірі: від методологічних питань до методичних рішень. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи» 2016. Випуск 36. С.28-35.
3. Фурман В.В. Розвиток емоційного інтелекту в професійному становленні студента. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2018. №4. С.155–160.
4. Цюняк О.П. Стан ментального здоров'я здобувачів вищої освіти у період дистанційного навчання. *Актуальні питання гуманітарних наук.* 2020.С.205–209
5. Izard C.E. The many meanings / aspects of emotion: Definitions, functions, activation, and regulation. *Emotion Review*. 2010. 2(4). 363–370.

ІНТЕГРАЦІЯ КІНЕЗІОЛОГІЧНИХ МЕТОДІВ У ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Миленька Олена, *студентка 4 курсу, спеціальності психологія,*
Одеський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»»
Бальбуза Олена, *Доктор філософії в галузі психології PhD/МКА, Завідувач Одеським обласним ресурсним центром підтримки інклюзивної освіти, КЗВО «Одеська Академія неперервної освіти Одеської обласної ради,* ebalbuza1@gmail.com

Анотація. У роботі розглядається актуальність використання кінезіологічних вправ як ефективного методу психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами (ООП) в умовах інклюзивної освіти. Обґрунтовано теоретичні засади кінезіології як міждисциплінарної науки, що поєднує знання анатомії, нейропсихології, фізіології та педагогіки, та її застосування для гармонізації мозкової діяльності, розвитку психофізичних функцій та емоційної стабілізації дітей. Проаналізовано вплив кінезіологічних вправ на стимуляцію міжпівкульної взаємодії, розвиток моторної координації, уваги, пам'яті, мовлення та інших когнітивних процесів, що є особливо важливим для дітей з ООП, які мають сенсомоторні, емоційні, мовленнєві та інші порушення. Окреслено принципи організації освітнього простору та індивідуалізації кінезіологічних вправ з урахуванням потреб та можливостей кожної дитини. Підкреслено доступність та універсальність кінезіологічних методів для використання в різних освітніх та терапевтичних контекстах. Зроблено висновок про доцільність та необхідність інтеграції кінезіологічних вправ у практику роботи з дітьми з ООП як важливого компонента сучасної інклюзивної педагогіки, що сприяє їхній успішній адаптації, розвитку та інтеграції.

Annotation. This work examines the importance of kinesiological exercises as an effective method for providing psychological and pedagogical support to children with special educational needs (SEN) within inclusive education settings. It establishes the theoretical foundations of kinesiology as an interdisciplinary field that merges knowledge from anatomy, neuropsychology, physiology, and pedagogy. The application of kinesiology aims to harmonize brain activity, develop psychophysical functions, and stabilize the emotions of children.

The study analyzes the impact of kinesiological exercises on enhancing inter-hemispheric communication, improving motor coordination, and fostering cognitive processes such as attention, memory, and speech. This is particularly vital for children with SEN who often experience

sensorimotor, emotional, speech, and other disorders.

Furthermore, the principles for organizing educational environments and individualizing kinesiological exercises to accommodate the unique needs and abilities of each child are outlined. The accessibility and versatility of kinesiological methods for application in various educational and therapeutic contexts are highlighted. In conclusion, the need to integrate kinesiological exercises into the practices of working with children with SEN is affirmed as a crucial element of contemporary inclusive pedagogy, which contributes to their successful adaptation, development, and integration.

Сучасна система інклюзивної освіти вимагає пошуку ефективних методів психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами, які б сприяли їхній успішній адаптації, розвитку пізнавальної активності та інтеграції в соціальне середовище. У зв'язку з цим особливої уваги набувають інноваційні підходи, що враховують цілісність розвитку дитини, зокрема тілесно-рухову активність як важливу складову формування когнітивних функцій, емоційно-вольової сфери та поведінкових реакцій.

Кінезіологічні вправи – це комплекс рухових дій, спрямованих на стимуляцію міжпівкульної взаємодії, розвиток моторної координації, уваги, пам'яті, мовлення, просторового мислення та інших базових психічних процесів. У наукових дослідженнях доведено, що фізична активність, скоординована з розумовими процесами, активізує роботу обох півкуль мозку, сприяє формуванню нових нейронних зв'язків та підвищує рівень нейропсихологічної готовності дитини до навчання.

Особливо актуальним є використання кінезіологічних вправ у роботі з дітьми з ООП, які мають порушення сенсомоторної координації, труднощі концентрації уваги, проблеми з емоційною регуляцією, порушення мовлення або загальмований психомоторний розвиток. Кінезіологічний підхід дозволяє в м'якій, ігровій формі усувати функціональні блоки, гармонізувати нервову систему, активізувати когнітивні ресурси дитини, що сприяє підвищенню її адаптаційного потенціалу в освітньому процесі.

Таким чином, застосування кінезіологічних вправ у практиці роботи з дітьми з ООП є не лише доцільним, а й необхідним компонентом сучасної інклюзивної педагогіки, що відповідає принципам розвитку, цілісності та інтеграції психофізіологічних процесів у дитини.

Хоча інтерес до кінезіології в освітньому середовищі зростає, все ще бракує досліджень щодо того, наскільки ефективні та специфічні ці методи в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами.

Кінезіологія, поєднуючи анатомію, нейропсихологію, фізіологію та педагогіку,

використовується в практичній психології для налагодження мозкової діяльності, розвитку психофізичних функцій та емоційної рівноваги у дітей. Ці методи є особливо цінними при роботі з дітьми, які мають труднощі в навчанні, емоційні розлади та особливі освітні потреби.

Питаннями дослідження кінезіології займались такі видатні наукові діячі, як:Л.Денісонта П. Денісон, А. Балл, Х. Блейк, Т. Пониманська, Н., Ю. Орлов, В. Гребенюк, М. Холодної, О. Собчик, О. Лісова, Н. Кривенкота зарубіжні дослідження К. Ковал, К. Ханафорд (Karen Kowal, Carla Hannaford) [3, с. 38-52].

Кінезіологія – здоров'язбережувальна технологія, що через вправи підтримує здоров'я мозку, впливаючи на тіло. Розвиток міжпівкульної взаємодії спеціальними кінезіологічними вправами є ключовим, оскільки порушення міжпівкульної передачі інформації негативно впливає на когнітивні функції. Порушення зв'язку між півкулями призводить до проблем з орієнтацією, емоціями, координацією, читанням, письмом та обробкою інформації. Кінезіологічні тренування налагоджують цю взаємодію, сприяючи цілісності мозку, що важливо для навчання, оскільки розвиток мовлення пов'язаний з моторикою. Завдання кінезіології – стимуляція міжпівкульної взаємодії для активізації когнітивних процесів, покращення моторики, мовлення, мислення, пам'яті, уваги та корекції дислексії та дисграфії [5, с. 26-28].

Кінезіологічні вправи є дієвим інструментом для зняття напруги, покращення роботи мозку та організму в цілому. Крім того, вони сприяють гармонійному розвитку особистості та реалізації її творчих здібностей. Отже, рухова активність є невід'ємною потребою дитини, що забезпечує її всебічний фізичний, когнітивний та емоційний розвиток. Вибір конкретної методики залежить від загального фізичного стану дитини, її функціональних можливостей, індивідуальних характеристик, медичних показань та віку.

Залежно від рівня залучення пацієнта, кінезіотерапію поділяють на активну і пасивну.

Активна кінезіотерапія передбачає самостійні рухи дитини (рухливі ігри, ЛФК, калланетика, гідрокінезіотерапія), що активізує компенсаторні механізми, покращує обмін речовин і тонус м'язів. Пасивна кінезіотерапія – це виконання рухів фахівцями або обладнанням для відновлення функцій опорно-рухового апарату у дітей, які не можуть рухатися самостійно (маніпуляції, мануальні техніки, тейпування, механотерапія, витягування, масаж, електростимуляція) [2, с. 48-53].

Отже, головна мета кінезіологічних вправ полягає в інтенсивному розвитку рухової активності, формуванні навичок самостійності та полегшенні швидкої й безболісної адаптації в соціумі. Завдяки активним або пасивним тренуванням відбувається покращення координації,

розвиток дрібної моторики, зняття спазмів, оптимізація інервації (зв'язку органів з центральною нервовою системою) та поліпшення кровообігу як у проблемних зонах, так і в усьому тілі.

Кінезіологія стимулює інтелектуальний розвиток і моторику дитини. Кінезіологічні вправи покращують розумову діяльність, синхронізують роботу півкуль, сприяють поліпшенню запам'ятовування, підвищують стійкість уваги, полегшують процес письма. Освітня кінезіологія дає людині можливість ефективніше засвоювати інформацію, успішно опановувати навіть надскладні інтелектуальні дії.

Організація навчання дітей з ООП потребує створення сприятливого та безпечного середовища. Важливо забезпечити психологічний комфорт, вільний простір для рухів, усунути небезпечні предмети та мінімізувати відволікаючі фактори (візуальний шум, звуки, яскраві предмети). Оптимальним є спокійний, структурований простір з чіткими орієнтирами, що сприятиме кращій концентрації та полегшить навчання й адаптацію [1].

Першочерговим принципом ефективної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами є глибоке розуміння та обов'язкове врахування їхніх індивідуальних потреб. Кожна дитина є унікальною, зі своїм власним набором сильних сторін, труднощів, темпом розвитку та способом сприйняття світу. Тому застосовувані вправи та методики не можуть бути універсальними, а потребують ретельної адаптації до конкретних потреб та актуальних можливостей кожної окремої дитини.

Крім того, адаптація вправ може стосуватися рівня складності, тривалості виконання, способу подання матеріалу, використання сенсорних опор та можливості вибору. Враховуючи особливості уваги, пам'яті, моторики та інших когнітивних функцій кожної дитини, фахівець має гнучко підходити до планування занять, забезпечуючи оптимальний рівень стимуляції та підтримки для її розвитку. Індивідуалізація процесу є запорукою ефективного навчання та позитивної динаміки у розвитку дітей з особливими освітніми потребами.

Висновок. Кінезіологічні методи є гнучким та універсальним інструментом підтримки дітей з особливими освітніми потребами, легко адаптуючись до їхніх індивідуальних потреб та різних видів порушень. Їх доступність для використання вдома, у школі чи під час терапії робить їх цінним ресурсом для педагогів, терапевтів та батьків. Застосування кінезіологічних методів відкриває нові перспективи в подоланні різноманітних труднощів у дітей з ООП через залучення рухової активності. Простота, доступність та ефективність цих інструментів дозволяють інтегрувати їх у різні контексти, сприяючи гармонійному розвитку кожної дитини, незалежно від її особливостей.

Список використаних джерел:

1. Довгий, І.Л. Захворювання периферійної нервової системи. Т. 1. Київ: 2016. 720 с.

2. Могильова Н.М. Загальне недорозвинення мовлення: теорія та перспективи планування корекційно–розвиткової роботи: *навч. посіб.Вид-во* Б.І. Маторін. Слов'янськ. 2019. 123 с.

3. Носко М.О., Архипов М.О. Біометрія рухових дій людини: монографія. Київ. Слово, 2021. 215 с.

4. Рибак О.Ю., Рибак Л.І. Біомеханічні аспекти руховий якостей: вибрані лекції з кінезіології: *метод. посіб. для студ. ЛДУФК: – Львів.* 2019. 72 с.

5. Поліщук М.Є. Біомеханічні аспекти руховий якостей: вибрані лекції з кінезіології: метод. посіб. для студ. ЛДУФК із тунельними та компресійно-ішемічними невропатіями переферійних нервів. *Міжнар. невролог. Журнал.та ін. Лікування хворих*.2012.101с.

ПСИХОЛОГІЯ ПОХИЛОГО ВІКУ: ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ

Сандуленко Руслана, *студентка 1-го курсу, спеціальності «Психологія»,*
Одеський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»», protsenko186@gmail.com
Нерубасська Алла, *доктор філософських наук, доцент,*
доцент кафедри загальнонаукових, соціальних та поведінкових дисциплін,
Одеський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»»

Анотація. В науковій тезі розкрито питання щодо психологічних особливостей людей похилого віку. Зокрема охарактеризовано періоди старіння, котрі включають різні типи змін позитивних і негативних, спрямованих на досягнення нового рівня особистості, тривалого становлення людини. Динаміку особистісних змін складають, передусім, природні фізіологічні процеси старіння організму, що неминуче викликає зміниемоційно-вольової сфери особистості.

Annotation. The scientific thesis reveals the issues of psychological characteristics of elderly people. In particular, the periods of aging are characterized, which include various types of positive and negative changes aimed at achieving a new level of personality, long-term human development. The dynamics of personal changes are, first of all, natural physiological processes of aging of the body, which inevitably cause changes in the emotional and volitional sphere of the personality.

Актуальність. Усе життя людини поділено на різні періоди, кожен із яких характеризується певними особливостями, та більше трансформаціями.

У пізній період життя людини спостерігається специфічне співвідношення між збереженням психофізіологічних функцій та дій. Зниження психічного тонусу, сили і рухливості складає основну вікову характеристику психічного реагування в старості. Як свідчить аналіз наукової літератури, проблема психологічних особливостей та психічних розладів у людей похилого віку, ще не знайшла належного вирішення.

Основний матеріал. Процес старіння у кожної людини протікає індивідуально. Старіння – це тривалий процес, що починається з поступового зниження функціональних можливостей організму людини. Однією зі стадій старіння вважають похилий вік – період від 65 до 85 років [1, с. 53]. Для цього віку характерна втрата психологічної гнучкості та здатності до адаптації; чоловіки та жінки стають менш поступливими, на зміну любові до нового та невідомого приходить прагнення до надійності й усталеності. Дослідження свідчать, що існують певні особливості стилю життя та поведінки, характерні для людей похилого віку [2, с. 10]. Такими особливостями вважають тенденцію до втрати соціальної повноти життя,

обмеженість кількості та якості контактів із суспільством, виникнення самоізоляції від соціального оточення. Саме в цьому віці людина переживає втрату друзів та рідних. Ідуть з життя старі приятелі, діти починають жити власним життям, часто окремо від літніх батьків. Ці фактори можуть сприяти самотності людини похилого віку, позбавляють її можливостей для спілкування, допомоги та підтримки, постійного руху та дій. Байдужість до себе та навколишнього світу негативно впливає на людину похилого віку, а відсутність соціальної активності позначається на зниженні інтересу до життя.

У похилому віці яскраво проявляється психологічний захист, що сковує розум, почуття та життєдіяльність людини задля збереження душевної рівноваги. Однак зазначають, що такий захист може мати негативний ефект, оскільки призводить до прагнення уникнути нової інформації, інших умов життя та стереотипів, які відрізняються від вже наявних.

Людині похилого віку притаманне своєрідне часосприйняття: вона завжди живе теперішнім, плин часу стає більш плавним. Спогади про минуле, очікування від майбутнього завжди з нею, в теперішньому. Цим пояснюють характерні для літнього віку риси: обережність, ощадливість та запасливість. Людина завчасно планує свої дії (похід в аптеку чи магазин, відвідини друзів), оскільки морально готується до них. Духовна старість пов’язана з неспроможністю сприймати нове [3, с. 34]. Тому однією з особливостей віку є намагання людиною створити з власної молодості «втрачений рай», та переживати жалкування стосовно неї. Така концентрація на минулому призводить до того, що людина може не помічати теперішнє. Постійно перебуваючи в минулому, людина втрачає майбутнє та не розвивається як особистість. Крім того, у цьому віці спостерігають розвиток егоцентризму (погляди та принципи усталюються, наслідком чогомо же бути нетерпимість і фанатизм), людина може проявляти певну агресію через роздратованість, капризність, образливість, сварливість, жадібність та гарячкуватість, щоб захистити свої переконання [4, с. 426].

Зазначають, що часто балакучість та певнанав’язливість свідчать про незадоволену потребу літніх людей у спілкуванні. Старих друзів не лишилось, рідні живуть далеко, а історії про життя слухачів же вивчили на пам’ять. У старому віці погіршується здатність до встановлення особистісних та соціальних контактів. Через зниження емоційності спілкування, зростає роль стереотипів та навичок у спілкуванні, накопичених протягом життя з власного досвіду. Це сприяє стандартизації спілкування за звичайних умов. До вікових змін відносять підвищений рівень серйозності стосовно більшості речей таподій, схильність до образливості; невпевненість у власних силах сприяє розвиткові тривожності та надмірної помисливості. Процес мислення гальмується, що може сприяти труднощам у соціальній адаптації, значну

роль грає відсутність мотивації [5, с. 67]. Дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених також свідчать про різноманітні прояви позитивного ставлення людей похилоговіку до себе, до життя та до людей.

Висновок. Отже, для людей похилого віку характерне особливе сприйняття часу: вони здебільшого зосереджені на теперішньому, в якому поєднуються як спогади про минуле, так і уявлення про майбутнє. Це зумовлює такі риси, як обережність, ощадливість і прагнення до завчасного планування дій. Водночас із віком знижується здатність до сприйняття нового, що свідчить про потребу в психологічній підтримці. Успішна адаптація літніх людей до сучасних змін можлива лише за умови міждисциплінарного підходу та створення вікової інклюзивності в суспільстві. Сьогодні людям похилого віку пропонують різні заходи, наприклад, танцювальні, курси професійних навичок, наприклад, для опанування нових технічних можливостей сучасного інформаційного суспільства. Якщо людина зацікавлена, то вона не зупиняється, а відповідно своїм можливостям йде свій життєвий шлях далі.

Список використаних джерел:

1. Вдовіченко О. В. Особливості психічних станів осіб похилого віку та їх копінг-стратегії в умовах пандемії. Габітус. 2021. Вип. 26. С. 53–57.
2. Романюк В. Л. Стресореактивність і стресостійкість та психічне здоров'я особистості. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Психологія. 2022. Вип. 14. С. 9–15.
3. Кудінова М. С. Теоретичні підходи до визначення сутності поняття «стресостійкість». Молодий вчений. 2019. No 3(1). С. 137–143.
4. Михальська С. А. Психологічні особливості людей похилоговіку. Проблеми сучасної психології. Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. 2014. Вип. 23. С. 425–434.
5. Подорожний В. Г. Самотність як проблема людей похилого віку. Теорія і практика сучасної психології. 2018. No 2. С. 65–69.

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА ВЗАЄМОДІЮ ПІДЛІТКІВ І БАТЬКІВ: ЗМІНИ В КОМУНІКАЦІЇ ТА ДОВІРІ

Петриман Діана, *студентка 2-го курсу спеціальності «Психологія»,*
Одеський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»» , diajkdem698@gmail.com
Нерубасська Алла, *доктор філософських наук, доцент,*
доцент кафедри загальнонаукових, соціальних та поведінкових дисциплін
Одеський інститут ПрАТ «ВНЗ«МАУП»»

Анотація. В тезах проведений аналіз впливу соціальних мереж на міжособистісні відносини між підлітками та батьками. Розглядаються специфічні особливості комунікації в цифровому середовищі, а також зміни в рівні довіри, приватності та емоційної близькості. Окрема увага приділяється як позитивним аспектам взаємодії в соціальних мережах, так і потенційним ризикам виникнення конфліктів та відчуження у сімейних стосунках. У дослідженні наголошується на важливості відкритого діалогу між поколіннями для гармонійного розвитку міжособистісних зв'язків у цифрову епоху.

Abstract. The thesis analyzes of the impact of social networks on interpersonal relationships between adolescents and their parents. It explores the specific features of communication within the digital environment, as well as shifts in trust, privacy, and emotional closeness. Particular attention is devoted to both the positive effects of online interaction and the potential risks of conflict and alienation in family dynamics. The study emphasizes the critical role of open intergenerational dialogue in fostering the harmonious development of interpersonal relationships in the digital era.

Вступ. Соціальні мережі стали важливим елементом життя підлітків, надаючи їм нові можливості для спілкування, самовираження та розвитку. Їх активне використання змінює природу міжособистісних відносин, особливо в родинному контексті. Взаємодія підлітків та батьків у цифровому середовищі потребує детальнішого аналізу, адже це середовище значною мірою впливає на рівень довіри, емоційну близькість і збереження приватності в родині.

Використання соціальних мереж підлітками відкриває нові можливості для самовираження, але також створює виклики для батьків, адже зміни в комунікаційних практиках можуть призводити до конфліктів або, навпаки, сприяти поглибленню взаєморозуміння, залежно від того, як батьки реагують на ці зміни.

Актуальність теми дослідження. Для підлітків у сучасному світі соціальні мережі є основним засобом комунікації, самовираження та розвитку соціальних зв'язків. Однак, попри численні переваги, активне використання соціальних мереж має свої негативні наслідки,

зокрема для взаємодії між підлітками та батьками. Постає необхідність вивчення впливу соціальних мереж на сімейні взаємодії, зокрема на рівень довіри, емоційну близькість та межі особистого простору.

Актуальність теми зумовлена необхідністю розуміння впливу соціальних мереж на родинні стосунки, особливо в контексті довіри, емоційної близькості та приватності між підлітками та батьками. Ці зміни можуть як сприяти поглибленню взаєморозуміння, так і викликати конфлікти та відчуження, залежно від того, як різні покоління адаптуються до цифрових реалій.

Зростаючий вплив соціальних мереж на родинне спілкування потребує нових підходів до розуміння комунікаційних практик та їхніх наслідків у міжособистісних відносинах. Це дослідження є необхідним для розробки ефективних стратегій підтримки здорових сімейних зв'язків у цифрову епоху та мінімізації негативних наслідків для емоційного розвитку підлітків.

Важливе місце у вивченні питання впливу цифрового світу на особистість посідають роботи таких вчених, як Шеррі Теркл, Джеймс Паар, Річард Лазарсфельд, Ларі Розен, Кетлін Шерман, Крістофер Данган, Джон Коттер, що розглядають вплив соціальних мереж та технологій на міжособистісні відносини. Також важливими є роботи зарубіжних авторів, таких як Деніел Сігал, Генрі Дженкінс, Леві Станберг, Юрій Орлов, Аарон Бен-Зеев, Майкл Бойл, Елізабета Кніфф, які досліджують різні аспекти впливу цифрових технологій на міжособистісні взаємодії, зокрема на відносини в родині та серед підлітків.

Метою цього дослідження є вивчення впливу соціальних мереж на взаємодію між підлітками та батьками, аналіз позитивних та негативних аспектів цієї взаємодії, а також визначення змін у рівні довіри, емоційної близькості та приватності. Дослідження спрямоване на виявлення ефектів соціальних мереж на родинні стосунки і на пропозицію рекомендацій щодо оптимізації комунікації між поколіннями в умовах цифрової епохи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціальні мережі відіграють важливу роль у розвитку соціальних зв'язків, особливо серед підлітків, і стають важливим інструментом для самовираження, комунікації та формування ідентичності. Однак, цей вплив також відображається на міжособистісних стосунках між підлітками та їхніми батьками. Активне використання цифрових платформ спричиняє значні зміни в комунікаційних практиках, а це змінює рівень емоційної близькості, довіри та приватності в родинних відносинах.

Цифрові технології можуть створювати поверхневі зв'язки, які не дозволяють поглибити емоційну інтимність [7]. Це особливо стосується родин, де підлітки використовують соціальні мережі для вираження себе, що може призвести до відчуження від батьків, які не завжди можуть зрозуміти ці зміни. Також використання соціальних мереж може стати джерелом конфліктів між поколіннями, оскільки батьки часто не розуміють, як ці платформи впливають на дітей, що може призводити до зниження довіри та емоційної відстані [8].

Приватність є важливою у цифровому середовищі. Підлітки часто прагнуть захистити свою особисту інформацію від батьків, що викликає напругу в родині. Батьки, зі свого боку, мають прагнення контролювати онлайн-активність своїх дітей, що може призвести до суперечок через непорозуміння меж приватності [3]. Якщо батьки активно цікавляться світом своїх дітей в соціальних мережах і відкрито обговорюють питання цифрової безпеки, це може посилити довіру та зменшити конфлікти [4]. Однак це також вимагає від батьків розвитку нових навичок, аби підтримати здоровий баланс між контролем і повагою до приватності дітей.

Взаємодія з підлітками вимагає терпіння та розуміння. Важливо створити ненав’язливу атмосферу, в якій вони почуваються комфортно та можуть вільно висловлювати свої думки та почуття. Необхідно проявляти інтерес до їхнього життя, ставити запитання, слухати і розуміти. Встановлення довіри є основою для побудови відносин, де підлітки будуть відкриті до спілкування та готові ділитися своїми проблемами та радощами[1].

Соціальні мережі дають підліткам можливість створювати свої цифрові образи і шукати підтримку серед однолітків, що може впливати на їхнє сприйняття себе. Цей процес самовираження може бути позитивним, але водночас підлітки піддаються сильному тиску з боку своїх однолітків [6]. Це створює додаткові виклики для батьків, які повинні підтримувати здорові межі та допомагати дітям орієнтуватися в цифровому світі, зберігаючи емоційну близькість.

Приватність і безпека також є важливими темами, що виникають в умовах цифрової соціалізації. Батьки повинні не лише контролювати онлайн-активність своїх дітей, але й навчити їх основам цифрової безпеки та правильно ставитися до особистих даних у мережі [2]. Відкритий діалог між батьками та дітьми щодо безпеки в цифровому середовищі може допомогти зміцнити родинні стосунки та зберегти довіру.

Загалом, соціальні мережі можуть бути потужним інструментом для розвитку підлітків, але вони також вимагають від батьків здатності адаптуватися до змін в комунікації та бути

готовими до нових викликів, що виникають в процесі цифрової соціалізації. Як пише Аарон Бен-Зеев:"Використання соціальних мереж в родині може породжувати суперечності між відкритістю та приватністю, створюючи нові виклики для емоційної близькості."Важливим є підтримка відкритого діалогу, взаємної довіри та розуміння, що дозволяє гармонійно взаємодіяти в умовах сучасного цифрового світу.

Висновок. Соціальні мережі мають значний вплив на взаємодію між підлітками та батьками. Вони відкривають нові можливості для спілкування, але одночасно створюють нові проблеми. Зокрема, підлітки можуть використовувати соцмережі для самовираження, а батьки можуть відчувати себе відстороненими через зміни в комунікації. Це може призводити до конфліктів або навіть емоційного відчуження.

Одним із важливих аспектів є роль батьків у тому, щоб підтримувати відкритий діалог з дітьми, встановлювати правила використання соцмереж і допомагати зрозуміти важливість приватності. Важливо також, щоб батьки були готові адаптуватися до нових технологій і підтримувати здорову атмосферу в родині, особливо у цифрову епоху.

Загалом, соціальні мережі можуть як покращити, так і ускладнити стосунки між батьками та підлітками. Щоб цей вплив був позитивним, необхідно приділяти увагу розвитку відкритого спілкування та створенню здорових умов для взаємодії в онлайн-просторі.

Список використаних джерел:

1. Вплив соціальних мереж на підлітків – як допомогти їм уникати негативних наслідків. URL: https://psyhologist.com.ua/vpliv-sotsialnix-merezh-na-pidlitkiv-yak-dopomogti-im-unikati-negativnix-naslidkiv
2. Орлов Ю. Цифрова безпека: Правила безпеки в Інтернеті для батьків і дітей. 2017.
3. Aaron Ben-Zeev. The Privacy Paradox: Privacy and the Role of Social Media in Family Relationships. 2015.
4. Henry Jenkins. Convergence Culture: Where Old and New Media Collide. 2006.
5. Kotter, John P. Leading Change. Boston, MA: Harvard Business School Press, 1996.
6. Christopher Dungan. Social Networks and Family Relationships: Understanding the ImpactofOnlineInteractions.2016.https://www.researchgate.net/publication/228280059_A_Global_Shift_in_the_Social_Relationships_of_Networked_Individuals_Meeting_and_Dating_Online_Comes_of_Age.

7. Michael Boyle. The Digital Self: Identity in an Online World. 2016.https://www.researchgate.net/publication/224221308_Online_Identity_Construction_and_Expectation_of_Future_Interaction

8. Sherry Turkle. Alone Together: Why We Expect More from Technology and Less from Each Other. Each Other by Sherry Turkle. New York: Basic Books, 2011. 384 pp.

9. Larry Rosen. The Distracted Mind: Ancient Brains in a High-Tech World.2016.https://www.researchgate.net/publication/317415664_The_Distracted_Mind_Ancient_Brains_in_a_High-Tech_World

НЕЙРОПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТИЛІВ КЕРІВНИЦТВА, КОНФЛІКТНІСТЬ КОЛЕКТИВУ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ПСИХОСОМАТИЧНІ НАСЛІДКИ

Паладе Аліна, *студентка 4 курсу спеціальності «Психологія»,*
Одеський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»», paladealina@icloud.com
Прокоф'єва-Акопова Світлана, *кандидат психологічних наук, доцент*
Одеський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»»

Актуальність обраної теми обґрунтовується тим, що керівницька діяльність – це невід'ємний і найбільш важливий компонент функціонування будь-яких організацій. Керівництво як особливий різновид професійної праці виникло і розвивалося разом з еволюцією організацій, поступово виділяючись в самостійний тип. Тому зрозуміти природу цієї діяльності можна, лише звернувшись до феномена керівництва як соціально-психологічного явища.

Керівництво як сфера людської практики виникло задовго до того, як воно стало предметом спеціальних наукових досліджень (Л.Аллен, Ч.Барнард, Ф.Гілбрет, Г.Емерсон, Р.Лайкерт, К.Левін, Г.Мінцберг, Д.Моутон, Д.Мунк, Е.Реймс, Р.Танненбаум, Ф.Тейлор, А.Файоль, Ф.Фідлер, Ф.Херцберг, О.Шелдон, Г.Юкл). Властиві людям потреба і здатність працювати разом, в соорганізації один з одним вимагають координації індивідуальних дій, їх узгодження, кооперації, інакше кажучи, керування спільною діяльністю.

Управління як один з найскладніших видів соціально-психологічних відносин пов'язано з безліччю проблем та протиріч, які створюють передумови для конфліктів в цій сфері. Проблемі конфлікту й конфліктної взаємодії в управлінні присвячені численні дослідження (А.Анцупов, А.Бандура, Л.Берковітч, Е.Берн, Р.Блейк, Н.Грішина, Р.Гурвіч, М.Дойч, А.Єршов, В.Казаков, Д.Кайдалов, А.Ковальов, Д.Лоренц, У.МакДугал, Д.Мід, Н.Міллер, Дж. Моутон, Л.Петровська, К.Платонов, Д.Рубін, Г.Саллівен, Р.Сері, Е.Суїменко, Н.Тінберген, К.Томас, Т.Шибутані, А.Шипілов, Д.Шпігель). Така пильна увага до цього явища зумовлена впливом конфліктів на ефективність функціонування організації, на соціальне та особистісне благополуччя, залучених в конфлікт суб'єктів [1].

Метою дослідження було вивчення можливостей і засобів удосконалення стилю керівництва для зменшення конфліктності колективу.

Для досягнення мети ми провели емпіричне дослідження стилів керівництва та рівнів конфліктності в колективах освітньої сфери м. Одеси та використали методики для керівників:

- «Експертна діагностика стилів керівництва» Фетіскіна Н.П. [2]

- «Діагностика прийняття інших» за шкалою Фейя [2]

Для колективів: - «Експрес - оцінка глибини конфлікту» А.М. Бандурка, С.І. Бочарова, Е.В. Земянська [2]

- «Тест на оцінку рівня конфліктності» Н.В.Кіршевої, Н.В. Рябчикової [2]

Результати діагностики стилів керівництва представлені в таблиці 1.

Таблиця 1.

Експертна діагностика стилів керівництва

№	Стилі керівництва					
	Авторитарний		Демократичний		Ліберальний	
	Наявність	Бали	Наявність	Бали	Наявність	Бали
1	+	12	—	—	—	—
2	—	—	+	22	—	—
3	—	—	—	—	+	16

Джерело: результати власних наукових досліджень

Як свідчать результати, які представлені в таблиці 1., нами опитані керівники трьох закладів освітньої сфери м. Одеси, які при дослідженні показали наявність всіх стилів керівництва: один керівник – один стиль, всі різні.

Результати діагностики рівнів прийняття інших (за шкалою Фейя) представлені в таблиці 2. Як свідчать результати, які представлені в таблиці 2., низький рівень прийняття інших показали керівники з авторитарним та ліберальним стилями керівництва (1,3), середній рівень не спостерігається, високий рівень прийняття інших показав 2-й керівник, що використовує демократичний стиль по відношенню до своїх підлеглих.

Таблиця 2.

Рівні прийняття інших (за шкалою Фейя)

№	Показники прийняття інших					
	Низький		Середній		Високий	
	Наявність	бали	Наявність	Бали	Наявність	Бали
1	+	23	-	-	-	-
2	—	—	—	—	+	73
3	+	19	-	-	-	-

Джерело: результати власних наукових досліджень

Результати глибини конфлікту в колективі 1 представлені в таблиці 3.

Таблиця 3.

Кількісні показники глибини конфлікту в колективі 1

Рівні (глибина конфлікту)	Кількісні показники	
	Абсолютні (особи)	Відносні (%)
Високий	9	33,33%
Середній	13	48,14%
Низький	5	18,51%

Джерело: результати власних наукових досліджень

Як свідчать результати, які представлені в таблиці 3, 9 конфліктуючих осіб (33,33%) знаходяться в жорсткій конфронтації один з одним, у 13 осіб (48,14%) спостерігаються коливання у відносинах конфліктуючих сторін, у 5 (18,51%) спостерігається випадковість у виникненні конфлікту.

Результати глибини конфлікту в колективі 2 представлені в таблиці 4. Як свідчать результати, які представлені в таблиці 4, 2 конфліктуючих осіб (11,76%) знаходяться в жорсткій конфронтації один з одним, у 6 осіб (35,29%) спостерігаються коливання у відносинах конфліктуючих сторін, у 9 (52,94%) спостерігається випадковість у виникненні конфлікту.

Таблиця 4.

Кількісні показники глибини конфлікту в колективі 2

Рівні (глибина конфлікту)	Кількісні показники	
	Абсолютні(особи)	Відносні(%)
Високий	2	11,76%
Середній	6	35,29%
Низький	9	52,94%

Джерело: результати власних наукових досліджень

Результати глибини конфлікту в колективі 3 представлені в таблиці 5.

Таблиця 5.

Кількісні показники глибини конфлікту в колективі 3

Рівні (глибина конфлікту)	Кількісні показники	
	Абсолютні (особи)	Відносні (%)
Високий	3	60%
Середній	2	40%
Низький	0	0%

Джерело: результати власних наукових досліджень

Як свідчать результати, які представлені в таблиці 5, 3 конфліктуючі особи (60%) знаходяться в жорсткій конфронтації один з одним, у 2 осіб (40%) спостерігаються коливання у відносинах конфліктуючих сторін. Низький рівень не виявлений.

Результати рівнів конфліктності в колективах представлені в таблиці 6-8.

Таблиця 6.

Кількісні показники рівнів конфліктності в колективі 1

Рівні конфліктності	Кількісні показники	
	Абсолютні (особи)	Відносні(%)
Високий	8	29,62%
Середній	13	48,14%
Низький	6	22,22%

Джерело: результати власних наукових досліджень

Як свідчать результати, які представлені в таблиці 6, високий рівень конфліктності показали 8 осіб (29,62%), середній рівень конфліктності показали 13 осіб (48,14%), і низький рівень показали 6 осіб (22,22%).

Як свідчать результати, які представлені в таблиці 7, високий рівень конфліктності показали 3 осіб (17,64%), середній рівень конфліктності показали 6 осіб (35,29%), і низький рівень показали 8 осіб (47,05%).

Таблиця 7.

Кількісні показники рівнів конфліктності в колективі 2

Рівні конфліктності	Кількісні показники	
	Абсолютні (особи)	Відносні (%)
Високий	3	17,64%
Середній	6	35,29%
Низький	8	47,05%

Джерело: результати власних наукових досліджень

Таблиця 8.

Кількісні показники рівнів конфліктності в колективі 3

Рівні конфліктності	Кількісні показники	
	Абсолютні (особи)	Відносні (%)
Високий	4	80%
Середній	1	20%
Низький	0	0%

Джерело: результати власних наукових досліджень

Як свідчать результати, які представлені в таблиці 8, високий рівень конфліктності показали 4 осіб (80%), середній рівень конфліктності показала 1 особа (20%), і низький рівень показало 0 осіб (0%).

Для покращення психологічного клімату в колективах, зниженню конфліктності ми запропонували рекомендації, які включають:

Оптимізацію роботи персоналу за допомогою кадрового консалтингу.

Індивідуальне психоконсультування.

Соціально-психологічний тренінг (СПТ) [2].

Соціально - психологічний тренінг є одним з продуктивних методів у програмах оптимізації багатьох негативних чинників, тому що може поєднувати у собі корекційні елементи різних тренінгів.

На підставі проведеного дослідженню ми дійшли висновків:

1. При авторитарному стилі керівництва переважний рівень глибини конфлікту та конфліктності в колективі є середній (48,14% та 48,14% відповідно).
2. При демократичному стилі керівництва переважний рівень глибини конфлікту та конфліктності в колективі низький (52,94% та 47,05% відповідно).
3. При ліберальному стилі керівництва переважний рівень глибини конфлікту та конфліктності в колективі є високий (60% та 80% відповідно).
4. Спілкування має велике значення в формуванні психіки людини, її розвитку та становлення розумної, культурної поведінки. Через спілкування з психологічно розвинутими людьми завдяки широким можливостям до научіння людина формує та здобуває всі свої вищі пізнавальні здібності та якості - через активне спілкування вона сама стає особистістю.
5. Без спілкування неможлива будь-яка діяльність. Спілкування може виступати як взаємодія між людьми, а може виступати як один із провідних видів діяльності. Разом з тим визначені проблеми ще далеко від свого вирішення. Тому, на наш погляд, дуже актуальним є вивчення різних форм міжособистісного спілкування.

Таким чином, ми можемо стверджувати, що конфліктність в колективах залежить від стилю керівництва.

Список використаних джерел:

1. Дунець Л.М. Психологія спілкування: Навчальний посібник для студентів спеціальностей «Соціальна педагогіка» та «Практична психологія». Хмельницький: ТУП, 2003. 142с.
2. Ложкин Г.В., Повякель Н.І. Практична психологія конфлікта: Навч. посібник. К.: НЛУП, 2000. 256с.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОЇ СКЛАДОВОЇ ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКИХ ВІДНОСИН

Пайкіна Анастасія, *студентка магістратури,*
Одеський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»
Крюкова Марина, *кандидат психологічних наук,*
доцент кафедри загальнонаукових, соціальних та поведінкових дисциплін
Одеський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»», marisel039@ukr.net

Анотація. В публікації репрезентовано порівняльне дослідження емоційно-особистісної сфери батьків, діти яких розвиваються нормотипово та з затримкою психічного розвитку.

Abstract. The publication presents a comparative study of the emotional and personal sphere of parents whose children develop normally and with mental retardation.

Вступ. У більшості сучасних психологічних концепцій емоційні стани розглядаються як вищий рівень інтеграції психічного життя індивіда, якому притаманні цілісність та внутрішня єдність. Вони трактуються як відносно стабільний психічний компонент, що проявляється у різних формах діяльності та особистісних характеристиках. При цьому сааме емоційна сфера визначає структуру психіки та її основні параметри. Основною складністю вивчення емоційних станів є їх багатогранна природа, з одного боку, та висока індивідуалізованість, різноманітність проявів і труднощі саморефлексії — з іншого.

Постановка проблеми. Одним із серйозних викликів для емоційного благополуччя особистості є народження дитини з затримкою психічного розвитку. У таких випадках сім'я потребує підтримки з боку значущих осіб, активного залучення соціального оточення та професійної допомоги фахівців. Певні аспекти цієї проблеми висвітлювалися у працях А. С. Співаковської, В. Юстіцкіса та інших дослідників. Однак питання взаємодії батьків і дітей з особливими потребами досліджувалося недостатньо глибоко.

Окремі аспекти цієї теми представлені у роботах І. Ю. Левченко, Ю.О. Мартинюк, Т. В. Сак, О. А. Стребелевої, В. В. Ткачової та інших. Аналіз наукової літератури свідчить про те, що багато досліджень мають обмежене спрямування: одні не враховують змін у психологічному стані батьків з часом, інші — ігнорують взаємозв'язок між емоційним станом дорослих і поведінкою дитини. Практично відсутні порівняльні дослідження стану батьків, які виховують дітей із нормотиповим розвитком та з різними психосоціальними порушеннями.

Усе це ускладнює як глибоке розуміння проблеми, так і ефективне надання психологічної допомоги як дітям, так і їхнім батькам.

Аналіз сучасних досліджень і публікацій. Емоційні стани розглядаються як інтегрована характеристика психічної активності особистості в певний період часу, що виявляється через особливості перебігу психічних процесів[цит. за 3]. Вони зумовлюються як актуальним відображенням зовнішнього середовища, так і попереднім досвідом, включаючи наявні психологічні риси та стани індивіда. У контексті обраної проблематики можнавиокремити низку емоційнихстанів, якіформуютьдисгармонійнийемоційний фон у батьків, чиїдітимаютьтиповийабо порушений психосоціальнийрозвиток. Такий підхід відповідає основам теорії диференційованих емоцій, а також положенням органічної, інформаційної та континуальної концепцій емоцій, що враховують особистісну та емоційну дисгармонію.

Науково обґрунтовано, що існує багато варіантів опису етапів, через які проходять батьки у процесі прийняття дитини як із типовим розвитком, так і з психофізичними порушеннями (про це йдеться у працях Л. О. Бадаляна, Т. О. Басілової, Ю. Ф. Гаркуші, Е. С. Калижнюк, О. М. Усанової, Е. Л. Фігедеро, Н. Д. Шматко та інших). На кожному з цих етапів одним із ключових аспектів, що впливає на побудову якісних взаємин з дитиною, є саме спілкування[цит. за 1].

Мета статті. Представити результати емпіричного аналізу емоційного компонента у структурі дитячо-батьківських відносин.

Виклад основних результатів дослідження. На початковому етапі дослідження було проведено теоретичний аналіз наукових джерел, що стосуються особливостей емоційних станів особистості та специфіки розвитку дітей з нормотиповими показниками і з затримкою психічного розвитку. Це дозволило сформулювати мету, завдання дослідження, а також чітко окреслити його об'єкт і предмет.

Емпіричне дослідження емоційного стану батьків здійснювалося за допомогою методики «Самооцінка емоційного стану» (СЕС) А. Уесмана і Д. Рікса. Результатистатистичногоаналізузасвідчилинаявністьзначущихвідмінностейміжгрупами.

Зокрема, батьки дітей з затримкою психічного розвитку значно частіше описували себе як виснажених, пригнічених та безпорадних порівняно з батьками дітей, розвиток яких відповідає віковій нормі. У групі з затримкою психічного розвитку виявлено статистично нижчі показники за шкалами «енергійність — втомленість» і «впевненість — безпорадність» ($p < 0,01$).

З метою глибшого аналізу було застосовано проективну методику «БДЛ» (Будинок - Дерево - Людина), адаптовану для оцінки ряду емоційних показників. Для потреб цього дослідження було використано 7 шкал: депресивність, невротичність, реактивна й спонтанна агресивність, особистісна тривожність, внутрішній дискомфорт і аутистичність.

У батьків дітей з нормотиповим розвитком спостерігаються середнірівні депресивності, невротичності, особистісної тривожності (1,34–1,44 бала). Спонтанна агресивність і внутрішній дискомфорт мали дещо нижчі показники, а аутистичність перебувала на низькому рівні (0,86 ± 0,06). Реактивна агресивність виявилася найвищою серед досліджуваних параметрів (1,72 ± 0,07), зі зміщенням розподілу у бік вищих значень.

Натомість у батьків, чиї діти маютьзатримку психічного розвитку, виявлено іншу динаміку. Там констатовано високі рівні депресивності (2,06 ± 0,07) та невротичності. Показники аутистичності перевищували 1,00, що свідчить про середній рівень прояву ознаки. Особистісна тривожність у цій групі залишалася на рівні, наближеному до норми. Також у даній групі відзначено підвищення як спонтанної, так і реактивної агресивності, з переважанням останньої.

Загалом отримані дані свідчать про те, що батьки дітей з затримкою психічного розвитку мають вищі показники тривожності, депресивності, невротичності, аутистичних проявів та внутрішнього дискомфорту, аніж батьки дітей із нормо типовим розвитком.

Висновки. Емоційні стани особистості є складним і багатофакторним феноменом, що вимагає комплексного підходу до вивчення. Результати дослідження підкреслюють необхідність психологічної підтримки батьків, які виховують дітей із психосоціальними порушеннями, з метою запобігання хронічному емоційному виснаженню та формування стійких дезадаптивних реакцій у сфері батьківства.

Список використаних джерел:

1. Мартинюк. Ю.О. Сучасна психологічна наука о процесах сприйняття дітей з психофізичними порушеннями. *Науковий Вісник.* № 5- 6 .Одеса, 2013. С. 262-271.

2. Тарасун В.В. Раннє прогнозування і запобігання труднощам у навчанні як умова інтеграції дитини з особливими потребами. *Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство:* науково-методичний збірник/Ред. кол. Н.Софій, І.Єрмаков та ін. К.: Контекст, 2020. 336 С.

3. Юрченко В.М. Психічні стани людини: системний опис. Рівне, 2006.574 с

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ТА АВТОМАТИЗАЦІЯ ЛОГІСТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Бичков Андрій, *студент 2 курсу магістратури*
спеціальності Менеджмент Одеського інституту МАУП
Мінакова Олена, *кандидат економічних наук, доцент кафедри управління,*
фінансів та адміністрування Одеського інституту МАУП, ominakova@gmail.com

Анотація. У даній статті досліджуються особливості цифровізації та автоматизації логістичних процесів у контексті сучасних викликів і ринкових трендів. Проаналізовано використання таких технологій, як хмарні платформи, інтернет речей (IoT), блокчейн, телематика, а також системи управління ланцюгами постачання (SCM) та автоматизовані складські рішення. Розглядається вплив цифрових інструментів на ефективність логістики, безпеку даних та конкурентоспроможність компаній.

Abstract. This article examines the features of digitalization and automation of logistics processes in the context of modern challenges and market trends. The use of technologies such as cloud platforms, the Internet of Things (IoT), blockchain, telematics, as well as supply chain management (SCM) systems and automated warehouse solutions is analyzed. The impact of digital tools on logistics efficiency, data security and company competitiveness is examined.

У контексті глобалізаційних процесів та стрімкого розвитку цифрових технологій цифровізація й автоматизація набувають ключового значення для забезпечення ефективної діяльності підприємств, особливо в логістичній сфері. Логістичні операції охоплюють усі етапи руху продукції — від виробника до кінцевого споживача — включаючи транспортування, зберігання, обробку та доставку. Через свою складність і високу вартість ці процеси потребують впровадження сучасних технологічних рішень, які дозволяють оптимізувати ресурси, зменшити витрати та підвищити загальну продуктивність логістичних систем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні дослідження підтверджують активне впровадження цифрових технологій у логістиці — зокрема хмарних сервісів, блокчейну, IoT та електронних документів. У статті Г. Ціх і В. Суховерші цифровізація розглядається як фактор прозорості та інтеграції у глобальні ринки.

Досвід FedEx, описаний Є. Маріновим і Є. Лісеним, демонструє ефективність телематики: GPS-моніторинг і аналітика водіння сприяють зниженню витрат та підвищенню безпеки.

У роботі Н. Канцедала акцент зроблено на SCM, WMS, ШІ і блокчейні, із наголосом на цифрову грамотність персоналу як ключову умову успішної трансформації. Ці публікації демонструють, що цифровізація логістики — це не лише технологічна необхідність, а й стратегічний інструмент підвищення конкурентоспроможності підприємств.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значну кількість наукових праць і зростаючий інтерес до цифрових технологій у сфері логістики, низка важливих аспектів залишається недостатньо дослідженою. Зокрема, актуальною залишається проблема практичного впровадження цифровізації та автоматизації в логістичні процеси підприємств. Одним із ключових бар'єрів є високі витрати на впровадження інноваційних рішень, а також складність їх інтеграції в наявну інфраструктуру, яка часто не відповідає вимогам сучасних автоматизованих систем.

Крім того, ефективне використання цифрових технологій потребує наявності кваліфікованих фахівців, здатних працювати з новими інструментами та платформами. Це створює додаткові виклики для підприємств, особливо малого та середнього бізнесу, які не завжди мають доступ до відповідних ресурсів.

У зв'язку з цим виникає потреба у глибшому аналізі можливостей цифровізації та автоматизації логістичних процесів, а також у виявленні основних перешкод і потенціалу для їх подолання як в українських реаліях, так і в міжнародному контексті.

Метою цієї статті є всебічне вивчення впливу цифрових технологій та автоматизації на підвищення ефективності логістичних процесів підприємств. Особлива увага приділяється виявленню ключових проблем і викликів, які виникають у процесі впровадження інноваційних рішень у логістичну діяльність.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією з ключових проблем сучасної логістики є використання застарілих технологій у транспортному секторі, що призводить до значних втрат продукції на всіх етапах ланцюга постачання — від виробника до кінцевого споживача. Згідно з дослідженням компанії Intel, близько 30% товарів не досягають адресата через пошкодження, втрати або знищення під час транспортування.

Такі втрати мають низку негативних наслідків. По-перше, виробники несуть фінансові збитки, особливо якщо обсяг бракованої продукції перевищує допустимі межі, визначені контрактами. По-друге, логістичні оператори та транспортні компанії стикаються з

претензіями з боку як відправників, так і отримувачів вантажів. По-третє, роздрібні мережі змушені підвищувати ціни, щоб компенсувати втрати, що виникають унаслідок пошкодження товарів. У результаті кінцеві споживачі або переплачують, або змушені шукати дешевші альтернативи.

Ці обставини підкреслюють необхідність модернізації логістичних процесів шляхом впровадження цифрових технологій, які здатні мінімізувати втрати та підвищити ефективність усієї системи постачання.

Цифровізація та автоматизація логістичних процесів виступають ключовими чинниками підвищення ефективності діяльності підприємств і зміцнення їхньої конкурентоспроможності в умовах сучасного ринку. Завдяки впровадженню інноваційних технологій компанії мають змогу оптимізувати логістичні операції, зменшити витрати та покращити якість обслуговування клієнтів[3].

Сучасні логістичні системи забезпечують безперервний обмін інформацією між усіма учасниками ланцюга постачання, що дозволяє мінімізувати ручну працю та підвищити загальну продуктивність. Яскравим прикладом є діяльність німецької компанії DHL, яка впровадила платформу DHL Supply Chain Smart Logistics. Ця система автоматизує ключові етапи логістики — від оформлення замовлень до доставки — забезпечуючи оптимізацію маршрутів і скорочення часу обробки інформації [1].

У сфері морської логістики яскравим прикладом цифрової трансформації є діяльність данської компанії Maersk, яка впровадила блокчейн-платформу TradeLens. Ця система була розроблена для забезпечення прозорого обміну даними між усіма учасниками логістичного ланцюга — портами, судновласниками, митними службами та вантажовідправниками. Попри те, що до платформи приєдналися великі судноплавні компанії, зокрема CMA CGM і MSC, частина учасників ринку — зокрема експедитори та вантажовідправники — виявили стриманість. Надмірна відкритість інформації виявилася комерційно невигідною для деяких гравців, що зрештою призвело до закриття TradeLens у 2023 році через її обмежену життєздатність у ринкових умовах.

Паралельно з цим, телематика та технології реального часу набувають дедалі більшого значення в транспортній логістиці. Наприклад, компанія FedEx активно використовує телематичні рішення для контролю за автопарком, що дозволяє зменшити витрати на паливо, оптимізувати маршрути та підвищити швидкість доставки.

Автоматизація портової інфраструктури також демонструє значний поступ. У китайському порту Шанхай Яншань впроваджено автономні вантажівки та автоматизовані

крани для обробки контейнерів, що дозволяє зменшити витрати на персонал і прискорити логістичні операції.

Сучасна логістика стрімко трансформується під впливом інноваційних технологій, які сприяють автоматизації процесів, зниженню витрат і підвищенню якості обслуговування клієнтів. Кожна технологія виконує свою функцію — від забезпечення прозорості ланцюга постачання до прискорення обробки та доставки вантажів.

Серед ключових технологічних рішень, що активно впроваджуються в логістиці, варто виокремити:

- Системи управління ланцюгами постачання (SCM) — дозволяють ефективно координувати всі етапи логістичного процесу: від закупівлі сировини до доставки готової продукції споживачеві.

- Інтернет речей (IoT) — мережа пристроїв, що забезпечують збір і передачу даних у реальному часі. У логістиці їх застосовують для моніторингу вантажів, контролю транспорту та умов зберігання.

- Big Data — аналітика великих обсягів даних, яка допомагає прогнозувати попит, оптимізувати логістичні маршрути та виявляти вузькі місця в системі постачання.

- Блокчейн — технологія, що забезпечує надійний і прозорий обмін інформацією між усіма учасниками логістичного ланцюга, знижуючи ризики шахрайства та спрощуючи митні й фінансові операції.

- Роботизовані склади — автоматизовані логістичні центри, де роботи виконують завантаження, сортування та пакування товарів, що значно прискорює обробку замовлень.

- Автономний транспорт — безпілотні вантажівки, дрони та інші автоматизовані засоби доставки, які вже проходять тестування та поступово впроваджуються в логістичну інфраструктуру[6].

Ці технології формують нову реальність логістики, де швидкість, точність і гнучкість стають визначальними факторами успіху.

У процесі цифровізації логістики обсяг даних, що обробляються, стрімко зростає — разом із ним збільшуються й ризики витоку інформації та кіберзагроз. Надійна безпека даних стає ключовою складовою логістичної інфраструктури, адже порушення конфіденційності або втрата критично важливої інформації здатна завдати компанії серйозної фінансової шкоди та підірвати її репутацію[2].

Водночас багато підприємств, особливо у секторі малого та середнього бізнесу, досі не мають достатньо ефективної системи кіберзахисту, що підвищує вразливість до сучасних загроз і ускладнює їхнє запобігання.

Щоб почати автоматизацію без серйозних витрат, малим і середнім компаніям варто орієнтуватися на гнучкі цифрові рішення — зокрема на хмарні сервіси та платформні модулі. Такі технології відкривають доступ до базових функцій, як-от контроль запасів і моніторинг вантажів, без потреби в значних інвестиціях у IT-інфраструктуру.

Поетапне впровадження дозволяє поступово розширювати можливості без перевантаження бюджету, забезпечуючи стабільний перехід до цифрової логістики та оптимізації процесів.

Зменшення інфраструктурних витрат у логістиці можливе за рахунок делегування частини функцій на аутсорсинг або об'єднання технологічних ресурсів із партнерами, які вже цифровізували свої процеси. Такий підхід дозволяє оптимізувати фінансові вкладення без втрати ефективності.

Водночас розвиток логістичної IT-інфраструктури має супроводжуватись пріоритетними інвестиціями в кіберзахист. Використання передових технологій шифрування, систем автентифікації та моніторингу доступу є критично важливим для забезпечення захищеного обміну даними між усіма сторонами логістичного ланцюга.

Висновок: Бум електронної комерції кардинально трансформував логістичний сектор, спричинивши різке зростання попиту на оперативне обслуговування онлайн-покупців. Це стимулює компанії оптимізувати ланцюги поставок, впроваджувати інноваційні моделі доставки та адаптуватися до нових умов ринку.

Вплив таких змін відчутний як на глобальному рівні, де великі оператори перебудовують міжнародну логістику, так і локально — через потребу у швидкій доставці, гнучких складах та цифровій інтеграції для малого та середнього бізнесу. Розвиток e-commerce створює нові виклики, але водночас відкриває широкі можливості для модернізації транспортної інфраструктури [7].

Автоматизація процесів у логістиці дозволяє радикально покращити функціонування операційних і управлінських структур підприємства. Завдяки цифровим рішенням значно підвищується точність планування, спрощується управління запасами, прискорюється документообіг і зменшуються витрати на рутинні адміністративні операції. Це забезпечує не лише оперативність, а й стабільну якість логістичних послуг.

Попри очевидні переваги, впровадження сучасних технологій вимагає серйозних ресурсів — фінансових вкладень, модернізації інфраструктури та розвитку компетенцій персоналу. Тому підприємствам варто зважено підходити до вибору рішень: обирати технології, які відповідають поточним цілям, мають потенціал масштабування і дозволяють досягти високих результатів з оптимальними затратами.

Список використаних джерел:

1. DHL. Smart supply chain: what exactly is logistics 4.0 all about? URL: https://www.dhl.com/discover/en-id/logistics-advice/logistics-insights/a-guide-to-industry-4-smart-logistics

2. Maersk A/S. A.P. Moller – Maersk and IBM to discontinue TradeLens, a blockchain-enabled global trade platform. URL: https://www.maersk.com/news/articles/2022/11/29/maersk-and-ibm-to-discontinue-tradelens

3. Popoola O. A. The impact of automation on maritime workforce management: A conceptual framework. International Journal of Management & Entrepreneurship Research. 2024. Т. 6. №. 5. С. 1467–1488.

4. Statista. Spending on Internet of Things worldwide by vertical in 2015 and 2020 (in billion U.S. dollars). URL: https://www.statista.com/statistics/666864/iot-spending-by-vertical-worldwide

5. Довгунь О. С., Стасюк К. З. Автоматизація логістики: сучасні рішення та перспективи. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». 2017. №. 2 (50). С. 187–191.

6. Кудирко О. В. Автоматизація логістичних процесів як сучасний тренд. 2022. URL: https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/329dfadd-c44f-4b1b-83ef-24ef20344fc9/content

7. Максимець О. В. Особливості формування конкурентоспроможності міжнародних логістичних компаній з урахуванням співпраці з IT-сектором. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». 2024. №. 50. С. 33–40.

8. Михайлик Н. І. Основні виклики та перспективи розвитку транспортної логістики в умовах війни. The actual problems of regional economy development. 2024. Т. 1. №. 20. С. 163–172.

ГНУЧКЕ УПРАВЛІННЯ МАЛИМ БІЗНЕСОМ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Веліканов Олександр, *студент 2 курсу магістратури спеціальності Менеджмент Одеського інституту МАУП*
Казарян Олександра, *кандидат економічних наук, старший викладач кафедри управління, фінансів та адміністрування Одеського інституту МАУП, olkuzya80@ukr.net*

У сучасному економічному середовищі малі підприємства мають постійно адаптуватися до змін — технологічних, соціальних та ринкових. Цифрова трансформація відкриває нові можливості оптимізації бізнес-процесів, проте водночас вимагає якісного перегляду управлінських моделей. Актуальність теми зумовлена необхідністю забезпечення сталого розвитку малого бізнесу в умовах високої турбулентності.

Сучасна економіка вимагає від малого бізнесу не лише швидкості реагування, а й здатності адаптуватись до змін — технологічних, ринкових і організаційних. Традиційна жорстка ієрархічна система не завжди дозволяє це зробити ефективно, тож малі підприємства дедалі частіше обирають гнучкі моделі управління, які дозволяють працювати динамічно та в тіснішому зв’язку з ринком.

Вони базуються на:

- децентралізації прийняття рішень;
- орієнтації на клієнта та швидке реагування;
- аналітичному підході на основі цифрових даних[2].

Особливої популярності набувають концепції Lean Management та Agile, які дозволяють скорочувати неефективні витрати та адаптуватися до змін в режимі реального часу.

Lean Management та Agile-управління є двома популярними концепціями, що знайшли широке практичне застосування у сучасному малому бізнесі, зокрема в логістиці, IT та сервісних сферах. Їх впровадження дозволяє організаціям підвищити ефективність, скоротити витрати та швидше адаптуватися до ринкових змін.

Lean Management спрямований на усунення втрат у бізнес-процесах — зайвих операцій, надлишкових запасів, простоїв — і формування культури постійного вдосконалення. У логістиці це забезпечує швидке виконання замовлень, ефективне управління складом і запасами.

Agile-управління базується на гнучкості, коротких циклах планування (спринтах) та автономності команд. Воно дає змогу оперативно адаптуватися до змін, тестувати рішення та

вдосконалювати їх у процесі. Особливо ефективне в IT і клієнтських сервісах, де потрібна швидка реакція на запити ринку.

Обидві моделі управління — Lean і Agile — є інструментами підвищення гнучкості та продуктивності, що особливо важливо в умовах сучасної цифрової трансформації малого бізнесу.

Роль цифрових технологій у сучасному управлінні Цифровізація підтримує ефективність управління через такі рішення:

- Хмарні платформи забезпечують мобільність даних та дистанційний контроль;
- CRM-системи покращують управління клієнтськими базами;
- ERP-рішення інтегрують фінансові, виробничі та логістичні процеси;
- BI-платформи сприяють прийняттю обґрунтованих рішень на основі аналітики;
- Цифровий маркетинг оптимізує комунікацію зі споживачем та просування послуг. детальніше у вигляді тексту[4].

Адаптація малого бізнесу до сучасних ринкових викликів вимагає гнучкого та стратегічного підходу. Підприємства стикаються з низкою бар’єрів, що уповільнюють цифрову трансформацію, серед яких найпоширенішими є:

1. Обмежені фінансові та технічні ресурси, що не дозволяють швидко інтегрувати IT-рішення. Це особливо актуально для мікро- та малих підприємств, які часто не мають власного IT-відділу або досвіду в управлінні технологічними змінами.
2. Дефіцит кваліфікованих кадрів, здатних ефективно працювати з цифровими інструментами. Відсутність цифрової компетентності у персоналу ускладнює впровадження навіть базових технологічних рішень.
3. Підвищені ризики кібербезпеки, пов'язані з обробкою даних, використанням хмарних сервісів та онлайн-комунікацією. Для малого бізнесу атаки або витоки даних можуть мати критичні наслідки.

У відповідь на ці виклики доцільним є впровадження таких стратегій:

Поступова цифровізація з опорою на SaaS-рішення (програмне забезпечення як послуга). Це дозволяє підприємству уникнути високих стартових витрат на інфраструктуру, отримуючи доступ до потужних інструментів у форматі підписки. SaaS-платформи легко масштабуються й адаптуються до потреб бізнесу[1].

Інвестування в навчання персоналу. Підвищення цифрової грамотності співробітників сприяє ефективнішому використанню технологій, зменшенню ризиків помилок та підвищенню загальної продуктивності.

Залучення партнерських сервісів — наприклад, передача певних функцій на аутсорсинг. Це дозволяє сконцентрувати внутрішні ресурси на ключових бізнес-задачах, зменшуючи навантаження на персонал та витрати.

Впровадження базових методів кіберзахисту, таких як двофакторна автентифікація, шифрування даних та контроль доступу. Навіть базові системи захисту істотно знижують ризики і допомагають дотримуватись норм безпеки при роботі з цифровими сервісами.

У результаті правильна адаптація до ринкових викликів дозволяє малим підприємствам не лише виживати в складних умовах, а й активно розвиватися, розширювати ринки та підвищувати свою конкурентоспроможність.

Висновок. Цифровізація та впровадження гнучких моделей управління стали ключовими факторами трансформації малого бізнесу в умовах сучасних ринкових викликів. Замість традиційних структур підприємства переходять до адаптивних підходів, де пріоритет мають швидкість прийняття рішень, орієнтація на клієнта та управління на основі даних.

Інтеграція таких концепцій, як Lean Management і Agile, дає змогу оптимізувати внутрішні процеси, скоротити витрати та посилити здатність підприємства до оперативного реагування. Цифрові інструменти — CRM, ERP, хмарні сервіси та аналітичні платформи — відіграють вирішальну роль у забезпеченні ефективності та стабільності управління.

Попри виклики, пов’язані з обмеженими ресурсами, браком цифрових компетенцій та кіберризиками, малі підприємства мають реальні можливості для розвитку. Поступова цифровізація, навчання персоналу та впровадження базових заходів кіберзахисту створюють міцне підґрунтя для стабільного зростання і конкурентної переваги.

У сучасному бізнес-середовищі саме здатність до швидкої адаптації, відкритість до інновацій та стратегічне використання технологій визначають успішність малого підприємства.

Список використаних джерел:

1. Сучасна бізнес-діагностика: цифрова зрілість та відновлення екосистем / Замлинський В.А., Жук Н.Л., Осик С.В., Мартіянова М.П. // Український журнал прикладної економіки та техніки. – 2023. – Т. 8. – № 3. – С. 18-25. – Режим доступу: http://ujae.org.ua/suchasna-biznes-diagnostykatsyfrova-zrilist-ta-vidnovlennya-ekosystem/.

2. Петько С. Теоретичні основи цифрової трансформації суб’єктів господарювання / С. Петько // Економіка та суспільство. – 2023. – № 47. DOI: 10.32782/2524-0072/2023-47-55.

3. Голіонко Н. Методичні підходи до оцінювання цифрової зрілості організації / Н. Голіонко, К. Кондратьєва // Молодий вчений. – 2023. – № 1 (113). – С. 145-150. DOI: 10.32839/2304-5809/2023-1-113-29.

4. Рябець Н.М. Цифрова зрілість компанії як компонента лідерства в міжнародному бізнесі: моделі оцінки, проблеми та потенційні шляхи підвищення / Н.М. Рябець // Review of transporte conomics and management. – 2023. – № 9 (25). – Режим доступу: http://pte.diit.edu.ua/article/view/278063/283224 .

5. Методологія визначення рівня цифрової зрілості бізнес-структур методом кластеризації / Струтинська І., Дмитроца Л., Козбур Г. // Підприємництво та інновації. – 2019. – № 10. – С. 188-194. DOI: 10.37320/2415-3583/10.29.

6. Raising your Digital Quotient / Tanguy Catlin, Jay Scanlan, Paul Willmott // McKinsey. – Режим доступу: https://bit.ly/4bhKqIn.

7. The surprising truth about which countries lead in digital / Jorge Amar, Raffaella Bianchi, Daniel Svoboda // McKinsey. – Режим доступу: https://bit.ly/3yijQAt.

МОДЕЛІ АДАПТАЦІЇ БІЗНЕСУ ДО ІННОВАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Грицаєнко Юрій, *студент 2 курсу магістратури спеціальності Менеджмент Одеського інституту МАУП*
Казарян Олександра, *кандидат економічних наук, старший викладач кафедри управління, фінансів та адміністрування Одеського інституту МАУП, olkuzya80@ukr.net*

У сучасному економічному середовищі цифрова трансформація виступає не лише як технологічне оновлення, а як глибока стратегічна зміна парадигми ведення бізнесу. Компанії змушені адаптуватися до зростаючого темпу технологічного розвитку, змін споживацьких очікувань, нових форматів конкуренції та глобалізації ринків. В умовах постійної турбулентності бізнес має не просто реагувати, а й проактивно формувати стратегії адаптації до інноваційних викликів.

Особливу актуальність цей процес набуває для малого та середнього підприємництва, яке, попри обмежені ресурси, демонструє високу гнучкість і здатність до трансформації. У таких умовах виникає потреба в ефективних управлінських моделях, які дозволяють поєднати інноваційність із реалістичним плануванням, технічну модернізацію — із розвитком людського капіталу, а цифрову експансію — із стратегічним баченням.

У центрі дослідження — моделі адаптації бізнесу, що забезпечують динамічну трансформацію організаційної структури, операційних процесів та корпоративної культури. Розгляд таких моделей дозволяє систематизувати підходи до управління інноваційними змінами, окреслити бар'єри впровадження, а також оцінити фактори, що впливають на їх успішність у різних секторах економіки.

У наукових дослідженнях як українських вчених — П. Гринька, Г. Чміля, О. Вінник, так і закордонних — Е. Масуда, Т. Месенбурга, К. Келлі — цифрова трансформація розглядається з різних позицій, із фокусом на аналіз її потенціалу та ризиків. Дослідники приділяють увагу багатовимірним аспектам цифрових змін, охоплюючи технічні, економічні та соціальні наслідки.

Тематика бізнес-моделей та їхнього впливу на ефективність компаній стала предметом окремих фундаментальних досліджень. Особливо варто згадати О. Остервальдера — автора бізнес-методології Business Model Canvas, яка стала інструментом стратегічного планування для багатьох підприємств. Своєю чергою, Г. Хамел пропонує інноваційний погляд на бізнес-модель, акцентуючи на її ключовій ролі у стимулюванні інноваційного

розвитку.

Цифровізація економіки означає активне впровадження цифрових технологій у всі аспекти господарської діяльності. Це процес переходу від традиційних моделей до цифрової інфраструктури та сучасних управлінських підходів, що істотно трансформує функціонування різних секторів економіки.

Цифрова трансформація суттєво змінює традиційні бізнес-процеси — від маркетингу і продажів до логістики, фінансових операцій та управління персоналом, відкриваючи нові можливості для ефективності, гнучкості та інновацій.

З появою Інтернету та розбудовою комп'ютерних мережевих платформ сформувався новий формат підприємницької діяльності — веб-бізнес, який став визначальним елементом цифрової економіки. Його головним ресурсом є саме мережеві цифрові платформи, що забезпечують функціонування без необхідності у значних капіталовкладеннях чи фізичних виробничих потужностях, таких як фабрики чи заводи.

Особливість мережевого бізнесу полягає в оцифруванні матеріальних активів, що дозволяє керувати процесами шляхом обміну, обробки та передачі інформації. Таким чином, управлінські та операційні дії здійснюються у цифровому середовищі без прямого залучення традиційних матеріальних ресурсів.

Компанії, що працюють у галузі виробництва комп'ютерної техніки та інформаційно-комунікаційних технологій, а також ті, які спеціалізуються на цифрових мережевих бізнес-моделях, зазвичай відзначаються високою ринковою капіталізацією. Їхня діяльність орієнтована переважно на керування інформаційними потоками — з використанням хмарних сервісів і цифрових платформ [2].

Важливу роль у таких бізнес-моделях відіграє інфомедіація — процес, за якого компанія виконує функцію інформаційного посередника, забезпечуючи збір, обробку та передавання даних, не створюючи при цьому фізичних товарів.

Однією з переваг цієї моделі є висока ефективність масштабування у порівнянні з підприємствами реального сектору, оскільки цифровий бізнес не потребує значних матеріальних активів чи інвестицій в інфраструктуру.

Більшість сучасних дослідників виокремлюють цифрові та платформні бізнес-моделі як окремий концептуальний підхід, що сформувався на противагу традиційним моделям ведення бізнесу [1]. У класичному варіанті компанія орієнтується на фізичну присутність на ринку, взаємодію з клієнтами через особистий контакт та використання звичних каналів збуту.

Основу її діяльності становлять матеріальні ресурси, такі як магазини, виробничі потужності, склади чи офісні приміщення.

Натомість, цифрова бізнес-модель, що формувалася в умовах активної цифрової трансформації економіки, ґрунтується на інтернет-технологіях та цифровій комунікації. Бізнес функціонує в онлайн-просторі, де взаємодія із споживачем здійснюється через сайти, мобільні застосунки, соціальні мережі та електронну пошту, без потреби у фізичному контакті чи інфраструктурі.

Такий перехід потребує глибоких змін у стратегії управління, адаптації бізнес-процесів та оновлення форм комунікації з клієнтами, що відкриває нові горизонти для компаній в умовах цифрової економіки [5].

У світлі стрімкого розвитку електронної комерції та її значного впливу на сучасну економіку, особливу увагу слід приділити класифікації цифрових бізнес-моделей, які забезпечують продажі товарів та послуг через Інтернет. Один із найдетальніших підходів до систематизації таких моделей запропонував М. Раппі, виокремивши кілька основних типів:

- брокерська модель — платформи, що з'єднують покупців і продавців;
- рекламна модель — прибуток формується через показ реклами;
- модель спільноти — створення спільнот навколо брендів або сервісів;
- модель підписки — регулярна оплата за доступ до товарів чи послуг;
- оплата за використання — тарифи базуються на фактичному використанні;
- комерційна модель — класична онлайн-торгівля;
- пряме постачання — продаж товарів без посередників, напряму від виробника до споживача.

Ця класифікація допомагає глибше зрозуміти механізми цифрової економіки та можливості, які вона відкриває для підприємництва[5].

У сучасних умовах цифрова трансформація бізнес-моделей стала ключовою передумовою успіху компаній. Вона відкриває шлях до адаптації в умовах швидких змін, сприяє масштабуванню бізнесу та забезпечує стратегічні переваги.

В основі платформних моделей лежить низка критичних характеристик:

- масштабованість, яка дозволяє ефективно рости без пропорційного збільшення витрат;
- багатостороння взаємодія між користувачами, виробниками та посередниками;
- гнучкість у реагуванні на потреби ринку;
- формування розгалужених мереж учасників платформи;

- вплив на ринкову капіталізацію завдяки швидкому залученню клієнтів і зростанню вартості.

Цифровізація дає можливість компаніям створювати інноваційні, адаптивні моделі ведення бізнесу, які відповідають глобальним економічним тенденціям і забезпечують довгострокову конкурентну стійкість.

Список використаних джерел

1. Гарифуллін Б.М., Зябриков В.В. Типи бізнес-моделей компаній у цифровій економіці. Журнал креативної економіки. 2019. Вип. 13(1). P. 83–92.

2. Гринько П.Л. Цифрова трансформація бізнесу в умовах розвитку інноваційних процесів в Україні. Бізнес Інформ. 2020. Вип. 3. С. 53–58.

3. Розея М., Вертнер Х. Бізнес-моделі та бізнес-стратегії – феномен явності. У: Міжнародний журнал глобального бізнесу та конкурентоспроможності. 2011. Вип. 1. С. 15–32.

4. Osterwalder A., Pigneur Y., Tucci. Ch. Clarifying Business Models: Origins, Present, and Future of the Concept. In: Communications of the Association for Information Systems. 2017. Vol. 1. P. 128–146.

5. Rappa M. Business Models On The Web. URL: http://digitalenterprise.org/models/models.html .

ВПЛИВ СТИЛЮ УПРАВЛІННЯ НА КОРПОРАТИВНУ КУЛЬТУРУ ПІДПРИЄМСТВА

Даценко Максим, *студент 2 курсу магістратури спеціальності Менеджмент Одеського інституту МАУП*
Кузнєцова Ольга, *кандидат економічних наук, доцент кафедри управління, фінансів та адміністрування Одеського інституту МАУП, olkuzya80@ukr.net*

Корпоративна культура стала ключовим чинником, що визначає ефективність, згуртованість і конкурентоспроможність сучасного підприємства. Вона формує не лише атмосферу всередині колективу, а й поведінкові моделі, що впливають на прийняття рішень та взаємодію між співробітниками. Водночас стиль управління керівника виступає тригером, який задає тон цій культурі: авторитарність породжує ієрархію й контроль, а демократичність — довіру і залучення[2].

Аналіз впливу стилю управління на корпоративну культуру дозволяє глибше зрозуміти, як управлінські підходи трансформують внутрішнє середовище підприємства, сприяючи або стримуючи його розвиток. Саме тому дослідження цього взаємозв'язку має актуальне значення для побудови гнучких, адаптивних і результативних організаційних моделей.

Ігнорувати вплив корпоративної культури на стратегічне планування — неможливо. Бо більше, між ними існує двосторонній зв'язок: стратегія не лише базується на культурі організації, а й формує її майбутнє. І навпаки — тип корпоративної культури може визначати темп і характер стратегічного розвитку.

У реальному житті стратегія організації може змінюватися під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників. Водночас корпоративна культура також трансформується. Проте важливо зберігати узгодженість між ними: будь-яка дисгармонія між стратегічними цілями та культурними цінностями може створити бар'єри для працівників, ускладнюючи реалізацію планів і досягнення результатів.

Коли реалізація стратегії вимагає від працівників дій, що суперечать усталеним цінностям, нормам чи правилам компанії, це може спричинити хибне розуміння завдань. У результаті — виникає ризик прийняття необґрунтованих або неадекватних управлінських рішень.

Функція організування в менеджменті передбачає побудову ефективної управлінської структури, встановлення чіткої системи взаємозв'язків і комунікацій. Це дозволяє забезпечити

узгодженість дій персоналу та спрямувати трудовий процес на досягнення стратегічних цілей[3].

Для ефективної взаємодії між працівниками необхідно дотримуватись визначених правил і норм, що базуються на корпоративних принципах та цінностях. Саме ці елементи формують основу поведінкових стандартів і забезпечують узгодженість між стратегічними намірами та щоденною практикою.

Корпоративні цінності — це ключові переконання, які сприяють подоланню ринкових викликів, реалізації стратегічних намірів та досягненню цілей компанії. Вони безпосередньо впливають на організаційні процеси, зокрема:

- забезпечують ефективну внутрішню та зовнішню комунікацію;
- формують єдину систему поведінкових норм і процедур для вирішення завдань та реагування на проблеми;
- підтримують узгодженість дій між підрозділами та з цільовими аудиторіями[2].

Щоб корпоративні цінності працювали на досягнення стратегічних орієнтирів, вони мають бути узгоджені з місією та баченням компанії. Наприклад, компанія Work.ua, яка декларує свою місію як «надавати найкращий сервіс пошуку роботи, щоб допомогти людям стати щасливішими», формує свою культуру навколо таких принципів. Всі цінності не лише визначають стиль взаємодії всередині компанії, а й формують очікування клієнтів та партнерів щодо якості сервісу.

Щоб корпоративні цінності не залишалися лише декларативними, їх необхідно конкретизувати у контексті щоденної діяльності. Наприклад, принцип «більше меншими засобами», який сповідує компанія Work.ua, знаходить своє відображення у побутових рішеннях — від вибору доступнішого канцелярського приладдя до економного використання антисептичних засобів. При цьому компанія не жертвує якістю, а навпаки — шукає оптимальні варіанти.

Цей підхід активно підтримується і на управлінському рівні: керівництво орієнтується на раціональне використання ресурсів, обираючи менш затратні способи отримання послуг без втрати ефективності.

Корпоративні цінності відіграють ключову роль у формуванні колективу, визначаючи стиль поведінки працівників, їхнє ставлення до роботи та дотримання внутрішніх норм, встановлених організацією. Саме тому під час підбору кандидатів на вакантні посади HR-фахівці рекомендують оцінювати, наскільки особисті переконання претендента узгоджуються з ціннісною системою компанії[4].

За результатами дослідження «Оцінка цінностей на етапі найму на Executive позиції» встановлено, що 76% керівників вищої управлінської ланки хоча б один раз протягом останніх п’яти років ухвалювали рішення про звільнення працівника через невідповідність його особистих і професійних цінностей корпоративним принципам організації[5].

Корпоративна культура — це не лише набір правил і традицій, а й потужний інструмент мотивації персоналу. Згідно з результатами досліджень, 85% мотивації працівників залежить від таких чинників, як:

- стабільність компанії на ринку;
- можливість професійного та кар'єрного зростання;
- прозорість принципів і цінностей, які сповідує організація;
- чітке розуміння ролі працівника в загальній діяльності підприємства[2].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналізуючи наукові дослідження та відгуки практиків щодо результатів покращення управлінських процесів внаслідок використання основних ключових елементів корпоративної культури в організаціях, зроблено висновок про те, що керівникам вітчизняних компаній варто більше уваги звертати на цей дієвий ідеологічний та інформаційний інструмент менеджменту. При цьому, слід запровадити механізм оцінювання рівня корпоративної культури та її впливу з метою посилення дієвості її використання, особливо з врахуванням життєвого циклу компанії, що і буде подальшою темою дослідження.

Список використаних джерел:

1. Офіційний сайт FinancesOnline (2021) "75 Logo Statistics You Can't Ignore: 2021/2022 Data Analysis & Market Share". URL: https://financesonline.com/logostatistics/#:~:text=Logos%20are%20the%20most%20 recognizable, (Study%20Finds%2C%202020)

2. Ринкевич Н.С. Організаційна культура підприємств: виклики, загрози та тенденції, Економічний вісник Донбасу. 2019. № 3(57). С. 123–136.

3. Бойко О. Невидимі важелі впливу: корпоративні цінності – ефективний інструмент управління аудиторською компанією. Аудитор України. 2019. № 9(286).

4. Офіційний сайт компанії Work.ua (2022). URL: https://www.work.ua/about-us/

5. Офіційний сайт блогу Executive (2021) Цінності та їхнє оцінювання: запорука взаємного успіху. URL: https://executives.com.ua/tsinnosti-ta-yikhnie-otsiniuvannia/amp/

6. Офіційний сайт компанії ApolloTechnical (2021) "17 employee recognition statistics that will make you think (2022)". URL: https://www.apollotechnical.com/employee-recognition

7. Офіційний сайт блогу Vantage Circle (2021) "7 Effects of Emloyee recognition on Business". URL: https://blog.vantagecircle.com/effects-of-employee-recognition-on-business/

ISBN 978-83-68480-09-2
DOI https://doi.org/10.58246/IOWD6797